

**ERICH KÄSTNER'İN “EMİL VE DEDEKTİFLER, NOKTACIK
İLE ANTON VE UÇAN SINIF” ADLI ÖYKÜLERİNDE TOPLUMSAL
OLAYLARIN ÇOCUK PERSPEKTİFİNDEN YANSIMASI**

Recep BODUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

2017

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

RECEP BODUR

**ERICH KÄSTNER’İN “EMİL VE DEDEKTİFLER, NOKTACIK İLE ANTON
VE UÇAN SINIF” ADLI ÖYKÜLERİNDE TOPLUMSAL OLAYLARIN
ÇOCUK PERSPEKTİFİNDEN YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. AHMET UĞUR NALCIOĞLU

ERZURUM-2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

01/12/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " ERICH KÄSTNER'İN EMİL VE DEDEKTİFLER, NOKTACIK İLE ANTON VE UÇAN SINIF ADLI ÖYKÜLERİNDE TOPLUMSAL OLAYLARIN ÇOCUK PERSPEKTİFİNDEN YANSIMASI" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

01/12/2017

Recep BODUR

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet Uğur NALCIOĞLU danışmanlığında, Recep BODUR tarafından hazırlanan bu çalışma 01 / 12 / 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Ahmet Uğur NALCIOĞLU

Jüri Üyesi : Ali Osman ÖZTÜRK

Jüri Üyesi : Fatma Öztürk DAĞABAKAN

İmza:

İmza:

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 01 / 12 / 2017

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 ERICH KÄSTNER'İN EDEBİ KİŞİLİĞİ VE EĞİTİM ANLAYIŞI.....	18
1.1.1 Okul ve Eğitim Bilimi Anlayışı.....	21
1.1.2. Eğitim Üzerine Düşünceler.....	26
1.1.3. Çocukların ve Gençlerin Konumu ve Değeri.....	28
1.1.4. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Değerlendirmesi.....	31
1.1.5. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları	35
1.2. AHLÂK FİLOZOFU OLARAK ERICH KÄSTNER.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI

2.1. TÜRK ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI TARİHİ.....	42
2.1.1. Cumhuriyet Dönemine Kadar Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Gelişimi.....	42
2.1.2. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Gelişimi.....	44

2.2. ALMAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI TARİHİ.....47

2.2.1. 18. Yüzyılın İkinci Yarısında ve 19. Yüzyılın Başlarında Çocuk Hikâyeleri ve Halk Masalları.....	49
2.2.2. 19.Yüzyılda Şiirler, Resimler ve Çocuk Şarkıları.....	52
2.2.3. 1945'ten Sonra Almanya'da Çocuk Edebiyatı.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ERICH KÄSTNER'İN ESERLERİNDE TOPLUMSAL OLAYLARIN

ELEŞTİRİSİ.....	60
------------------------	-----------

3.2. EMİL VE DEDEKTİFLER.....62

3.2.1. Eserin Özeti	62
3.2.2. Eserin İncelenmesi	63
3.2.3. Anne - Oğul Arasındaki Sıkı İlişki	67
3.2.4. Karakter Analizi.....	71

3.3. NOKTACIK İLE ANTON.....75

3.3.1. Eserin Özeti.....	75
3.3.2. Eserin İncelenmesi	76
3.3.3. Düşünceler	80
3.3.4. Aile Hayatı – Çocuklar ve Ebeveynler Arasındaki İlişki.....	81
3.3.5. Arkadaşlık ve Öğretmen-Öğrenci İlişkisi.....	83
3.3.6. Karakter Analizi.....	85

3.4. UÇAN SINIF.....88

3.4.1. Eserin Özeti.....	88
3.4.2. Eserin İncelenmesi.....	88

3.4.3. Aile Hayatı – Çocuklar ve Ebeveynler Arasındaki Bağlar	90
3.4.4. Okul ve Öğretmen-Öğrenci İlişkisi	92
3.4.5. Arkadaşlık.....	94
3.4.6. Karakter Analizi.....	95

SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	108

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****ERICH KÄSTNER'İN “EMİL VE DEDEKTİFLER, NOKTACIK İLE ANTON
VE UÇAN SINIF” ADLI ÖYKÜLERİNDE TOPLUMSAL OLAYLARIN
ÇOCUK PERSPEKTİFİNDEN YANSIMASI****RECEP BODUR****Danışman: Prof. Dr. AHMET UĞUR NALCIOĞLU****2017-Sayfa:115+VI****Jüri: Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU****Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK****Doç. Dr. Fatma Öztürk DAĞABAKAN**

Bu çalışma, günümüzde yazının alt disiplini olmaktan çıkıp kendine has bir yazın olma yolunda ilerleyen “çocuk ve gençlik edebiyatını” konu edinmektedir. Ayrıca Alman edebiyatında önemli bir yere sahip olan idealist ve ahlâk filozofu Erich Kästner’in “Emil ve Dedektifler, Uçan Sınıf ve Noktacık ile Anton” adlı kitapları yazıldığı dönemler de göz önüne alınarak Alman çocuk ve gençlik edebiyatı çerçevesinde dikkatle incelenmiştir.

Giriş bölümünde “Çocuk” ve “Edebiyat” kavramları açıklanmıştır. Çocuk ve gençlik edebiyatının tanımına, önemine, amacına, görevlerine ve özelliklerine değinilmiştir. Çocuk ve gençlik edebiyatının hayatımızdaki rolü ve bu edebiyatın dönemlerle bağlantısı incelenmiştir. Bunlar ünlü Türk-Alman çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları tarafından edebi veriler doğrultusunda tartışılmıştır. Birinci bölümde Alman edebiyatı yazarlarından gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatının temsilcisi Erich Kästner ile ilgili bilgiler verilmiş ve detaylı bir araştırma yapılmıştır. İkinci bölümde, Türk-Alman çocuk ve gençlik edebiyatı tarihi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde, Erich Kästner’in üç romanı ele alınmıştır. Eserlerde toplumsal olayların çocuklar açısından nasıl yansıtıldığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Karakterlerin örnek nitelikler taşıması, anne karakterinin hayatını çocuğuna adanması ve arkadaşlar arasındaki birliktelik gibi konular okura sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise Erich Kästner’in eserlerinin ölümsüzlüğü, eserlerindeki otobiyografik öğeler ve tarzı ele alınarak genel bir değerlendirmede bulunuldu.

Anahtar Kelimeler: Çocuk ve Gençlik Edebiyatı, Toplumsal Olaylar, Model, Ahlâk,

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE REFLECTION OF THE CHILDREN PERSPECTIVE ON THE
SOCIAL EVENTS IN THE WORKS “EMIL AND DETECTIVES, FULPOINT
WITH ANTON, FLYING CLASSROOM” OF ERICH KÄSTNER****Recep BODUR****Advisor: Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU****2017-Pages: 115 + VI****Jury: Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU****Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK****Assoc. Prof. Dr. Fatma Öztürk DAĞABAKAN**

This study subjects to "children and youth literature" which goes out being a subdiscipline of literature today and becomes a unique literature. Besides, considering the periods they were written, the books “Emil and Detectives, Flying Classroom, Fulpoint with Anton” of Erich Kästner, who has an important role in German literature and who is an idealist and moral philosopher, were studied in the aspect of German children and youth literature.

In the introduction are explained the concepts of "Child" and "Literature". The definition, importance, purpose, tasks and features of children and youth literature are mentioned. The role of children and youth literature in our lives and the linkages between these literary periods are examined. These are discussed in the direction of literary data by renowned Turkish-German children and youth literature authors. In the first part was given information about Erich Kästner, who is a representative of realistic children and youth literature from German literature authors and a detailed research was carried out. In the second part is given information about the history of Turkish-German children and youth literature. In the third chapter three novels of Erich Kästner are dealt with. In the works it is tried to be analyzed how social events are reflected in terms of children. The matters such as the association between children, having the characters in the works the exemplary qualifications and devoting the mother character her life to her child are presented to the reader. In the conclusion are taken into consideration the immortality of the works of Erich Kästner, the autobiographical items, the style of his works and a general evaluation is made.

Keywords: Children and youth literature, social events, model, moral

ÖNSÖZ

Erich Kästner, günümüzde boşluğu fazlasıyla hissedilen çocuk ve gençlik edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Günbegün teknolojinin daha fazla hüküm sürdüğü bu yüzyılda çocuk ve gençlik edebiyatının önemi ve değeri daha çok ortaya çıkmaktadır. Kitap okumayan, düşünmeyen ve sorgulamayan bir nesil meydana gelmektedir. Yaşamı boyunca bunlarla uğraşan, körü körüne biat eden değil de sorgulayan, araştıran bir neslin olması gerektiğini dile getiren, çocuk ve gençlik edebiyatında önemli bir yer teşkil eden Erich Kästner üzerine ülkemizde yeterli araştırma yapılmamıştır. Bu çalışma, bahsettiğimiz bu boşluğu doldurma, bundan sonraki çalışmalar için başvurulacak bir kaynak ve yol gösterici olma bağlamında bir katkıda bulunursa amacına ulaşacaktır.

Çalışmamızda Erich Kästner'i, eserlerindeki öğeleri ve toplumsal olayları ele aldık. Çocuk ve gençlik edebiyatını hem Türk çocuk ve gençlik edebiyatı tarihi açısından hem de Alman çocuk ve gençlik edebiyatı tarihi açısından irdeledik. Çalışmamızın bu açıdan da sonraki çalışmalar için önemli bir kaynak olacağını düşünmekteyiz.

Bu çalışmanın her aşamasında elini bir an olsun üzerimden çekmeyen, hiçbir konuda yardımını esirgemeyen, yönlendirmeleriyle bana cesaret veren danışmanım Sayın Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU'na, bu çalışmanın konusunu belirleme aşamasında fikirlerini paylaşan Alman Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Ahmet SARI'ya ve Atatürk Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümündeki tüm hocalarıma minnet ve şükran borçluyum. Aynı zamanda hem ders aşamasında hem tez aşamasında sürekli yanımda olan ve beni her koşulda destekleyen eşim Gülşah BODUR'a sonsuz teşekkür ederim.

GİRİŞ

Edebiyat, kişinin duygu ve düşüncelerini kendine has tarzı ile estetik kurallar çerçevesinde yazılı ve sözlü olarak dile getirme şeklidir. Edebiyat eski çağlarda sözlü olarak dile getirilip nesiller boyu dilden dile aktarılırken artık yazılı bir şekilde ele alınıp nesiller boyunca aktarılmaktadır. Yıllar ilerledikçe, zaman değiştikçe, toplumsal olaylar çeşitlendikçe edebiyat da kendi içinde bölünmeye gitmiştir. Hitap ettiği kitleler göz önünde bulundurularak yetişkin edebiyatı veya çocuk ve gençlik edebiyatı diye ayrılmaya başlamıştır. Yetişkinler için yazılan eserlerde hem estetik açıdan hem de içerik açısından belli bir yaş üzerindeki insanlara uygun terim ve kelimeler kullanılırken, çocuk ve gençler için özel olarak yazılan eserlerde onların algılayıp idrak edebileceği terim ve kelimeler kullanılmıştır ve halen kullanılmaktadır. Bu çalışmamızda da çocuk ve gençlik edebiyatının tanımını, Almanya'daki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimini, Erich Kästner'in eserlerindeki toplumsal olayların çocuk perspektifinden yansımalarını ele alacağız. Bu yansımaları ortaya çıkarırken çocuk ve gençlik edebiyatının tanımı ve tarihsel gelişimi üzerine araştırma yapmanın yerinde olacağını düşündük.

Çocuk ve gençlik edebiyatı, asıl konunun sadece bir tanımın içine sığdırılamayacak kadar edebiyatın geniş bir alanıdır. Ancak en azından somut bir tanım elde etmek için bileşenlerini incelemek gerekir. Bundan dolayı özellikle bu kelime grubunu bir araya getiren “çocuk” ve “edebiyat” kavramlarının ne anlama geldiğini açıklamak durumundayız. Çocuk: “iki yaşından ergenlik yaşına kadar süren büyüme devresi içinde bulunan insan yavrusu veya henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız veya erkek”¹, “ olgunluğa erişinceye dek her yaştaki erkek ve kız, bir başka deyişle; süt emme çağını bitirmiş, yaklaşık 2-14 yaş arasındaki, ergenlik çağına ulaşmamış insan yavrusu”², “bebeklik çağı ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan insan”³,

¹ A.Ferhan Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yay, Ankara 2000, 2.

² İbrahim Kıbrıs, *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Eylül Yay., Ankara 2000, 2.

³ TDK *Türkçe Sözlük*, 9. baskı, C. 1, Ankara 1998, 495; Hasan Güleriyüz; *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Pegem Yay, Ankara.

“doğumla ergenlik çağı arasındaki dönemi yaşayan küçük insan”⁴...vb. gibi tanımlarla ifade edilmektedir.

Kelime grubunu oluşturan, çocuğun bilişsel ve devinimsel dünyasının gelişmesinde etkili rol oynayan diğer kavramımız ‘edebiyat’ için de farklı tanımlar bulunmaktadır: “*Olay, düşünce, duygu ve imajların dil aracılığıyla biçimlendirilmesi sanatı*”⁵, “*duygu, düşünce ve düşlerin yazılı ve sözlü olarak anlatımı*”⁶, “*malzemesi dile dayanan, insanların duygu düşünce ve hayallerini dile getiren, edebi ve estetik değeri olan, bayağılık ve çirkinliği kabul etmeyen sözlü ve yazılı verilerin tamamı*”⁷ v.b.

Çocuk ve gençlik edebiyatının tanımına, önemine, amacına geçmeden önce yetişkin edebiyatından farklı noktalarına değinmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz. Çocuk ve gençlik edebiyatı günümüzde ortak özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden dolayı yetişkin edebiyatından ayrılır. Çocuklar ve gençler, yetişkinlik yolunda sürekli bir gelişim evresindedirler. Bu gelişim sürecinde çocukların ihtiyaçları yetişkinlerinkine uymaz. Onlar henüz yetişkin edebiyatını anlayamazlar. Çünkü yetişkin edebiyatı onların dikkatini çekmez, onların dünyasına hitap etmez. Her ikisinin de dünyası çok farklıdır. Örneğin iş, birliktelik ve ailenin geçimini sağlama yetişkinlerin ilgi alanına girerken okul, arkadaşlık ve gezme çocukların ve gençlerin ilgi alanına dahildir. Her birey farklıdır, bundan dolayı çocuk ve gençlik edebiyatı açısından şu yaş grubu çocuk edebiyatına, şu yaş grubu gençlik edebiyatına aittir diyemeyiz. Yani çocuk edebiyatı ve gençlik edebiyatını birbirinden ayıramayız. Bunlardan dolayı çocuk ve gençlik edebiyatı kavramını ayırmak ve her ikisini de ayrı ayrı incelemek istemiyorum. Çalışmamızda çocuk ve gençlik edebiyatı bir arada incelenecektir.

Yukarıdaki ayrıntılı açıklamalarımızdan da anlaşılacağı üzere “çocuk ve gençlik edebiyatı” kavramı belli bir yaş grubundaki çocukların ihtiyaçlarını gideren edebiyat alanı olarak tanımlanabilir. Aslında “çocuk ve gençlik edebiyatı” kavramı, çocukluk dönemindeki rüyalara, duygu ve düşüncelere uygun olan bütün sözlü ve yazılı metinleri kapsar. Masallar, hikâyeler, romanlar, anılar, noveller, seyahat yazıları, biyografik

⁴ Tacettin Şimşek, *Çocuk Edebiyatı*, Rengarenk Yay., Ankara 2002, 13.

⁵ TDK *Türkçe Sözlük*, C. 1, 670.

⁶ Kıbrıs, 1.

⁷ Alemdar Yalçın - Gıyasettin Aytaş, *Çocuk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2007, 5.

eserler, teknik alan ve doğa için yazılan yazıların hepsi bu alana dahil olabilir. Bu açıklamaların bir sonucu olarak, nasıl “çocuk” ve “edebiyat” kavramları ile ilgili tek bir tanım yoksa çocuk ve gençlik edebiyatı kavramı için de tek bir tanımdan söz edilemez. Otto Brunken’in “Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur” kitabındaki ‘Mittelalter und Frühe Neuzeit’ adlı bölümünde ele aldığı gibi, çocuk ve gençlik edebiyatı, oluşumundan itibaren farklı tanımlar geçiren, ve bundan dolayı “*daima çocukluğun, gençliğin, eğitimin o zamanki tarihi izanın arka planına bakılması gereken bir kavramdır.*”⁸ Anna Krüger ‘Die Erzählende Kinder und Jugendliteratur’ kitabında, “*çocuklar ve gençler tarafından on beş yaşına kadar okunan her şey*”⁹ in çocuk ve gençlik edebiyatına ait olduğunu dile getirir. Buna karşı ünlü Alman yazar Klaus Doderer “Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur” kitabındaki ‘Kinder und Jugendliteratur’ bölümünde çocuk ve gençlik edebiyatını ikiye ayırır ve şöyle der:

Çocuk edebiyatı, özellikle çocuklar için yazılan metin türlerinin hepsidir: Spesifik çocuk edebiyatı. Günlük gazete gibi özellikle çocuklar için yayımlanmayan ve de çocuklar tarafından okunmayan böyle yazılar da çocuk edebiyatına girer. Bunun için özel bir terim vardır: Çocuk okuma parçası.¹⁰

Kaminski edebiyat, edebiyat sosyolojisi ve çocuk edebiyatının ortak yanlarının olduğunu, edebiyat ve edebiyat sosyolojisi için uygun olan kriterlerin çocuk edebiyatı için de uygun düşeceğini ifade eder. Kaminski “*Edebiyat için geçerli olan bütün estetik tasnif şemaları ve edebiyat sosyolojisi ile ilgili şartlar, çocuk edebiyatı için de geçerlidir*”¹¹ der ve çocuk edebiyatının beslendiği kaynaklarla ilgili de şu ifadeleri kullanır:

Çocuk edebiyatının beslendiği üç kaynak: Birincisi çocuklar için özel olarak yazılan metinlerden, ikincisi yetişkin edebiyatından alınan metinlerden ve üçüncüsü halk edebiyatı yazılarından. Son iki yüzyıldır değişik türlerin hakimiyeti söz konusudur: Aydınlanma dönemi ahlâki hikâyelere, 19. yüzyıl

⁸ Otto Brunken, *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*, In: (Hrsg) Reiner Wild, “Mittelalter und Frühe Neuzeit“ Metzler Verlag, Stuttgart 1990, 2.

⁹ Anna Krüger, *Die erzählende Kinder- und Jugendliteratur. Neue Inhalte und Formen im Kommunikations- und Sozialisationsmitte*, Diesterweg, Frankfurt am Main, Berlin, München, Sauerländer: Aarau, Frankfurt am Main, Salzburg 1980, 1.

¹⁰ Klaus Doderer, *Lexikon der Kinder und Jugendliteratur*, “Kinder- und Jugendliteratur”, Beltz Verlag, Weinheim-Basel 1977, o. S.

¹¹ Winfred Kaminski, *Einführung in die Kinder- und Jugendliteratur. Literarische Phantasie und gesellschaftliche Wirklichkeit*, Juventa Verlag, Weinheim und München 1998, 86.

çocuk şiirlerine, masallara ve kız kitaplarına önem verdi. 20. yüzyılın başında çevre hikâyeleri, ikinci dünya savaşından sonra Batı Almanya’da fantastik ve toplumsal eleştiri yapan- gerçekçi çocuk hikâyeleri ortaya çıktı.¹²

Bunun yanı sıra ülkemizde de çocuk ve gençlik edebiyatına farklı açılardan yaklaşan önemli yazarlarımız vardır. “*Çocukların büyüme ve gelişmelerine hayal, duygu, düşünce ve yeteneklerine, zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır.*”¹³ Başka bir tanımla çocuk edebiyatı “*Çocukluk çağında bulunan insanların hayal duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı eserlerin bütünüdür.*”¹⁴ Sedat Sever ise çocuk edebiyatını “*Erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştirilen, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı*”¹⁵ olarak tanımlar. Türk çocuk edebiyatına fikirleriyle ışık tutan ve adından sıkça söz ettiren Mustafa Ruhi Şirin ise çocuk edebiyatını kendi perspektifinden şu şekilde açıklar:

Çocuk edebiyatı, temel kaynağı çocuk ve çocukluk olan; çocuğun algı, ilgi, dikkat, duygu, düşünce ve hayal dünyasına uygun; çocuk bakışını ve çocuk gerçekliğini yansıtan; ölçüde, dilde, düşüncede ve tiplerde çocuğa göre içeriği yalın biçimde ve içtenlikle gerçekleştiren; çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır.¹⁶

Hangi tür kitap olursa olsun çocuk edebiyatı, çocuklar için üretilen bütün eserler için genel bir kavramdır. Dar anlamda çocuk ve gençlik edebiyatı, belli bir yaş grubundaki çocuklar için yayımlanan ve bu okur grubuna sunulan her ürün için bir semboldür. ‘Çocuk ve gençlik edebiyatı’ sembolü çocuğun bağımsız insan olarak gelişimiyle paraleldir çünkü çocuğu her zaman böyle görmek mümkün olmamıştır.

¹² Kaminski, 1987: 53-66.

¹³ Yalçın - Aytaş, 5.

¹⁴ Oğuzkan, 3.

¹⁵ Sedat Sever, *Çocuk ve Edebiyat*, Tudem Yayınları 2015, 9.

¹⁶ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, Kök Yay., Ankara 2007, 16.

Ortaçağ'da çocuk “ *henüz büyümemiş bir yetişkin*”¹⁷ in değerini taşımıştır. Çocuklar için özel bir edebiyat hiç olmamıştır. Var olan edebiyat esas itibarıyla dini yazılardan meydana gelmiştir.¹⁸

Çocuğa bakış açısındaki değişiklik Jean Jacques Rousseau'nun Emile'i (1762) ve insan sevgisi hareketiyle ortaya çıkmıştır. Aydınlanma döneminden önce çocukluk, hedeflenen yetişkinlik yolunda sıkıcı bir aşama olarak görülmüştür. “*Rousseau'un etkisiyle çocukluk, insan yaşamının bağımsız bir dönemi olarak yeni bir bakış açısı kazandı. Çocukların kendi ihtiyaçlarını içine alan bir edebiyatın olduğunun farkına varıldı.*”¹⁹ İnsan sevgisi hareketinin çocuk ve gençlik edebiyatı, “*çocuğun seviyesine inmeli, onun ihtiyaçlarını ciddiye almalı ve onun çocuk oluşunu da onaylamalıydı.*”²⁰ Aydınlanma dönemiyle beraber yazarlar çocuklar için özel olarak yazmaya başlamışlardır. “*Spesifik çocuk ve gençlik edebiyatı adı altında*”²¹ diğerlerinden ayrılmışlardır. Böylece çocuk-gençlik edebiyatı ve yetişkin edebiyatı ayrılma noktasına gelmiştir.

18. yüzyılın sonunda çocuk profilini iyice değiştiren romantizm akımı kendini gösterir. Romantizm akımının yazarları çocuğa melek gibi özellikler ve çocuğu efsane yapan sadelik atfetmiştir, fakat kendine has bir çocuk ve gençlik edebiyatı olmamıştır. “*Çocuk ile romantik söylem çocuk edebiyatında bir arada görülmez, fakat yankı uyandırır.*”²² 19. yüzyılda Biedermeier ve Realizm döneminde çocuğun romantik profili çocuk ve gençlik edebiyatına girmiş ve kitaplardaki gerçeklik bağı, ikinci planda olan kurmaca ve fantazi edebiyatının içine girmiştir. Beraberinde getirdiği sanayileşme ve teknik gelişmelerle kitap üretiminde bir artış meydana gelmiştir. Bu “*neredeyse epik ve lirik türdeki çocuk ve gençlik edebiyatının keskin ayrımına ve [...] kız kitapları ve erkek kitapları türünün yaygınlaşmasına, ayrıca farklı sosyal muhataplaşmaya*”²³ neden olmuştur.

¹⁷ Kaminski, 9.

¹⁸ Brunken 2005, 18.

¹⁹ Alfred Clemens Baumgärtner, -Heinrich Pleticha, *Kinder – und Jugendliteratur*, In: Margareta Gorschenek - Annamaria Rucktäschel, “Jugendbuch und Literatur. Überlegungen zu einem umstrittenen literarischen Phänomen”, W. Fink Verlag, München 1979, 12.

²⁰ Brunken 2005, 25.

²¹ Bettina Hurrelmann, *Klassiker der Kinder- und Jugendliteratur*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1995, 10.

²² Brunken 2005, 33.

²³ Brunken 2005, 46.

1. Dünya Savaşının patlak vermesiyle çocuk ve gençlik edebiyatının gelişimi durmuştur. Weimar Cumhuriyeti ile birlikte çocuk ve gençlik edebiyatının gelişimi kaldığı yerden devam etmiştir. O zamanlar gerçekçi çocuk edebiyatının en önemli konusu olan büyükşehir günlüğü farklı şekillerde anlatılmıştır. Gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatının bir kısmı politik etkiler yüzünden sosyal demokrat eğimli edebiyata bir kısmı da devrim mücadelesinde araç olarak nitelendirilen propaganda edebiyatına geçmiştir. Nazi Almanyası’nda çocuk ve gençlik edebiyatı alanında yeni bir düzenleme yapılmıştır. Hükümetin fikirleriyle uyuşmayan kitaplar kara listeye alınmıştır. Kitapların büyük bir bölümü yakılmış, çoğu yazara yazma yasağı getirilmiştir, bunlardan biri de Erich Kästner’dir.

2. Dünya Savaşının sona ermesi ve Almanya’nın bölünmesi, çocuk ve gençlik edebiyatının bambaşka gelişimine yol açmıştır. 1949’da Astrid Lindgren’in “Pippi Langstrumpf” adlı kitabının Almanya’da çıkmasıyla çocuk ve gençlik edebiyatında bir değişim meydana gelmiştir. “*O (Lindgren), çocuğun zayıflığını üstünlüğe dönüştürüyor. Çocukluk, özgürlük durumu olarak, şenlik olarak sahneleniyor*”²⁴ Bununla beraber şu ana kadarki çocuk edebiyatı konsepti de değişmiştir. Çocuk artık toplumda önemli bir yer teşkil etmeye başlamıştır.

Çocuk klasizmi çocuklar tarafından keşfedildikten sonra kitapların çocuklar için kaleme alındığı döneme geçilmiştir. Çocukluk çağına uygun edebi eserler yaratma düşüncesi, çocuk edebiyatı alanındaki gelişmelere yeni bir boyut kazandırmıştır. Çocuk ve gençlik edebiyatı, yüzyıl içinde çocuğa verilen değer ve çocuğa olan bakış açısı hususunda öncelikli konulardan biri olmuştur. Çocuk ve gençlik edebiyatı, hassas bir tür ve yazarlık tarzı olarak serüvenini bağımsız bir edebiyat yönünde sürdürmüştür. Özellikle çocuk ve gençlik edebiyatının bağımsız bir tür olduğunu savunan ve eserleriyle bu tezlerini kanıtlayan yazarlar olmuştur. Bunlardan biri de bu tezi hazırlamam için bana ilham kaynağı olan, yukarıda da adı geçen Erich Kästner’dir.

Erich Kästner, çocuk ve gençlik edebiyatının en önemli temsilcilerinden biridir. Kästner, kendini çocuk ve gençlik edebiyatına o kadar adamıştır ki en zor zamanlarında bile bir yolunu bulup yazmaya devam etmiştir. Nazi Almanyası altında yazma yasağı almasına rağmen farklı takma adlar kullanarak yazarlığa devam etmiştir.

²⁴ Brunken 2005, 102.

Kästner “Yeni Nesnellik” edebi akımına mensup bir yazardır. Kästner’in gerçekçi, iğneliyici ve sosyal eleştiri niteliği taşıyan konu tasarımı ve basit günlük dili bu akımın tipik özellikleridir. Olayların hızlı akışı ve büyükşehir hayatını anlatma, bu akımın sembolleri diyebiliriz. Hikâyelerde veya romanlarda geçen olaylar hayali olmaktan ziyade gerçekçi bir temele oturtulur. Bu dönemin yeni kahramanları cesur, bağımsız ve akıllı hareket eden çocuklardır. Bazen olayları yetişkinlerden daha iyi çözerler.

Araştırma konumuz Erich Kästner ve çocuk ve gençlik edebiyatı olduğu için, Kästner’in başını çektiği gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatı üzerinde de durmamız gerekir. Çünkü Kästner’in kitapları, çocuk ve gençlik edebiyatına yeni bir ses getiren gerçekçi duruşu ve uzmanlaşmış bir dil kullanımını gözler önüne sermektedir. Kästner, eserlerini gündelik hayatın gerçekleri üzerine inşa eder ve bu gerçekler ile edebiyat arasında bir bağ kurar. Genel düşüncelerin aksine gerçekçiliği edebiyatın tam merkezine koymaya çalışır. Toplumdaki olayları eserlerine bazen doğrudan bazen de dolaylı bir şekilde yansıtır. Terimleri, kavramları gündelik hayattaki karşılıklarıyla kullanmaya özen gösterir.

Edebiyat gerçeklikle sürekli ilişki halindedir. Gerçeklik kavramı, edebiyat ve gerçeklik arasındaki ilişkiler incelendiğinde bakış açısına göre değişiklik arz eder.²⁵

Gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatı, çocukların ve gençlerin ailevi ve gündelik problemlerini konu edinir: İşsizlik, okul, ekonomik darlık, baba-oğul çatışması, bozulmuşluk, boşanma problemleri ...vs. Gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatının gelişimini belirleyen kişi, figürlerini “sosyal çevrenin özellikleri olarak”²⁶ tanımlayan çocuk kitaplarıyla ünlü Erich Kästner’dir.

Kästner’in gerçekçi çevre romanlarının olumlu toplumsal modeli üzerine kurduğu saf çocuğun bozulmamış ahlâkı, çocuk edebiyatında gerçeğin yönlendirici bir yapısı için yeni ve yol gösterici bir ideale dönüşür.²⁷

²⁵ Peter Scheiner, *Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur*, In: (Hrsg.) Günther Lange, “Realistische Kinder- und Jugendliteratur”, Schneider Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler 2005, 158 .

²⁶ Scheiner, 161.

²⁷ Scheiner, 161.

Bununla beraber ilk gerçekçi hikâyeler büyükşehirdeki gündelik hayattan bahseder. Erich Kästner de bu konuyu ele alır. Ayrıca şehirdeki köyü ve kenar mahalleyi, yatılı okul ve ortamını konu edinir. Örnek olarak ele aldığımız eserlerden biri olan ‘Noktacık ile Anton’ adlı kitabı büyükşehirde, Berlin’de geçer. Kästner çok hicivli ve gerçeği bir çift güzelleştirme tarzıyla fakir ve zengin arasındaki devasa farkı gözler önüne serer.

Kästner’de otobiyografik deneyimlerin işlenmesi,
aydınlatıcı çağrı, yandaşlık ve hayali konuları şekillendirme
denemesi onun eserlerinin temel malzemesine aittir.²⁸

Kästner, hayatın gerçeklerinden ve zıtlıklarından bahsederken modern bir ilerleme yönünde bağımsız, kendine güvenen, çok çalışkan, akıllı ve işbirliğine hazır gibi özellikleri içinde barındıran yeni bir çocuk imajı yaratır. Iris Mann’ın da ifade ettiği gibi eğer durum böyleyse “*güç çocuklardan doğmalıdır.*”²⁹

Gerçekleri konu alan çocuk ve gençlik edebiyatı, Kästner’in de dâhil olduğu ‘Yeni Nesnellik’ akımı ile ortaya çıkar. Ancak her dönem o zamanki gibi ön planda olmaz. 1970’lerde çocuk ve gençlik edebiyatı bilimi kayda değer bir gelişme gösterir. Daha sonra tekrar bir durgunluk yaşar. Ancak 90’lı yılların başında Kästner’in anlatma tarzı çocuk ve gençlik edebiyatında yeniden canlanır. Klaus Dieter Remus’un Schwarze Freitag für Robinson (1994) ve Cornelia Funke’nin Die wilden Hühner (1993) gibi eserleri gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatının yeniden doğuşu için örnektir. “*90’lı yıllardaki çocuk ve gençlik edebiyatının komik çocuk romanı yapısıyla elde ettiği yenilikçi tarz, eski anlatım modellerine dönüşün geriye doğru edebi bir yön değiştirme anlamına gelmediğini gösteriyor.*”³⁰ Kästner’in zamanındaki gibi kitaplar, çocuğu gündelik sorunlarıyla hikâyenin odak noktasına yerleştirir:

Ebeveynler cinsiyet rolleriyle baş edemedikleri için romanlar ciddi hayat problemlerinden, günümüzde sosyal olarak dışlanmış çocukların yalnızlığından, tek ebeveynli ailedeki çocuğun sorunlarından veya ailenin parçalanmasından bahseder. Çocuklar kendi hayatları üzerinde söz sahibi olmak için ve neredeyse çözümü olmayan problemlerden ironik bir tarzda uzak durmak için onlara dayatılanları kendileri için bir şansa dönüştürürler.³¹

²⁸ Kaminski, 80.

²⁹ Peter Härtling, *Helft den Büchern, helft den Kindern!*, Hanser Verlag, München 1985, 100.

³⁰ Scheiner, 175.

³¹ Scheiner, 175.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi çocuk ve gençlik edebiyatı her dönem üzerinde durulan bir alan olmamıştır. Aslında toplumsal olaylar her dönem meydana gelmiştir ancak bu toplumsal olayların çocuk ve gençlik edebiyatına yansması çok nadir olmuştur. Çocuk ve gençlik edebiyatının gelişim sürecine dönüp bakıldığında ön planda olduğu dönemler olsa da genel anlamda hak ettiği değeri görmemiştir ve sürekli varlık gerekçesi tartışılmıştır. Baumgärtner, çocuk ve gençlik edebiyatının varlık gerekçesinin olduğu ya da olmadığı sorusuna ve tarihsel anlamdaki dengesine dikkat çekmiştir. Çocuk ve gençlik edebiyatının var oluşundan itibaren eleştirilerin hedef tahtası haline geldiği sonucuna varmıştır.

Her yönüyle çocuklara ait bir edebiyatın oluşturulup oluşturulamayacağı ikilemi 1800 yılından hemen sonra pedagog Herbart tarafından dile getirildi, diğer taraftan ise gençlik edebiyatının çok şey borçlu olduğu Jakob Grimm gibi bir adam çok kısa bir süre sonra gençler için özel bir şeyler yaratmaya gerek olmadığını söyledi ...³²

‘Çocuk ve gençlik edebiyatı’ kavramının bazı çevreler tarafından gereksiz olarak gösterilmesi, kendilerini edebiyat bilim adamı olarak gösteren bu insanların eğitim seviyelerini gözler önüne sermektedir. Onlar çocuk ve gençlik edebiyatını alt başlık olarak bile görmeye tahammül edemezler. “Çocuklar için ayrı bir edebiyata gerek olup olmadığı düşüncesi çoğu kez tartışmalara yol açmıştır. Bazılarına göre edebiyatı yetişkinler ve çocuklar için iki bölüme ayırmak yersizdir.”³³

Edebiyat bilimi, yüzyıllardır çocuk ve gençlik kitaplarına karşı aşağılayıcı bir tavır takınmıştır. Bu aşağılayıcı tavır çocuk ve gençlik edebiyatının neredeyse edebiyat tarafından ikinci sınıf insan muamelesi görmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı “kenardaki varlık”³⁴ olarak nitelendirilebilir. Çoğu Alman dili ve edebiyatı uzmanı çocuk ve gençlik edebiyatına “tepeden”³⁵ bakmıştır. Çocuk ve gençlik edebiyatına önem verilmediğini şuradan anlayabiliriz. Almanya’da neredeyse her üniversitede bir Alman dili ve edebiyatı bölümü varken çocuk ve gençlik edebiyatı ile uğraşan sadece bir tane enstitü vardır. O da Frankfurt/Main’daki ‘Institut für Kinder- und

³² Baumgärtner, 9f.

³³ Enver Naci Gökşen, *Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız*, Remzi Yayınevi, İstanbul 1985, 9.

³⁴ Baumgärtner, 9f.

³⁵ Krüger 167.

Jugendbuchforschung'dur. “*Bir Alman dili ve edebiyatı öğrencisi... 18. yüzyılın ikinci ve üçüncü sınıf yazarlarından bir şeyler öğrenir [öğrenebilir] ..., fakat gençlik edebiyatı eserlerinden çok nadir.*”³⁶ Değersizliğin başka bir sebebi de yazarların “*çocuk ve gençlik edebiyatı üzerine yazmayı ek iş ve uğraş*”³⁷ olarak görmeleri ve onu asıl işleri gibi sahiplenmemeleridir. Bunların doğal sonucu olarak çocuk ve gençlik edebiyatı ile uğraşan ve bunun üzerine bilgi sahibi olan insanların sayısı çok azdır.

Son yıllarda çocukluk ve gençlik çağının ruhsal özelliklerini iyi bilen yazarların yetişmesiyle dünya çapındaki kitap piyasasında çocuk ve gençlik edebiyatı halkasına ait olan sanat eserlerinin hem nicelik hem de nitelik açısından büyük bir ilerleme kaydettiği aşikârdır. Hatta aralarında A.B.D, Almanya, İngiltere gibi ülkelerinde olduğu bazı ülkelerde çocuk ve gençlik edebiyatı adına bu yüzyıl “altın dönem” olarak yaşanmaktadır.

Bizim ülkemizde de son 30-40 yılda bu alanda büyük ilerlemeler olduğuna şahit oluruz. Türk çocuk edebiyatı, Alman çocuk edebiyatına karşı geniş çaplı bir ilerlemeyi 70’li yılların başında kaydetmiş ve 80’li yıllarda ciddi anlamda bir çalışma alanı bulmuştur. O zamanlar dikkati büyük ölçüde “çocuk edebiyatı” alanına çeviren belli bir yazar topluluğu meydana gelmiştir. Bu çocuk kitabı yazarları eserlerini sadece belirlenen yaştaki çocuklar için kaleme almaya başlamışlardır. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarının yanı sıra çoğu yayınevi, kurum ve kuruluşlar çocuk ve gençlik kitaplarının yayınlarına katılarak destek vermişlerdir. A.Ferhan Oğuzkan durumu şöyle dile getirir:

Son yıllarda yayımlanmış dizilerin bir bölümünde çocuk klasizmine ait olan eserlere diğer bölümünde ise yerli yazarlar tarafından kaleme alınan eserlere öncelik verildiği görülür. Bu arada biçim ve anlam bakımından çocuk kitaplarının yayımında da bir gelişme kaydedildiği söylenebilir”³⁸

Mehmet Ruhi Şirin de düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

Yakın geçmişe kadar Türk çocuk edebiyatı bir krizin içindeydi. Fakat son on yılda özel bir alan olarak ele alındı ve çok kaliteli yayınlar çıkarılmaya çalışıldı. Çocuk kitapları için yazarlık bilinci uyandırıldı ve hatta çocuk kitapları yazarlığının

³⁶ Gerhard Haas, *Kinder- und Jugendliteratur. Ein Buch*, Reclam Verlag, Stuttgart 1984, 13.

³⁷ Haas, 12.

³⁸ Oğuzkan, 261-283

kolaylık olarak değil bilakis zorluk olarak kabul edilmesinin gerektiği vurgulandı. Çocuk kitabı yazarlarının şu anki eserleri çocuk edebiyatının çağdaş ilerlemesini gözler önüne sermektedir. Burada çocuklar için yazarlığın yayılmasını isteyen, yayımlanan eserleri değerlendiren ve yeni bakış açıları getiren bir “Çocuk Edebiyatı Kurumu” nun önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü çocuk edebiyatı ve sanat eserleri koleksiyonu günümüzde yeni biçimlere dönüşmektedir: “Çocuk edebiyatının bu yenilikçi duruşu çocuğun profilindeki değişikliğin etkisinin sonucuyla çok güzel araştırmalar gün ışığına çıkmıştır. Çocuğa göre yazarlığın ve sanat tarzının tartışılması bu yenilikçi duruştan kaynaklandı.”³⁹

Ancak yine de diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda bizim ülkemizdeki çocuk ve gençlik edebiyatı alanındaki uzmanlaşma çok daha geç olmuştur. Tercüme edilen kitaplar, çocuk kitaplarının telif hakları sorunları, çocuk kitabı yazarlarının önemsenmeyişi gibi birçok sebep çocuk ve gençlik kitabı yazarlığının gelişimini oldukça olumsuz etkilemiştir:

Çocuk edebiyatımızın gecikmeli olarak gündeme gelmesinde telifsiz çeviri kitaplar yayınlama alışkanlığı, çocuk kitaplarının telif haklarının hafife alınması, çocuk kitabı çizerinin adeta hâlâ yok sayılması ve çocuk yayınları editörlüğü geleneğinin kurulamayışı etkili olmuştur.

Kısaca, yazılı çocuk edebiyatımız 19. yüzyılın ortalarında çeviri yolu ile çocuk klasiklerine yöneldiği dönemde ve II. Dünya Savaşı sonrasında yenilikçi çocuk edebiyatına geçişi sağlayamadı. Yazılı çocuk edebiyatımız 1950’li yıllara kadar şiirde manzumecilerin, yazarlık bilinci oluşmamış çocuk kitabı yazarlarının, masalları sıradan metinlere dönüştüren kalemlerin, 1970 sonrası ise güdümlü çocuk edebiyatı yaklaşımının ve başlangıcından günümüze kadar çeviriye dayalı bir evre hastalığı olarak özetlenebilir.⁴⁰

Çocuk edebiyatını tanıma çabaları her geçen gün artmaktadır. Çünkü çocuk kültüründe meydana gelen en küçük gelişme hemen çocuk edebiyatına yansır. Çağdaş hassasiyetlerle oluşturulan yenilikçi çocuk edebiyatı artık çocuğun dünyasına ulaşırken hiçbir sınır tanımaz. Bu açıdan çocuk edebiyatı dünyamızda çocuğa gösterilen ilginin ince bir işareti olmuştur. Mustafa Ruhi Şirin’in şu dizelerini bu düşüncelerimize örnek olarak gösterebiliriz:

Ülkemizde çocuk edebiyatı kültürüne her düzeyde ihtiyaç vardır. Edebiyat ve yayın açısından çocuk edebiyatının anlamı

³⁹ Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, Gökyüzü Yayınları, İstanbul 1988, 7.

⁴⁰ Mustafa Ruhi Şirin, *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, 101.

kavranmadıkça çocuk edebiyatı bilincine ulaşamayız. Bu bakımdan çocuk merkezli eğitim yaklaşımlarının benimsenmesi gerekiyor. Çünkü çocuk edebiyatının gelişmesi bu ortamın hazırlanması ile mümkün olabilir.⁴¹

Buraya kadar çocuk ve gençlik edebiyatının tanımından, öneminden bahsettik. Artık çocuk ve gençlik edebiyatının görevlerine ve amaçlarına değineceğiz. Lypp'e göre “*çocuk ve gençlik edebiyatının bir görevi, yetişkinin okuma ufkunu önceden belirleyen örneklerle aracılık etmektir.*”⁴² O, sözünü “*okuma konusundaki acemilere ve edebiyat alanındaki deneyimsizlere*” yöneltir. Çocukların ve gençlerin neredeyse hala karşılaştırma imkânları ve “*ayrıştırılmış edebi gerçeklik kavramları yoktur.*”⁴³ Bundan dolayı “*metin edebileştirmelerindeki bütün denemeler yetişkinler için ne kadar mümkün olursa olsun sorunludur.*”⁴⁴ Çocuk ve gençlik edebiyatı, çocukların ve gençlerin bu konuşmalarında devamlı bir hokkabazlık yapar. Bir taraftan hem sıradan edebiyat sınıfına girmek istemez hem de işlevsel edebiyat diye adlandırılmak istemez. Diğer taraftan da “*okur ilgisinin gelişimi için kitapların edebi anlamdaki kalitesi*”⁴⁵ bazılarının gözünde neredeyse önemsizdir.

1945 yılına kadar bunun hangi alana ait olduğuna dair bir belirsizlik hâkimdir. Ancak o zamanlar edebiyattaki gerçeklik kavramı kendini iyice hissettirir. Okunan metinlerde verilmek istenen mesajlara kolayca ulaşılır. Her şey genel anlamda açık, sade ve anlaşılırdır. Fakat 1945 yılından itibaren başlayan modern çocuk edebiyatıyla bu artık zorlaşmaya başlar çünkü okura gerçekliğin kolayca anlaşılabilen yüzü gösterilmemeye çalışılır. Ve gerçeklik bizim teknolojik dünyamızda gittikçe karmaşık bir hal alır. Bundan dolayı çocuk ve gençlik edebiyatına daha fazla görev düşmeye başlar. Çünkü çocuksu alıcılardaki özellik, çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları sayesinde hayattaki gerçeklerle başa çıkmayı öğrenmek için bir nevi danışmanlık yapmaya başlar. Ayrıca çocuk ve gençlik edebiyatı, yetişkin edebiyatında karmaşık tasvir edilen gerçeklik ile başa çıkabilecek duruma gelinmesi için rehberlik yapmanın önemini vurgular. Bu kadar sorumluluğu üzerine alan çocuk ve gençlik edebiyatının

⁴¹ Mustafa Ruhi Şirin, 2000, 7.

⁴² Maria Lypp, *Literatur für Kinder*, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Göttingen 1977, 8.

⁴³ Malte Dahrendorf, *Vom Umgang mit Kinder- und Jugendliteratur. Plädoyer für einen lese- und leserorientierten Literaturunterricht*. Volk und Wissen Verlag, Berlin 1996, 12.

⁴⁴ Dahrendorf, *Vom Umgang*: 12.

⁴⁵ Dahrendorf, *Vom Umgang*: 13.

görevlerini iyi analiz etmek, onun nelerle bağı olduğunu ve eksiklerin neler olduğunu tespit etmek gerekir.

Çocuk ve gençlik edebiyatının geleneksel iki görevi vardır: Bir, fayda sağlamak. İki, zevk vermek. Biri diğerine üstünlük sağlamadan uzun süredir görevlerini birlikte yerine getirmektedirler. Başlangıçta çocuk ve gençlik edebiyatının öğrenimle sıkı bir münasebeti olduğu görülmektedir. Çocuk edebiyatı bir zamanlar büyük oranda okul edebiyatı idi ... Çocuk ve gençlik edebiyatı, sadece pedagojik semboller altında gerçekleşemez. O, aynı zamanda edebiyat olarak yeni gerçeklerin taslağı olarak okunmalıdır; çünkü çocuk ve gençlik edebiyatı, sadece gerçeklik içerisinde yolunu bulmaya çalışanlara yol gösteren değildir, aynı zamanda gerçeğe ayna tutan ve ondaki yetersizliği dile getiren benzer unsurları da içermektedir.⁴⁶

Çocuk ve gençlik edebiyatının, yetişkin edebiyatı için de son derece önemli bir işlevi vardır. Çocuk buradan edineceği bilgi ve algılama kapasitesiyle ilerde yetişkin edebiyatını daha iyi anlayacaktır. Çocuk ve gençlik kitapları sayesinde çocukların ve gençlerin ufukları gelişecektir, kelime hazneleri artacaktır, çocuklar kelimelerin gerçek ve yan anlamlarına daha iyi vakıf olacaklardır. Selahattin Dilidüzgün bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirir:

..... çocuk yazını her ne kadar doğrudan belli eğitsel amaçlara hizmet eden bir araç olarak görülmesi de, çocuğa okuma eğitimi veren bir araçtır. Bu anlamda çocuk yazını, yetişkin yazınına geçişte bir “ara basamak” ya da “geçiş yazını” işlevini üstlenmektedir. Böylece, çocuk ve gençlik yazınının, okuma alışkanlığı veren ve yazınsal ürünleri alımlamayı öğreten bir işlevi ortaya çıkmaktadır.⁴⁷

Çocukların gelişimi için yetişkinlik dünyasına sert geçişler veya çocukların incitilmeden yetişkinliğe yavaş yavaş geçilmesi kritik öneme sahiptir. Kritik öneme sahip olmasının sebepleri arasında her bireyin farklı olması, her yaştaki çocuğun bilgi seviyesinin farklı olması gösterilebilir. 10 yaşındaki bir çocuğun bilgi seviyesi ile 13 yaşındaki çocuğun bilgi seviyesi aynı olamaz. Bu dönemler çocuklar için büyüme ve olgunlaşma açısından son derece önemlidir. Çünkü çocuğun kişiliğinin ve karakterinin belirlendiği, aynı zamanda yönlendirildiği dönemlerdir. Bu bağlamda çocukların edebi dünyasını, ufkunu, hayallerini geliştirme görevi çocuk ve gençlik edebiyatına düşer. Çocuk ve gençlik edebiyatı onları her anlamda donatmaya çalışır. Bir esere baktığında

⁴⁶ Kaminski, 193.

⁴⁷ Selahattin Dilidüzgün, *Çağdaş Çocuk Yazını*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2006, 26-27.

görülmeyenleri görmeyi öğretir ve farklı yollar keşfetmek için okurlara yeni kapılar aralar.

Daha çok anlam derinliğine sahip olan çocuk ve gençlik edebiyatı kitapları çocuklardan, gençlerden ve yetişkinlerden bahseder. Bunlar sürekli okunabilen kitaplardır ve okura devamlı yeni yorum fırsatları sunar. “*Bu durumda çocuk ve gençlik edebiyatı, gençlik edebiyatından edebi moderniteye bir köprü kurabilir.*”⁴⁸ İyi bir çocuk ve gençlik edebiyatı, okuru kendisini edebiyat ile anlatabilecek yeteneklerle donatır. Çocuk ve gençlik edebiyatının yararı, yetişkin edebiyatının aksine çocukla ilgili alanlara daha kolay ulaşmasıdır.

Ayrıca çocuk ve gençlik edebiyatı günümüz toplumunda çocukların ve gençlerin gelişimi için önemlidir. Bugün çocuk ve gençlik edebiyatına kitapların yanı sıra bilgisayardan, televizyondan, radyodan, CD’den ve diğer yeni iletişim araçlarından ulaşılabilir. “*Şu andaki çocukluk esasen televizyon başında geçirilen çocukluktur ... İletişim aracı çocukluğudur.*”⁴⁹ Bundan dolayı çocuklara ve gençlere sadece yeni özgürlükler, dünyalar ve fırsatlar açılmaz, aynı zamanda çocuklar kendi dünyalarına hapsedilirler.

Özellikle günümüzde çocuk dünyası diye bir kavram kaldığı kanısında değilim. Bunların sebeplerini sayabiliriz; boşanmalar, aile içi huzursuzlukları, anne veya baba eksikliği, kalabalıkların içinde çocuğun kendini yalnız hissetmesi, sevgisizlik ... vs. Bir de bunlara teknoloji eklendi mi çocuk tamamen asosyal bir varlık haline dönüşür. Çocukların hayatları bir nevi zapt edilir. Bunların sonucunda da istenmeyen vakalarla karşılaşılır.

Bugün gündelik çocuk hayatı kontroller, ... parçalanmalar, yalnızlıklar ve bağımlılıklar ... içlerinde [çocuklar] kendilerinin olabileceği, gerektiğinde fantazi odaları olarak bulunan özgürlükler aracılığıyla belirlenir. Ayrıca bunlar video, kaset, TV, veya radio aracılığıyla kötüye kullanılma tehdidi altındadır.⁵⁰

⁴⁸ Malte Dahrendorf, “*Kinderliteratur und Moderne. Ästhetische Herausforderungen für die Kinderliteratur im 20. Jahrhundert.*”, Hrsg. v. Hans-Heino Ewers, Maria Lypp und Ulrich Nassen, Zum Hiatus zwischen Kinderliteratur und literarischer Moderne, Juventa Verlag, Weinheim und München 1990: 34.

⁴⁹ Kaminski, 12.

⁵⁰ Kaminski, 12.

Çocuk ve gençlik edebiyatının bu iletişim araçlarına karşı özellikle bugünkü gelişimi göz önüne alınırsa onu elzem yapan faydaları vardır: “*Edebiyat, aktif bir girişi, elektronik iletişim araçlarının pasiv bir görünümünü ister*”.⁵¹ Kitapları okurken okurun kafasından hayal ve gelişim durumuna göre şekillenen olaylarla ilgili bir film geçer. Ancak televizyon sözde bu özgürlükleri ayrıntılı hikâyeler ve gereğinden fazla resimlerle kısıtlar. Çocuğun kendine has bir dünya kurmasına izin vermez. Çocuk, hayal gücünü zorlamadan istenilen amaca ulaşır. Ve bunların sonunda düşünmeyen, kolayca kaçan, hayal gücünün sınırlarını zorlamayan çocuklar ve gençler yetişir. Biz buna robot bir nesil desek yanlış bir cümle kurmuş olmayız.

Çocuk ve gençlik edebiyatının, yetişkin edebiyatının okunmasına öncü olma görevi yanında bir de sosyal görevi vardır. Bu sosyal görev, çocukları ve gençleri topluma kazandırır ve kişisel sorunların üstesinden gelmeye çalışır. “*Toplumumuzun eğitim mekanizmasında ... çocuk kitabının önemli yeri vardır, olmalıdır da ... Çocuksu bilincin karışıklığı ... açıklığa kavuşturulmalı ve birbirine uyan bir deneyim biçimine geçilmeli*”.⁵² “*Çocuk ve gençlik edebiyatı, çocukları içinde büyüdükleri toplumun kurallarına sevk eden sosyal bir enstrümandır.*”⁵³ Çocukların ve gençlerin günümüz toplumunun kurallarını anlamlı hale getirmelerine ve onların bu kurallara adapte olmalarına yardım eder. Malte Dahrendorf’a göre: “*Çocukların ve gençlerin aydınlanmaları, deneyimlerinin artmasına, önyargılardan arınmalarına, toplumsallaşmalarına ve kimliklerini kazanmalarına yardımcı olur.*”⁵⁴ Çocuk ve gençlik edebiyatı, toplumla bozulan iletişim ve etkileşim yüzünden meydana gelen çatışmalardan dolayı kişisel sorunlarda “*danışmanlık*”⁵⁵ yapabilir.

Çocuk ve gençlik edebiyatı, günümüz toplumunun nasıl oluştuğunu anlamaya yardım eder. Sadece okuyan insan, kültürünü ve tarihini gerçekten benimseyebilir. “*Din, sanat, bilim ve eğitim gibi kültür alanlarına kolayca ulaşılır.*”⁵⁶ Kültürümüz ve

⁵¹ Kaminski, 12.

⁵² Gert Uerding, *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur*, In: (Hrsg.) Klaus Doderer „Was sich Nie Und Nirgends Hat Begeben. Überlegungen zu einer Poetik der Kinder und Jugendliteratur,” Beltz Verlag, Weinheim/Basel 1977. 32.

⁵³ Susanne Gaschke, *Die Welt in Büchern. Kinder, Literatur und ästhetische Wirkung*. Königshausen & Neumann Verlag, Würzburg 1995, ohne Seite.

⁵⁴ Dilidüzgün, 27.

⁵⁵ Dahrendorf, Vom Umgang: 19.

⁵⁶ Dahrendorf, Vom Umgang: 9.

tarihimiz her şeyden önce nesilden nesile yazılı olarak aktarılır. Edebiyat bunun bir parçasıdır. Okumayan insan, kültürünün bir parçasına dahi yabancı kalır.⁵⁷

Görüldüğü gibi aslında çocuk ve gençlik edebiyatının temel işlevi okuma kültürü kazandırmaktır. “*Gerekli biçimde okuma ilgisi oluşturur: Örneğin gerilim, komik öğeler, eylemin yoğunluğu ve özdeşleşme olanakları çocukların okuma isteklerini artırır.*”⁵⁸ Çocuk ve gençlik edebiyatı, değerli ve reşit vatandaşlar yetiştirmek için çocukları ve gençleri okumaya sevk eder.

Çocuk edebiyatının en temel işlevlerinden biri çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocukları nitelikli metinlere yönlentmeyi başarabilen onlara zamanla okuma kültürünü kazandırabilen bir sorumluk üstlenmelidir. Başka bir söyleyişle, çocuklar adına üretilen nitelikli yayınlar çocuk-edebiyat-sanat etkileşiminin kapısını aralayan etkili bir uyaran olmalıdır. Çocuklara yazınsal metinlerin ve resim iletilerini tanıma ve anlamaya dayalı bilişsel ve duyuşsal boyutlu davranışlarını uygulayabileceği, sinayabileceği olanaklar sunmalıdır.⁵⁹

Okuma, yukarıda da belirttiğimiz gibi çocuk ve gençlik edebiyatının en önemli görevlerinden biridir. Çocuklar ve gençler tabii ki okuyacaklar ancak okurken nelere dikkat etmeleri gerektiğini ve okudukları kitapların hangi özellikler taşıdığını bilmelidirler. O kadar boş, gereksiz ve ne için yazıldığı belli olmayan kitap var ki, özellikle çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları yazma sürecinde hitap ettiği kitlenin çocuklar ve gençler olduğunu bir an olsun akıllarından çıkarmamalıdır.

Şu ana kadar çocukların hoşuna giden ve bu özellikleriyle ‘çocuk klasikleri’ adı altında kabul gören romanlar ve noveller, ana hatlarıyla araştırılırsa farklı yazarlar tarafından kaleme alınan bu eserlerin bazı ortak özellikler taşıdığı görülür. Çağdaş yazarların, pedagogların ve yayıncıların çocuklara ve gençlere yeni eserler hazırlarken bu ortak özellikleri her zaman göz önünde bulundurmaları fayda sağlayacaktır.

Çocuk ve gençlik kitaplarında bulunması gereken en önemli özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Çocuğun ilgisine, hayat tecrübesine ve anlama kabiliyetine uyan bir konu.

⁵⁷ Dahrendorf, Vom Umgang 9.

⁵⁸ Dilidüzgün, 27.

⁵⁹ Sever, 11-12.

- Çocuğun düşüncelerine ters olmayan daha basit bir plan.
- Mantıklı sonlarla biten değişik olaylar.
- Somut-doğru, fakat dikkati gerektiren yalnızlıklar
- Nitelikleri iyi belirtilen ve gerçeklikle bağdaşma açısından kuşkuya mahal vermeyen karakterler
- Kısa cümleleri, paragrafları, küçük ve canlı sohbetleri destekleyen büyüleyici bir açıklama.
- Çocukların seviyelerine uyan basit psikolojik analizler.
- Gülmek koşuluyla güzel ve duruma uyan cezbedici konuşmalar ve pasajlar
- Küçük ayrıntılara sürekli ilgi çekme.
- Metinlerle alakalı güzel ve anlam dolu resimler.⁶⁰

Bugün eski zamanlardaki aile bağlarının eksikliğini tamamlayan veya tamamlamaya çalışan çoğu sosyal kurumun yanında kitaplar daha önemli bir hale gelmiştir. Çünkü onlara atfedilen görevler günden güne daha da artmaya başlamıştır. Kitaplar sadece hayatla başa çıkmak için çözüm aranan nesneler değildir. Kitapların pedagojik anlamda sosyal hayatı öğretme gibi büyük bir vazifesi de vardır. Çocuk ve gençlik kitapları çok yönlüdür. Çocuk okuduklarını en azından hayalinde canlandırır, onların doğrultusunda düşüncelerini benimser ancak bunlarla beraber başka düşünce ve eylem şekillerini de kabul edeceği hissine kapılır.

Çocuk ve gençlik edebiyatının tanımını, önemini, özelliklerini, görevlerini, amaçlarını gerek Alman çocuk ve gençlik edebiyatı çerçevesinde gerekse Türk çocuk ve gençlik edebiyatı çerçevesinde açıklamaya çalıştık. Bunun için alanlarında uzman olan ve yıllarını çocuk ve gençlik edebiyatına adanmış yazarlardan faydalandık. Bunları yaparken tümdengelim metodunu kullandık. İlk önce çalışmamızda ele aldığımız yazar Erich Kästner ve çocuk-gençlik edebiyatı tarihi hakkında genel bilgiler verdik. Daha sonra Kästner'in Emil ve Dedektifler, Noktacık ile Anton ve Uçan Sınıf adlı çocuk romanlarını ele alıp onlar üzerinde hem Kästner'in hem de dönemin yansımalarını araştırdık.

⁶⁰ A. Ferhan Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı*, 4. Baskı, Emel Yayınevi, Ankara 1987, 101-102.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.ERICH KÄSTNER'İN EDEBİ KİŞİLİĞİ VE EĞİTİM ANLAYIŞI

Erich Kästner 23 Şubat 1899'da Dresden'de doğar. Annesi Augustin doğumlu Ida Kästner, babası da öz babası olmayan Emil Kästner'dir. Erich'in öz babası daha sonra ortaya çıkan aile doktoru Emil Zimmermann'dır. Kästner'in bütün hayatında ne öz babasının ne de annesinin eşi olan insanın önemli bir yeri vardır.⁶¹ Kästner'in eserindeki baş aktörünün, yani bir gencin, esas itibarıyla bir babası yoktur. En başından beri anne ve oğul arasında eserleri için daha sonra çok önemli olacak güçlü bir bağ vardır. “Als ich kleiner Junge war” adlı kitabında Kästner annesi için şöyle der: “*Ida Kästner oğlu için mükemmel bir anne olmak istiyordu. Ve mükemmel bir anne olmak istediği için kimseyi dikkate almadı hatta kendini bile, ve mükemmel anne oldu.*”⁶²

Kästner'in annesi kendini oğluna adar. Kuaförlük yapar. Bu mesleği aşağı yukarı 35 yaşında öğrenir. Aksi halde oğlunun öğrenimi için masraflara yetişemez. Kästner, annesini kusursuz, ideal kişi olarak görür ve annesinin vasıflarını eserlerinin başkahramanları olan Emil'in ve Anton'un bir nebze de Martin'in annesine yükler. Kästner örnek kişilerde:

Dikiş diken, saç kesen, her şeye hâkim olan anne, oğlundan birincilik istedi. Erich Kästner gittiği okulun eğitim kurallarını benimseyememişti. Yine de annesinin istediği birinciliği elde etti.⁶³

Kästner “Als ich ein kleiner Junge war” romanında, kendisinin annesinin hayatında bir oyun kartı olduğunu ve bu oyun kartını da tamamen kendisi üzerine kurduğunu yazar:

Bundan dolayı kazanmak zorundaydım. Bundan dolayı onu hayal kırıklığına uğratamazdım. Bundan dolayı en iyi öğrenci ve en dürüst evlat oldum... O mükemmel anne olmak istediği için ve olduğu için, şüphesiz benim için oyun kartı yoktu: Mükemmel evlat olmak zorundaydım.⁶⁴

⁶¹ Franz Josef Görtz –Hans Sarkowicz, *Erich Kästner. Eine Biographie*, Piper Verlag, München 1998, 160.

⁶² Erich Kästner, *Als ich ein kleiner Junge war*, Dressler Verlag, Berlin 1957, 124.

⁶³ Werner Schneyder, *Erich Kästner. Ein brauchbarer Autor*, Kindler Verlag, München 1982, 15.

⁶⁴ Kästner, *Als ich ein kleiner Junge war*: 102.

1906 yılında okula başlar ve 1913'te öğretmenlik giriş sınavını kazanır. Fakat öğretmenlik mesleğinin yanlış bir seçim olduğunu anlar. “*Ben öğreten değil aksine öğrenendim. Öğretmek değil öğrenmek istiyordum*”⁶⁵ Farklı bir kariyere başlamadan önce 1917'de askere çağrılır. 1. Dünya Savaşı son evresindedir, Kästner artık savaşı birliktelere yollanmaz. Böylece askerlik hizmetinden sonra lise bitirme sınavını verir ve 1919'un sonbaharında öğrenimi için Leipzig'e taşınır. Öğreniminin yanında bir yayınevine ait üç dergi için çalışır. Kästner tiyatro bilimi, Alman dili ve edebiyatı ve Fransızca okur. Normalde doktorasını 'Hamburgische Dramaturgie' üzerine planlar. Ancak maddi sorunlardan dolayı onu bırakmak zorunda kalır. Onun yerine doktorasını 'De la literature allemande' üzerine yapar. Ağustos 1925'te felsefe alanında doktor ünvanıyla öğrenimini bitirir ve Eylül 1927'de Leipzig'den ayrılıp Berlin'e taşınmaya karar verir.

Kästner Berlin'de farklı gazeteler için tiyatro, sanat- ve edebiyat eleştirileri yazar, bunların arasında “Die Weltbühne” de vardır. Die Weltbühne “*Waimere Cumhuriyetinde Almanya'daki muhalif ulusal burjuvanın en önemli haftalık gazetesiydi.*”⁶⁶ Nisan 1928'de Leipzig'den bir yayımcı Curt Weller, Kästner'in ilk kitabı “Herz auf Taille”'yi (Bel Üstündeki Kalp) yayımlar. Bu kitap anlatılan konulara uygun resimlerle tam 49 hikâye içermektedir.

1929'da Kästner'in resmi anlamda yazar olarak isim yaptığı ilk çocuk kitabı 'Emil ve Dedektifler' yayımlanır. Bu kitabın ardından bu başarıyı yakalayamayan başka kitapları da çıkar. Bunların arasında 'Arthur mit dem langen Arm' (Uzun Kollu Arthur) 1930 ve 'Das verhexte Telefon' 1930 (Büyülü Telefon) vardır. Universium-Film anonim şirketi (UFA) 1930 yılında Kästner'e işbirliği teklif eder ve Aralık 1931'de 'Emil ve Dedektifler' filmleştirilir. 1931'de 'Noktacık İle Anton' ve iki yıl sonra 1933'te 'Uçan Sınıf' kitapları yayımlanır. Bu kitaplarla birlikte Kästner artık 'çocuk ve gençlik kitabı yazarı' ünvanını elde eder.

İyi çocuk kitabı yazarının [...] diğer yazarlara göre bir önceliği vardır, ya da öyle denilebilir: O, kendi çocukluğuyla olan bağını henüz bozulmamış bir şekilde devam ettirmektedir! Fakat tuhaftır ki naif bir kişiliğin birleşimi söz konusudur.⁶⁷

⁶⁵ Kästner, Als ich ein kleiner Junge war: 70.

⁶⁶ Isa Schikorsky, *Erich Kästner*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2003, 48.

⁶⁷ Schikorsky, Erich Kästner, 67.

Kästner sadece çocuk ve gençlik kitapları yazmamıştır. Birçok ünlü çocuk ve gençlik kitabının yanı sıra yetişkinler için yazdığı kitaplar da vardır. Ekim 1931’de ilk yetişkin romanı “Fabian: Die Geschichte eines Moralisten” (Fabian: Bir Ahkaçı’nın Hikâyesi) yayımlanır. Ancak Kästner’in herkes tarafından tanınmasını sağlayan çocuk ve gençlik kitaplarıdır.

1933’te ‘lider’ ve ‘şansölye’ sıfatıyla Hitler, dört yazarı sürgüne gönderdiğinde Erich Kästner Berlin’de kalır ve Berlin’de kalmasını şu sözlerle gerekçelendirir: “*Bir yazar ait olduğu halk gibi yaşamak ister ve yaşamak zorundadır, zor zamanlarda kaderine boyun eğer*”⁶⁸ “Emil ve Dedektifler” dışındaki bütün kitapları kara listeye alınır ve 10 Mayıs 1933’te kitap yakma adı altında odunlarla yakılır. “*Üniversitenin önünde SA-üniformalı öğrenciler arasında sıkışmış bir halde duruyordum. Kitaplarımızın yükselen alevlerin içine fırlatıldığını gördüm ve küçük düzenbaz yalancının tiksindirecek kadar aşırı duygusal konuşmasını dinledim. Şehrin üzerine ölüm çökmüştü.*”⁶⁹

Kästner Almanya’da yayın yasağı alır ve İsviçreli bir yayınevine geçer. Buna rağmen yazmaktan vazgeçmez, aksine farklı takma adlar altında (Eberhard Foerster, Berthold Bürger) yazmaya devam eder. 1934’te yazma yasağı alır. 1944’te evi bomba saldırısında yıkıldığı için Berlin’i terk edip Münih’e taşınmaya karar verir. Kästner belirtildiği gibi hayatı boyunca çok yer değiştirmiştir. Özellikle Nazilerin 1933’te iktidara gelmesinden Nazi Almanya’sının yıkılışına kadar Almanya’da kalır ve ‘İç Göçe’ zorlanır.

Münih’te “Pinguin” adlı gençlik dergisinin editörü olarak çalışır. 1949’da tüm Alman yazarlar birliğinin (PEN-Zentrum) başkanı olur. Bu yılda sevgilisi Friedel Siebert ile tanışır. 1957 yılında Thomas adında bir oğulları olur. 1951’de Kästner’in annesi Ida Kästner Dresden’de vefat eder, altı yıl sonra da babası Emil Kästner vefat eder.

Kästner çok fazla çocuk ve gençlik kitapları, hikâyeler ayrıca yetişkinler için kitaplar yazmıştır. Çocuk ve gençlik kitaplarının çoğu filmleştirilmiştir, hatta örneğin “Das Doppelte Lottchen” gibi bazı eserler birden fazla filmleştirilmiştir. Sadece birkaç yazar Erich Kästner gibi çeşitli eserler verme başarısı gösterebilmiştir. Çünkü Kästner

⁶⁸ Schikorsky, Erich Kästner, 91.

⁶⁹ Schikorsky, Erich Kästner, 93.

aynı anda çocuklar ve gençler için eserler yazmıştır. Çocuk eserlerini tıpkı yetişkin eserleri gibi hicivli bir tarzda yazmış ve gündelik hayatın sorunlarını mizahçı fakat gerçekçi bir üslupla anlatmıştır. Başaktörler, gündelik sorunlarla uğraşan ve çoğunlukla her şeyi çözebilen çocuklardır. Kästner'in gerçekçi hikâyeleri günümüze kadar gelen anlatım geleneği için bir başlangıçtır.

1956'da Münih edebiyat ödülünü, 1957'de Georg Büchner ödülünü alır. 75 yaşında yemek borusu kanseri olduğunu öğrenir, fakat tedaviyi reddeder. 29 Temmuz 1974'te Münih hastanesinde vefat eder.

1.1.1. Okul ve Eğitim Bilimi Anlayışı

Erich Kästner çocukluğundan beri öğretmen olmak ister. Fakat ilk ders deneyiminde “*Hayatımın en büyük hatası [idi] Ben öğreten değil aksine öğrenendim*” saptamasında bulunur.⁷⁰ Öğretmenlik eğitimini bitirmez. Onun yerine 1. Dünya savaşından sonra liseye gider ve akabinde okulunu bitirir. Kästner'in diğer çocuklar gibi benzer yaşanmışlıkları vardır. Yeri geldiğinde askeri akademiye benzeyen öğretmen okulundaki tecrübelerinden yararlanır. Çocuk kışlalarına benzeyen ve sadece dış görünüşü itibariyle saygı ve korku hissi veren okullardan bahseder. Kästner, okulların kasten bu şekilde inşaa edildiğini düşünür. “*Belki de kürsünün üstündeki kamyş baston gibi bina cepheleri, merdivenler ve koridorlar bu saygıyı bize hissettirmeliydi*”⁷¹

Kästner ilkokul öğrencisinin, lise öğrencisinin ve pedagojik öğretmenlik okulundan mezun olanların perspektifinden yazabilmiştir.* Bu deneyimlerinin sonunda okul ve eğitimin nasıl olması gerektiğine dair net fikirleri oluşur. “Kästner über Kästner” konuşmasında kendisi için “*taşra öğretmeni*” olduğunu söyler.⁷² Öğretmenin ve ahlâk filozofunun kaldırılan işaret parmağı her şeyden önce çocuk kitaplarında ve ifade biçiminde hissedilir.

⁷⁰ Kästner, Als ich ein kleiner Junge war, 70.

⁷¹ Erich Kästner, *Parole Emil. Romane für Kinder I*, Carl Hanser Verlag, München/Vien 1998, 64.

* Als Gymnasiastin erfuhr er die Möglichkeit eines im Vergleich zu Volksschule und Lehrerseminar kameradschaftlichen Umgangs von Lehrern und Schülern.

⁷² Kästner, *Gesammelte Schriften*, Bd. 5, in seiner Rede „Kästner über Kästner“, die in den Band “Die kleine Freiheit” aufgenommen wurde, Kiepenheuer & Witsch, Köln/Berlin, ohne Jahr, 304.

Erich Kästner iki dünya savaşına da şahit olur. Çocukluğunda uygulanan eğitim-öğretim başarısızlıkla sonuçlanır. Reşit vatandaş yerine liderlerini körü körüne felakete sürükleyen reşit olmayan Almanlar yetiştirilir. Kästner birinci sınıf öğrencilerini uyarır. *“Siz küçük birer meyveciksiniz, ve İspanyol ağacının meyvesi olmalısınız! Size bugüne kadar gerçekler gösterilmedi ancak yarından itibaren koruma altına alınacaksınız”*⁷³

Okul, Kästner’e onun için son derece değerli olan bir şey verir. Ona okumayı öğretir. Kästner elinin altındaki her şeyi okuyabilecek duruma gelir gelmez kendi kendine yazmaya başlar. *“Okudum ve okudum ve okudum. Hiçbir harf bana güvenmedi.”*⁷⁴ Kästner bütün çocuk ve gençlik kitaplarında çocukları büyülemeye ve mümkün olduğunca onlara okumayı zevkli kılmaya çalışır.

Bir çocuk okumayı severse ikinci bir dünyayı, harflerin zenginliğini keşfeder. Okumanın ülkesi gizemli, sonsuz bir kıtadır. Nesneler, insanlar, hiç görünmeyen ruhlar ve tanrılar matbaa mürekkebinden meydana gelir. Henüz okuyamayan kişi sadece burnunun dibinde somut bir şekilde duranları ve bulunanları görür; babayı, kapı zilini... . Okuyabilen kişi bir kitaba konsantre olur ve Klimandscharo veya Büyük Karl’ı görür Okuyabilen insanın ikinci bir çift gözü vardır ...⁷⁵

Okuma hayal gerektirir. Bir boyuttan daha fazlasını düşünmeyi mümkün kılar. Kästner’e göre tek bir boyut açıklık ve infilaktır. Okuma, çağrışımlara, daha fazla düşünmeye ve başka keşiflere yol açar.

Kästner’den istenen bu yetenekler öğretmen eğitiminde istenmemiştir. Onlar günümüzdeki pedagojik bir eğitim anlayışından daha çok kışlalardaki sıkı eğitime benziyordu.* *“Devlet, eğitimimizi bilinçsizce en çok fayda gördüğü yere çevirdi ve öğretmen okullarında körü körüne emeklilik hakkına sahip itaatkâr, küçük memurlar yetiştirdi.”*⁷⁶ Hayal ve kendine has düşünceler istenmemiştir. Kästner, öğretmen eğitiminin içinde bulunduğu durumdan şu çıkarımı yapar: *“1933’ten önce öğretmen*

⁷³ Erich Kästner, *Gesammelte Schriften* in sieben Bänden, Bd. 5, “Ansprache zum Schulbeginn”, Kiepenheuer & Witsch, Köln/Berlin, o.J., 180.

⁷⁴ Kästner, *Parole Emil*, 69.

⁷⁵ Kästner, *Parole Emil*, 60.

* In der heutigen pädagogischen Ausbildung wird auf zwei Dinge Wert gelegt: Erstens sollen angehende Lehrer sich weiter entwickeln und reifen, um dann zweitens mit Hilfe der verschiedenen pädagogischen Konzepte und von Wissen über lernpsychologische Vorgänge Kindern bei der Entwicklung zu reifen und verantwortungsbewußten Erwachsenen zur Seite stehen zu können.

⁷⁶ Kästner, *Gesammelte Schriften*, In: *Vermischte Beiträge:II*, “Zur Entstehungsgeschichte des Lehrers”, Kiepenheuer & Witsch, Köln/Berlin o.J., 69.

eğitimi beklenen başarıyı gösteremediği için öğretmen Nazi Almanya'sında başarılı olamadı. Öğretmen ne kadar iyi eğitilirse öğrenciler de o kadar iyi eğitilir görüşündedir.”⁷⁷ Eğitimin başından beri emir kulundan farkı olmayan öğretmenin geniş görüşlü, sorumluluğu üzerine alan öğrenciler yetiştirmesinin imkânsız olduğunu savunur. Kästner, “Ansprache zum Schulbeginn”de (Okul Başlangıcındaki Konuşma) öğretmenlerin de insan olduğu ve yanılabilirleri konusunda çocukları uyarır. Çocuklara şu nasihatlerde bulunur:

Öğretmen, kendisine tapın diye değil, aksine kendisini bir arada daha iyi görebilesiniz diye daha yüksekte oturur. Öğretmen okulun başçavuşu ve tanrısı değildir. Her şeyi bilmez, her şeyi biliyormuş gibi yaptığından arkasından bakın ama ona inanmayın!⁷⁸

Erich Kästner'in öğretmen okulundaki öğretmenleri, ast olan aday öğretmenleri eğitirlerdi.⁷⁹ Bağımsız bir şekilde ders işlemeyen ve ast olan öğretmenler, çocukları tarihi başarılarla destekleyebilecek yeterliliğe sahip değildir. Bağımsız bir şekilde ders işlenmesi ve çocukların tarihi başarılarla desteklenmesi Kästner'in isteğidir. Çünkü başarısız tarih yüzünden kendi de Nazi Almanya'sının oluşumuna katkı sağlayan neslin üyesidir. Kästner, öğrencilerin her şeyi eski neslin hatalarından öğrendikleri için tarihin gelecek açısından önemli olduğunu savunur. Ona göre tarih dersi eski hatalardan kaçınmak için bir araçtır.

Özellikle Almanlar'ın geleceği ... söz konusudur. Ve bu geleceğin nasıl şekilleneceği, geçmişi görmek için bizim çocukları nasıl eğiteceğimize bağlı değildir... Bize okulda yanlış anlamda cesaret verildi ... Yanlış idealler aktarıldı ve bizden gerçekler saklandı.⁸⁰

Kästner'e göre, tarih tekrerrütmediği için çocuklara kendi nesillerinde sahip olduklarından başka imkânlar sunmak daha önemlidir. Yeni okul kitaplarını da buna ekler. Verilen okul kitaplarını ve onun okul çağından beri değişmeyen olgularını eleştirir. “Ansprache zum Schulbeginn”de okul kitaplarına karşı itimatsızlığını açık vurgular. Dinleyenleri şu şekilde uyarır: Bunlar “*eski okul kitaplarından*

⁷⁷ Kästner, Zur Entstehungsgeschichte, 69.

⁷⁸ Kästner, Ansprache zum Schulbeginn, 181.

⁷⁹ Luiselotte Enderle, *Erich Kästner*, Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg 1966, 29.

⁸⁰ Kästner, *Gesammelte Schriften*, Band 7, “Gedanken eines Kinderfreundes”, 40.

oluşturuldu, eski okul kitaplarından oluşturuldu, eski okul kitaplarından oluşturuldu.”⁸¹ Köklü hataları gidermek yerine aynı hatalar yapılmaya devam edilmiştir. Bundan dolayı Kästner’e göre okul kitabı ifadesi bir büyüklükten başka bir şey olarak görülmez.

Kästner böylece yeni güncel okul kitaplarının yanı sıra milletler arası iletişimde ve dil öğreniminde mümkün olduğunca erkenden tarihin tekrarının önüne geçer.

Çocuklar, mümkün olduğunca erkenden, kendi vatanları ve dilleri dışında başka bir vatana sahip olan ve başka bir dili konuşan diğer çocukların da yaşadığını, ve onların dillerini anlamak için çabalanması gerektiğini, onlara anlayış gösterilmesini ve onlarla anlaşmaya varılmasını fark etmelidirler.⁸²

Bu bağlamda farklı ülkelerin çocuklarıyla doğrudan bir karşılaşma mümkün olmadığında, Kästner dil öğreniminde bir adım öteyi görür. Okulun dil dersi aracılığıyla da milletler arası anlaşmaya katkıda bulunabileceğini söyler.*

Kästner’in gözünde öğretmenlik mesleği o kadar kıymetlidir ki “Die Konferenz der Tiere” (Hayvanlar Toplantısı) kitabında öğretmenden geleceği en iyi hesaplayan memurun yaratılması istenir. “Çocukları doğru insan olarak yetiştirme görevi en önemli ve en zor görevdir.”⁸³ Kästner’e göre bu büyük sorumluluk yüksek maaş şeklinde ödüllendirilebilir.

Kästner özellikle “*karakter oluşumuna*”⁸⁴ önem verir. Bunu sadece okulun içindeki eğitimden sorumlu tutmaz. ‘Ansprache zum Schulbeginn’de “çok çalışkan olmayın”⁸⁵ tavsiyesinde bulunur. Tutkulu tiyatro sever ve sanat dostu olarak, sanatsal eğitimde vazgeçilmez bir durumun farkına varır. Kästner’e göre sanatsal eğitim, çocuğun ileriki gelişiminde yönlendirici bir rol üstlenir. “... *Estetik anlamda yetiştirme, sporda vücudun ve okulda aklın eğitime götürür.*”⁸⁶

⁸¹ Kästner, *Ansprache zum Schulbeginn*, 182.

⁸² Erich Kästner, *Splitter und Balken. Publizistik*, Carl Hanser Verlag, München/Wien 1998, 601.

*Dies ist eine der idealistischen Hoffnungen Kästners, dienach dem Zweiten Weltkrieg zu seiner Resignation beitrugen.

⁸³ Erich Kästner, *Eintritt frei! Kinder die Hälfte! Romane für Kinder II*, Hanser Verlag, München/Wien 1998, 314.

⁸⁴ Kästner, *Zur Entstehungsgeschichte*, 69.

⁸⁵ Kästner, *Ansprache zum Schulbeginn*, 183.

⁸⁶ Kästner, *Gesammelte Schriften*, “Die Klassiker”, 77.

Zihinsel gelişim sürecinde okul tek başına sorumlu değildir. Kästner, “Der Musterknabe” (Örnek Çocuk) adlı kısa hikâyesinde başaktörden şöyle söz eder: “O, şimdi gençliği yaşanmamış bir hayatı telafi etmenin zor olduğunu biliyordu. Görev bilincini göstermeye yirmi yıl önce, arzularının peşinden gitmeye yirmi yıl sonra başladı.”⁸⁷ Kästner, diğer çocukları bu vahim hataya düşmeden uyarmak ister. “Ansprache zum Schulbeginn”de çocuklara okulun dışındaki gerçek hayatı unutmamaları konusunda tavsiyelerde bulunur, çünkü “*insan öğrenmelidir, sadece öküzlere çok (ders) çalışır.*”⁸⁸ Kästner, tam bir eğitim için bilişsel, sanatsal ve fiziksel yeteneklerin gelişimini eşit olarak görür.

Kästner’in hayat hikâyesi, okul ve eğitim bilimine yaptığı eleştiriler ve eğitimin içinde bulunduğu durumun düzelmesine dair tavsiyeleri şu şekilde özetlenebilir:

- Erich Kästner, okulu ve eğitim bilimini iki açıdan değerlendirebilir. Kendisi okula gitmiştir ve kötü öğretmenleri gibi iyi öğretmenleri de olmuştur. Bu süreçte çocuklara nasıl ders verilip verilmemesi üzerine fikirler üretmeye çalışmıştır.
- Kästner, döneminin ders işleme şeklini çok sert eleştirir. Suçu, İkinci Dünya Savaşında ve Nazi Almanyası’nda birlikte yaşadığı yetişkinlerin hareketlerine bağlar. Öğretmen eğitimi, öğretmenin otoriter tarzı için gereklidir. Kästner’e göre tarih dersi geçmişle uğraşma ve geçmişten bir şey öğrenme fırsatı vermemektedir. Okul kitapları geçerliliğini kaybetmiştir.
- Kästner yenilenen eğitimle öğrencileri değiştirmeyi ister. Öğrencilerin model alabildikleri öğretmenleri, bu yenilenen eğitimin arasında sayar.

Öğretmenlik mesleği önemlilik düzeyine göre ödüllendirilmelidir. Öğrencilerin sorumluluğunun bilincinde insanlar olarak yetiştirilmesi için öğretmenlerin iyi eğitilmeleri gerekir. Kästner’in gözünde dil öğrenimi milletlerarası iletişime katkıda bulunur. Kästner insani eğitimin yanında sanatsal eğitimden de olumlu bir şekilde söz eder ve bilişsel yeteneklerle kıyaslandığında sporun da ne kadar önemli olduğunu dile getirir.

⁸⁷ Kästner, Parole Emil, “Der Musterknabe” 171.

⁸⁸ Kästner, Ansprache zum Schulbeginn, 182.

Öğrencilere bir şeyler öğretirken yaklaşım tarzı da önemlidir. Bu konuda Kästner'in iki temel pedagojik prensibi vardır: 'Cezaya karşı' oluşu ve 'ödüllendirme' sistemini desteklemesi. Kästner'in zamanında asi çocukları ceza ile kabul gören toplumsal davranışlara zorlamak bugünden daha alışılmıştır.* Erich Kästner bunun tam tersi bir yol izler: Örnek kişiler onun kitaplarının önemli unsurlarıdır ve çocuklar üzerinde ağırlıkları vardır. Çocuklara nasıl yapmamaları gerektiğini söylemek yerine kafasında tasarladığı ideal çocuk ve insan tipini kitaplarında gözler önüne serer.

Kästner'e göre, öğretmen çocuklar için modeldir ve model de eğitimin eşi benzeri bulunmayan bir parçası olduğu için iyi öğretmenler önemlidir. Bu mesleği çekici hale getirmek için Kästner'in öğretmenlerden beklentisi daha çok görev bilincinde olmaları ve davranışlarıyla öğrencilere model olmalarıdır.

Bu bölümde Kästner'in okul ve eğitim bilimi üzerine düşüncelerini vermeye çalıştık. Kästner'in sistemi değiştirmek için fikirler ürettiğini, yeri geldiğinde tavsiyelerde bulunduğunu gördük. Kästner, bizlere eski eğitim sistemiyle bir yere varılamayacağını göstermeye çalışmıştır.

1.1.2. Eğitim Üzerine Düşünceler

Kästner'in eğitime bakışı çağdaşlarınkinden farklıdır. Bunun da tabii ki sebepleri vardır. Kästner'in çocukluğu parçalanmıştır: Öncelikle çocukluğunda büyük bir baskı altındadır. Annesi kendini ona feda etmiştir. Kästner annesini sevdiği için onu hayal kırıklığına uğratmak istemez. Bu yüzden örnek öğrenci olur. Diğer taraftan Kästner, çocukluğunu hayatının en iyi dönemi olarak tanımlar.

Okulda korku kültürü üzerine inşa edilmiş eğitimle tanışır. Çocuklar tamamen korku kültürüyle büyütülmüş, itaat eden vatandaşlar olarak eğitilmek istenir. Korku ve endişe üzerine kurulan bu eğitim son derece yanlış.⁸⁹ Kästner için sadece 'ödül' ve 'gönüllülük' üzerine kurulu eğitim önemlidir.

Kästner'in çocuklarla olan ilişkisi onun mutlu çocukluğunun arka planında yatmaktadır. Kästner, çocukların ebeveynler yüzünden yaşamak zorunda kaldıkları

* Strafen sind heute zwar nicht mehr physischer Art, aber immer noch vorhanden.

⁸⁹ Kästner, Parole Emil, 64.

ihmalkârlığı eleştirir. “Die Konferenz der Tiere” adlı kitabında hayvanlar bir girişimde bulunup baskı aracı olarak bütün çocukları kaçırlar. “*Bu sabah itibariyle çocuklarınızın sorumluluklarını üstlendik, ve dünyayı dürüstçe ve adam akıllı yönetmek için yükümlülüklerinizi karşılıklı sözleşme altına alana kadar çocuklarınızı geri alamayacaksınız.*”⁹⁰ Bu hayali çocuk kitabında, Kästner’in açıkça görüşü şudur: Yetişkinler çocuklarına zaman ayırmalı ve onlara yaşamaya değer bir dünya bırakma adına görevleri olduğunun bilincine varmalıdırlar.

Kästner’in kafasındaki eğitim şekli, çocukları sadece disiplin altına almayı, onlara kuralları öğretip kurallara riayet etmeyi değil ayrıca kendisinin bu kurallara göre yaşamasını ve çocuklara bir model olmasını içerir. Konuşmalarında sürekli şu mesaj göze çarpar: “*Geleceğe inanan, gençliğe inansın. Gençliğe inanan, eğitime inansın. Eğitime inanan, örnek kişilerin anlam ve önemine inansın*”⁹¹ Böylece çocuk kitaplarındaki ideal figürleri haklı çıkarır. “Noktacık ile Anton” kitabının arka sözünde Kästner şöyle yazar:

Bu tür çocukları ne kadar anlatsak azdır ve Emil’lerle Anton’lar ne kadar çok olurlarsa o kadar iyidir! Belki sizler de bu çocuklar gibi olmaya karar verirsiniz? Bu çocukları sevince de tıpkı onlar gibi siz de çalışkan, akıllı, yürekli ve dürüst olursunuz? (NA.157)

Erich Kästner Emil, Anton ve Martin’in model kişiler olması gerektiğini saklamaz. Bunu çocuklara karşı açıkça ifade eder. Yetişkinler model görevine sahiptirler ve saygın kişiler olmalıdırlar. Noktacık ile Anton adlı kitabındaki “On dördüncü Düşünce”nin teması saygıdır. Kästner’e göre çocukların saygın kişilere ihtiyacı vardır:

Saygı önemli bir şeydir. Bazı çocuklar kendiliğinden, neredeyse her zaman, doğru olanı yaparlar; ama çoğunun öğrenmesi gerekir. Bunun için de bir barometreye gereksinimleri vardır. Şunu hissetmeleri gerekir: “Eyvah, biraz önce yaptığım şey yanlış, bu yüzden cezayı hak ettim.” (NA.136-137)

⁹⁰ Kästner, Eintritt frei!, 308.

⁹¹ Kästner, *Gesammelte Schriften*, “Von der deutschen Vergeßlichkeit”, Kiepenheuer / Witsch, Köln/Berlin o.J., 518.

Özetle:

- Kästner'in mutlu çocukluğu, çocukluğundaki hal ve hareketlerine yansır.
- Kästner'e göre okuldaki korku kültürüyle verilen eğitim ebeveynler aracılığıyla yapılan ihmal kadar son derece kötüdür, hatta eğitimin varlığından söz edilemez.
- Ebeveynlerin ilk görevi çocuklarına gösterdikleri ilgi ve alakadır. O yüzden onlar model olmalı ve çocuklarının saygılarını kazanmalıdırlar.

Burada şunu sormak istiyorum: Bu kadar sıkıntının içinde büyüyen çocuk, çocukluğunda nasıl mutlu olabilir? Kästner çocukluğunu devamlı mutlu bir şekilde anlatır. Ortada anne-baba arasında mutlu bir evlilik yok. Baba-oğul arasında da mükemmel bir bağ yok. Maddi durum dersin zaten kötüdür. Elle tutulacak tek şey anne-oğul arasındaki güçlü bağ. Annesi, Kästner için her şeyi yapar, saçını süpürge eder ve Kästner de bunların farkındadır. Bu yüzden annesine layık bir evlat olmaya çalışır. Yani zorluk ve yokluk içinde bir çocukluk geçirir. Hepsini birleştirdiğimizde mutlu bir çocukluğun çıkması pek de mümkün görünmez.

1.1.3. Çocukların ve Gençlerin Konumu ve Değeri

Erich Kästner'in "Ansprache zum Schulbeginn"den alınan aşağıdaki alıntısı Kästner'in çocuklara ve çocukluğa olan bakış açısını ortaya koyar: "*Çocukluğundan kaçma! Bak, çoğu insan çocukluğunu eski bir şapka gibi çıkarıp bir kenara atıyor ... Onlar eskiden çocuktı, daha sonra yetişkin oldular, ya şimdi neler? Sadece büyüyip çocuk kalanlar, insandır!*"⁹² Erich Kästner, çocukluğunu unutmamaya çalışır. Bunun için romanlarında çocukların ve gençlerin problemlerini nasıl ciddiye aldığını ve bunu ana karakterler aracılığıyla ne kadar sık tekrarladığını gösteren bir tarza sahiptir.

Kästner'in kafasındaki çocuğun ve gencin özellikleri aydınlanma çağındakilerin özellikleri ile paralellik gösterir. Çocuklar bağımsız kapalı bir gelişim evresindedirler. Güvenilir yetişkin olarak büyümeleri için, çocukların farklı kollardan yardıma ihtiyaçları vardır. Kästner'in gözünde ebeveynler, öğretmenler, çocuk ve gençlik edebiyatı kahramanları model görevine sahiptirler. Yetişkinler zaten tam anlamıyla

⁹² Kästner, Ansprache zum Schulbeginn, 181.

gelişmiş oldukları için ve artık kolay kolay karakterlerini değiştiremeyecekleri için Kästner, gelecek nesil olarak çocuklardan daha iyi bir dünya bekler. Tekrardan çocuk olmamız düşünülemez. Fakat çocukların bizim gibi olmalarını engelleyebiliriz. Kästner bir ömür boyunca hafızasına kazınan çocukluğuna özlem duyar.*

Yetişkinlerin aksine çocuklar kendi kurallarının hüküm sürdüğü bir dünyada yaşarlar. Kästner “Ansprache zum Schulbeginn”de yetişkin dünyası için şunu söyler: “Saate göre yaşam başlar, ve yaşamla beraber ilk önce kendileri tükenecektir.”⁹³ Çocuklar henüz bir saate veya takvime göre yaşayarak kısıtlanamazlar. Onlar, ciddi uçurumların olduğu yetişkinlerin dünyasında yaşayamazlar. Okurken tam anlamıyla kendilerini buldukları bir dünya yaratabilecek durumdadırlar. “Onlar için harflerle kurulan dünya bambaşkadır, fakat gerçekten elle tutulan şeylerin dünyası kadar aynı düzeyde,” çünkü “çocuklar kalpleriyle hecelerler.”⁹⁴

Kästner, çocuklara boş vaatler vermez, onlara güvenir. Ona göre çocuklar bazı konularda yetişkinlerden avantajlıdır. “Onlar, yetişkinlerin dünyasının çocukların dünyasından daha önemli ve daha büyük olmadığını bilirler Çocuklar henüz yetişkin olmamalarına rağmen yetişkinleri aşağı yukarı anlarlar; fakat yetişkinler, bir zamanlar çocuk olmalarına rağmen çocukları anlamazlar.”⁹⁵ Kästner’in amacı, çocuklara çocukluklarının ileride ne kadar önemli bir yer teşkil edeceğini bugünden anlatmaktır. Kästner, çocuklardan yetişkin olduklarında kendi çocukluklarını unutmamalarını ister.

Erich Kästner bozulmamış, saf çocuklara güvenir: “Bundan dolayı ... bizim çoğumuz bütün dikkatimizi, emeğimizi ve geleceğe olan güvenimizi çocuklara çevireceğiz.”⁹⁶ “Kästner über Kästner” konuşmasında çocukların “iyiliğe, yan oda kadar yakın”⁹⁷ olduklarını belirtir.

* Kästners erlebte keine rein glückliche Kindheit, Gründe dafür waren seine Mutter und die Rivalität der Aeltern um die Liebe ihres einzigen Kindes. Da er seine Mutter als die perfekte Mutter sehen und die Kindheit als rein glücklich in Erinnerung behalten wollte, idealisiert er sie.

⁹³ Kästner, *Ansprache zum Schulbeginn*, 180.

⁹⁴ Kästner, *Gesammelte Schriften*, “Kinder lesen”, 533.

⁹⁵ Kästner, *Splitter und Balken*, 284.

⁹⁶ Kästner, *Splitter und Balken*, 600f.

⁹⁷ Kästner, *Gesammelte Schriften*, “Kästner über Kästner ”, 304.

Kästner'in çocuklara ve yetişkinlere karşı tavrı, hikâyelerine ve romanlarına yansır. Çocuklar henüz dünya tarafından bozulmamış varlıklardır. Kästner'in çocuk romanlarındaki çocuk kahramanları, ana sorunları yetişkinlerin yardımı olmaksızın çözebilecek insanlardır. Ayrıca çocuklar yetişkinlere hayatı kolaylaştıracak fırsatlar sunarlar.

“Kästner'in çocuk romanlarında akli başında bir yetişkine rastlamak akli başında bir çocuğa rastlamaktan daha zordur.”⁹⁸ Kästner'in çocuk romanlarında birkaç yetişkin, model kişi olarak yeterlidir. Örneğin, “Uçan Sınıf” kitabındaki sınıf öğretmeni Bökh ve Bay Sigara İçmez. Buna karşı diğer yetişkinler tavırları için açıkça eleştirilir. Örneğin, “Noktacık ile Anton”daki Noktacığın annesi. Çocukların geleceğine yön verecek, çocukların yetişkinliğe emin adımlarla varmasını sağlayacak örnek kişiler, çoğunlukla yine çocukların ta kendisidir.

Kästner çocukları ve gençleri şöyle özetler:

- Bazı noktalarda yetişkinlerden öndedirler.
 - Gelişimleri için daha yapacakları çok şeyler vardır ve belki de kendilerinden önceki nesillerin yaptığı hataları yapmayacaklardır. Eski nesillerdeki çoğu insanın aksine onlar çocukluklarını unutma tehlikesi ile karşı karşıya değildirler, çünkü onlar hala çocuktur. Açıkça onlara çocukluğun önemini kavrama fırsatı verir.
 - Çocuklar, çocuk ve gençlik edebiyatı okurken kendilerine açılan dünyada yaşarlar. Bu dünya zaman çizelgesine göre yaşayan yetişkinlere kapalıdır.
- Masumdurlar ve yetişkinler tarafından bozulmamış varlıklardır. Kästner dünyanın iyiye gitmesi için onları bir şans olarak görür.
- Model kişilere bağlıdırlar. Bunlara ebeveynler, öğretmenler ve çocuk- ve gençlik edebiyatının kahramanları gibi belirli kişiler dahildir.

Kästner'in çocuklara ve onların dünyalarına dair ideal bir görüşü vardır. Fikirleri “Sturm und Drang” ve “Romantik” dönemlerinin fikirleriyle uyuşur. Goethe, zamanında “kural ve sistem baskısının, spontan duyguların açığa çıkarılma zulmünün”

⁹⁸ Kästner, Eintritt frei!, “Nachwort” 678.

aleyhinde ve “*daha çok çocuksuluk, saflık, basitlik, doğallık*” lehinde konuşmuştur.⁹⁹ Özellikle romantikler için çocuksuluk o kadar önemlidir ki hemen hemen her yerde yetişkinin içindeki çocukluk vurgulanır. Çocukların ve çocuksuluğun bu fikri çok saftır. Saf olan her şey idealize edildiği için romantik döneme uygundur. Kästner ayrıca “Yeni Nesnellik”in yazarıdır. Yeni Nesnellik, “*Öznel değerlendirmelerden vazgeçerek nesnel biçim ve durumların gerçekliğine ve idrakına olan geri dönüş*”tür.¹⁰⁰ Dışavurumcu bir akımdır. Kästner çocuk dünyasını idealize ettiğinde kendisi ile çelişki içine girer, çünkü yapılan bu değerlendirme öznedir. O zaman ortaya şöyle bir soru çıkar: Kästner, gerçekten bütün çocukların masum olduğuna ve gerçek ve kurmaca dünyada iyi eğitimle ve örnek kişilerle adam akıllı yetişkinlerin yetiştirileceğine inanıyor mu? 1930 yılında çıkardığı “*Ballade vom Nachahmungstrieb*”da (Taklit İçgüdüsünün Baladı) durumun böyle olmadığı görülür. Çünkü çocuklar orada bir arkadaşlarını asarlar. Ballad gazete notlarına dayanır.¹⁰¹

1.1.4. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Değerlendirmesi

Çocukluk, Erich Kästner için vazgeçilmez bir dönemdir. Eserlerinin neredeyse hepsinde çocukluğundan faydalanır. Çocukluğunun her yönünü gerçekçi eleştirel bir tarzda kaleme alır. Çocukluğunda geçirdiği her bir an Kästner için altın değerindedir. Hikâye ve romanlarını çocukluğundan yola çıkarak tematize eder. “*İster mutlu olsun ister mutsuz olsun, en değerlisi çocukluktur. Unutulmayan şeyleri, asla unutma!*”¹⁰² Bundan dolayı Erich Kästner’in çocuklarla özel bir ilişkisi vardır. Kendisini çocuklara son derece yakın hisseder. Çocuk kitaplarında olumlu ve olumsuz bütün olayları gerçek bir dille anlatır. Ayrıca Kästner çocuk olarak erkenden yetişkin bir insan olmak zorunda kalmıştır ve böylece çocukluğunun bir bölümünü yetişkin olarak geçirmiştir.

Kästner’in okula, çocukluğa, eğitime bakışı çocuk ve gençlik edebiyatının nasıl görünmesi gerektiği fikrine yansır. Bu noktada yaşanmışlıkları devreye girer. Özellikle kendi döneminde yapılan yanlışlardan yola çıkarak onlara çare bulmaya çalışır. Burada öncelikle Kästner’in çocuk ve gençlik edebiyatını nasıl tanımladığına bakabiliriz. Sonra

⁹⁹ Wilhelm Große – Ludger Grenzmann, *Klassik. Romantik*, Klett Verlag, Stuttgart 1983, 105.

¹⁰⁰ Gero von Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*, “Neue Sachlichkeit”, Kröner Verlag, Stuttgart 1989, 619.

¹⁰¹ Erich Kästner, *Erich Kästner. 100. Geburtstag*, “Die Ballade vom Nachahmungstrieb”, Dtv, München o.J., 45.

¹⁰² Kästner, *Parole Emil*, 14.

hem edebiyat biliminin çocuk ve gençlik edebiyatına bakışı, hem de kendisinin çocuk ve gençlik edebiyatına bakışı eleştirilebilir.

Erich Kästner, ‘Gençlik, Edebiyat ve Gençlik edebiyatı’ adlı makalesinde gençlik edebiyatının tanımı için o kadar zorlanır ki tanıma çekimser kalır. Gençlik edebiyatı ve gençlik edebiyatı yazarlarının önemini vurgular. Kästner için çocuk ve gençlik edebiyatını net bir kavram olarak tanımlamak zordur. Çocuk ve gençlik edebiyatı “*kavramdan uzak durur ve fikir fikre karşıdır.*”¹⁰³ Bunun sebebi edebiyatın, çocuk ve gençlik edebiyatının sürekli değişimidir. “*Onlar ölümsüzdürler. Gözlemlenebilir, analiz edilebilir ve tarif edilebilirler. Kayda alınırken bile sürüklenen bulutlar gibi değişirler. Bu yüzden en kırmızı ve en yeşil olan şeyler genellemelere tabidirler.*”¹⁰⁴ Kästner aslında genellemelere değer vermez. Onun asıl sorunu çocuk ve gençlik edebiyatının itibarının nasıl düzeltilmesi gerektiğidir. Buna cevap bulamaz. Belli başlı muğlak bilgiler verir ancak somut şeyler ortaya koyamaz.

Kästner’e göre çocuk ve gençlik edebiyatı çocukların eğitiminde önemlidir. Kästner, bir taraftan çocukluğun ve gençliğin katkıda bulunduğu çocuk ve gençlik edebiyatına, edebiyat bilimi tarafından eşit değer verilmediğini kabul etmez. Ve ekler:

Ve yine şimşekten sonraki gök gürültüsü gibi iğrenç ‘sadece’ kelimesini bekliyorum. ‘Sadece’ kelimesi önce gençlik edebiyatıydı, fakat şimdi ‘sadece’ kelimesi edebiyattır. Ve o, gençliğe artık ne verebilir! O, ‘1001 Gece’yi, ‘Don Kişot’u, ‘Gulliver’i gönderdi...¹⁰⁵

Kästner ‘sadece’ kelimesini, edebiyat bilimi açısından “*muazzam bir yanlış anlama*”¹⁰⁶ olarak tanımlar. Ayrıca çocuk ve gençlik edebiyatının varlığının çocuklar ve gençler için ne kadar önemli olduğunu vurgular. Bundan dolayı Kästner, çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarının yaptıkları önemli işler için takdir edilmemelerini eleştirir.

Kästner diğer taraftan çocuk ve gençlik edebiyatının içinde bulunduğu duruma eleştiride bulunur. “*Yazılan çoğu gençlik kitabı zararlı değilse de gereksizdir. Ve ekmek gibi gerekli olan gençlik kitapları yazılmaz.*”¹⁰⁷ Kästner, çocukların doğru bir eğitimle

¹⁰³ Kästner, Splitter und Balken, 602.

¹⁰⁴ A.g.e., 602.

¹⁰⁵ A.g.e., 606.

¹⁰⁶ A.g.e., 605.

¹⁰⁷ A.g.e., 605.

daha iyi insan olarak yetişecekleri ve böylece dünyaya daha iyi bir gelecek bırakacakları düşüncesindedir. Çocuk ve gençlik edebiyatında çocukların yolundan gidebileceği model insanlar bu doğru eğitime aittir. Kästner, yanlış ders kitapları, yanlış modeller ve benzer yanlışlar yüzünden bir neslin nasıl yanlış yöne sürüklendiğini ortaya koyar.* Kästner, bir makalede Carl Zuckmayer'ın çocuklar için yazdığı tiyatro oyununun ilk gösterisiyle değersiz çocuk ve gençlik edebiyatına eleştiride bulunur. Kästner, çocukları ciddiye alan ve onları küçümsemeyen biri olarak bilinir. O, bu ilkenin hiçe sayılmasından Zuckmayer'i sorumlu tutar. “*Bir şey oldu zannedildi. Hiçbir şey olmadı.*”¹⁰⁸ Kästner özellikle “*karnın üstünde yolunu şaşıran, saçma davranışa ... , sadece üslup açısından değil ayrıca ahlâki açıdan da*”¹⁰⁹ kızgındır.

Bir diğer bağlamda Kästner'e göre kendi romanları model görevi üstlenebilir. Kästner, kendi zamanında kullanımı yaygın olan ve kendisinin de ‘pembe gözlük’ diye adlandırdığı anlatım tarzına karşı çıkar. Gerçi o anlatım tarzı, gözlük aracılığıyla görünen dünyayı pembemsi yapar ancak “*bir göz dalgalanması söz konusudur. O, dünyaya değil gözlüğe bağlıdır. Her ikisini de birbiriyle karıştıran kişi gözlükteki hayat burnundan alındığında şaşıracaktır.*”¹¹⁰ Kästner okurlarını bu şoktan kurtarmak ister. Okurlarını gerçeğe adım adım hazırlanmaları için zor durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini gösteren örnek kişilerle ve hikâyelerin mutlu sonlarına rağmen hayatın bazen insanlara nazik davranmadığını ima eden arka sözlerle uyarır.

Hâlbuki Kästner çocuklar için gerçeğin tanımını istemez. Onlar dikkat edilmesi gereken özel okurlardır, çünkü “*çocukların gördükleri, okuduklarına benzemez.*”¹¹¹ Kästner çocuk ve gençlik edebiyatından, doğru anlatımla yetişkinlerin sorumlulukları arasında bir denge oyunu kurmasını ister.

Özetle Erich Kästner'in çocuk ve gençlik edebiyatına bakışı şu şekilde sıralanabilir:

*Ganz ohnmächtig war er natürlich nicht: Er ergriff die Initiative, indem er immer wieder mahnte. Doch nach dem ersten Weltkrieg mußte er mit ansehen, wie die nächste Generation dieselben Fehler wieder machte und sich so in den zweiten Weltkrieg manövierte. Aus diesem Grund war er zwar nicht ohnmächtig, aber er fühlte sich angesichts der Entwicklung so.

¹⁰⁸ Kästner, Splitter und Balken, 605.

¹⁰⁹ A.g.e., 225.

¹¹⁰ Kästner, Parole Emil, 107.

¹¹¹ A.g.e., 10.

- Kästner'in çocuk ve gençlik edebiyatındaki tutum ve davranışları için çocukluğuna, yetişkinliğine ve okul hayatına bakılmalıdır.
- Bilinçli olarak çocuk ve gençlik edebiyatının tanımından kaçınır, çünkü o tanımlanabilir bir kavram olarak anlaşılamaz. Zaman içinde sürekli bir değişime maruz kalır.
- Kästner, zamanının çocuk ve gençlik edebiyatını eleştirir:
 - gerekli kitaplar yerine yüzeysel kitaplar yazıldığı ve böylelikle eğitim reformuna şans işi bulaştırıldığı için,
 - bazı kitaplarda dünyaya pembe bir gözlük ile bakıldığı için,
 - yüzleşmelerden ve acı gerçeklerden kaçıldığı için,
- Kästner, çocuk ve gençlik edebiyatı aracılığıyla model görevini üstlenmenin ne kadar önemli olduğunu gösterir.
- Diğer edebiyatlarla kıyaslandığında çocuk ve gençlik edebiyatı küçümsenmemelidir. Çünkü çocuk ve gençlik edebiyatının, edebiyatın başka hiçbir dalının üstlenemediği görevleri vardır.
- Kästner'in kafasındaki ideal çocuk ve gençlik edebiyatı, şimdiye kadar olan çocuk ve gençlik edebiyatı seviyesinin üzerindedir. Çocuk ve gençlik edebiyatı; mizahi, dürüst ve gerçeğe uygun olmalıdır ve çocukları kendilerine has ihtiyaçlarıyla bağımsız varlıklar olarak kabul etmelidir.

Kästner'in yazma stili, kendi döneminde her şeyden önce pedagojik açıdan eleştiriler almasına neden olmuştur. Dürüst olması ve çocuklara üstesinden gelemeyecekleri gerçekleri yüklemesi kusurlu bulunmuştur.* Kästner için vaziyet açıktır. Konu seçiminin doğru olup olmadığından asla şüphe duymaz: *“Bir çocuğun derdi vardı... . Onu size anlatmamalı mıydım? Bu yanlış olurdu. Sorun olurdu Ve bu derdi saklayan, bir yalancıydı.”*¹¹²

Kästner'in tanımına göre hayat, sadece iyi veya kötü değil ayrıca renklidir. İyi ve kötü insanlar vardır, iyiler bazen kötüdür, kötüler bazen iyidir. Kästner'in çocuk ve gençlik edebiyatı gerçekten siyah-beyaz tabloya yatkındır. İyiler grubuna ait olan örnek

*Vor allem im Zusammenhang mit seinem Roman “Das doppelte Lottchen”, in dem offen über das Scheidungsproblem gesprochen wird. Kästner betont in seinem Nachwort, das Scheidungen nicht immer ein Happy End haben, wie das in seinem Buch der Fall ist.

¹¹² Kästner, Parole Emil, 107.

gençler ‘Emil, Anton ve Martin’dir. Romanlarda çocukların normal hayatlarında sahip olmaları gereken kötü özellikler çoğunlukla gösterilmez.

Kästner’in eserlerindeki sorun kendisiyle çelişkiye düşmesinde yatar. Böylece Kästner bir taraftan çocukların gerçek hikâyeler okumasının ne kadar önemli olduğunu bilir. Bundan dolayı onun hikâyeleri kısmen gerçek olgular üzerine kuruludur. Kästner özellikle önsözlerinde hikâyelerinin gerçek içeriğini gösterir. Diğer taraftan da hikâyelerinin büyük bir bölümünü hayal dünyasından yazar. O, teori ve uygulama arasındaki bu kopukluğu ‘Noktacık ile Anton’ adlı kitabının önsözünde şöyle doğrular: *“Gerçekten olmuş ya da olmamış, ne önemi var. Önemli olan, öykünün doğru olması! Bir öykü, gerçekten olabilecek bir şeymiş gibi yazıldığı zaman doğrudur. Anladınız mı? Anladığınız, sanatın en önemli bir ilkesini de kavradınız demektir.”* (NA.8-9)

1.1.5. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları

Kästner kendisine yöneltilen ‘Kim gerçekten çocuk kitapları yazar?’ sorusuna şu cevabı verir:

Kitaplar saflığına inanılan yazarlar tarafından yazılır. Bu tabii ki ... korkutucu batıl bir inançtır. Bizim çocuk ve gençlik kitaplarımızın hemen hemen hepsi hiçbir yazar tarafından yazılmaz... . Yazarların sadece yüzde onu kalifiyeli yazardır. Yüzde doksanı acemi, bu biraz fazla! Ve iyi çocuk kitapları tıpkı iyi bir ekmek kadar önemlidir... . Bu satırlar yöneliyor... . Çocuk kitapları yazmayan yazarlara doğru! Onların hiçbirisi iyi bir gençlik kitabı veya çocuk oyunu ortaya koyamazlar... . Hiçbiri kendi çocukluğunu canlandıramaz. Ve bu tabii ki yapılabilmeli. Fakat çoğu yazar bunu ‘seviyelerinin altında’ bulduğu için çocuklar için yazmazlar.¹¹³

Kästner’e göre asıl sorun şudur: Çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarının çoğunun, yani yüzde doksanının, kalifiyeli yazarlar olmaması değil aksine çocuk ve gençlik edebiyatını ek iş olarak görüp yazmalarındır. Kästner, çocuk ve gençlik edebiyatını pedagojik anlamda ileri seviyede yazabilen yazarlardan istemektedir. Kästner’e göre, onlar sadece çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarından beklenen istekleri layıkıyla yerine getirebilirler.

¹¹³ Kästner, *Gesammelte Schriften*, Bd. 5, In: *Vermischte Beiträge*, “Wer schreibt eigentlich die Kinderbücher?”, Kiepenheuer & Witsch, Köln/Berlin o.J., 556f.

Kästner'in yukarıdaki alıntı için yaptığı eleştirisi, iki önemli noktada özetlenebilir. Birincisi Kästner, çocuk ve gençlik edebiyatı yazarı fakat pedagojik anlamda değerli çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri üretebilecek durumda olmayan yazarları eleştirir. İkincisi çocuk ve gençlik edebiyatı yazabilen fakat onu 'seviyelerinin altında' olduğu için yazmak istemeyen yazarları kınar.

Kästner, "*çocuk kitapları yazamayan ... fakat buna rağmen yazmak isteyen*" insanın çocuk kitabı yazmasını tehlike olarak görür.¹¹⁴ Bundan dolayı onun için "*sadece gençlik kitabı yazan yazarlar, ... yazmayan yazarlar, ve genç yazarlar ... hiçbir şey yazmayan*" yazarlar vardır.¹¹⁵ Kästner'in düşüncesine göre çocuk ve gençlik edebiyatı yeteneksiz yazarların yazma deneylerinde kötüye kullanılmamalıdır. Çocuk ve gençlik edebiyatının yeteneksiz yazarlar yerine yetenekli yazarlara ihtiyacı vardır.

Kästner iyi bir çocuk ve gençlik edebiyatı yazarının koşullarını da açıklar. Kästner, iyi çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları için "*yazarların, çocukları değil kendi çocukluklarını bilmelerinin önemli bir koşul olduğunu*"¹¹⁶ savunur. Bu alıntıda da görüldüğü gibi Kästner çocukluğa son derece önem verir. Çocuklara her yerde çocukluklarını unutmamaları konusunda uyarılarda bulunur.

'Uçan Sınıf' adlı kitabının önsözünde Kästner, yetişkin insanların çocukluklarını ve gençliklerini unutmaması gerektiğini, "*çocukların bazen ne kadar üzüntülü ve mutsuz olabileceklerini*" (US.14) anlatır. Kästner, kitabın gerçek olmayan masum bir dünyanın varlığını tanımasından rahatsızlık duyar. Kästner, anlatıcıyı samimi olmamakla suçlar. Kästner için en öncelikli şey kitapların gerçek içeriğidir. Kästner, çocuklara bir erdem olarak dürüstlüğü nasıl övüleceğinden bahseder: "*Demek istediğim, insanın canı yandığında, dürüst olması gerektiği. Hem de iliklerine kadar.*" (US.15)

Kästner'e göre iyi bir çocuk ve gençlik edebiyatı yazarı için bir diğer şart çocukları pozitif yönde etkileyebilmektir. 'Çin Duvarı' adlı yazısındaki 'Ferdinand' karakteri, evde yanlış eğitilen çocukların ve gençlerin edebiyat aracılığıyla

¹¹⁴ Kästner, Splitter und Balken, 605.

¹¹⁵ A.g.e., 605.

¹¹⁶ Kästner, Splitter und Balken, 662. Diese These stammt aus einem Gespräch, das Erich Kästner unter anderem mit Astrid Lindgren führte.

değişemeyeceği fikrini gözler önüne serer. Anlatıcının, Kästner’de durumun sık sık nasıl böyle olduğu konusunda kesin bir çözümü yoktur ancak umudunu kesmiş de değildir “*Biz elimizden gelen her şeyi yapmalıyız... . Örneğin biz bir zamanlar gençliğimizden bahsettiğimizde nasıldı? Çünkü yalnız bizim onları değil, ayrıca onların da bizi tam olarak anlamaları söz konusudur!*”¹¹⁷ Bu durumda yazarın sadece genç nesilleri destekleme görevi yoktur, aynı zamanda nesiller arası aracılık yaparak onları bir araya getirme görevi de vardır.

Kästner, bir diğer olumlu etkiyi gerçek değerler olarak adlandırdığı “*Vicdan, model ..., arkadaşlık, özgürlük, anı, hayal, mutluluk ve mizah*”¹¹⁸ değerlerinin aracılığında görür. Kästner’in kafasında bu değerleri gençlere aktarabilen yazar görevini layıkıyla yerine getirmiştir. Bu görev sadece estetik anlamda değil aynı zamanda ahlâki yönlü bir çocuk ve gençlik edebiyatı yaratmayı da içine alır.

Özetle Kästner’in çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarına karşı bakışı şu şekilde sıralanabilir:

- Kästner, çocuk ve gençlik edebiyatı yazabilen fakat yazmak istemeyen yetişkin edebiyatı yazarları gibi, kendini yazar sanan fakat çocuk ve gençlik edebiyatı yazmaması gereken yazarları eleştirir. Çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları, bu alan dışında yazmamalıdır, çünkü o zaman meslek ünvanını kazanamazlar.
- Kästner’e göre çocuk ve gençlik edebiyatı yazarları
 - kendi çocukluklarını hatırlayabilmeliler.
 - okurlarına toplumun bilinen değerlerini aktarmalıdır.
 - dürüstlük, bu değerlerden biri olduğu için gerçekliği kitaplarında mümkün olduğunca gerçeğe uygun anlatmalı. Aksi takdirde kendisiyle çelişkiye düşerler.
- Nesiller arası aracılık yapmalıdırlar.

Kästner, genç yazarların mesleğinin ve yazarların mesleğinin kesinlikle iki farklı meslek olduğunu savunur. Her ikisinin bir tutulmamasını, aksine ayrı meslekler olarak görülmesini ister. Çocuk ve gençlik edebiyatı yazarlarının bir işle uğraşırken diğer taraftan da çocuk ve gençlik edebiyatı yazmalarını eleştirir.

¹¹⁷ Kästner, Gesammelte Schriften, “Die chinesische Mauer”, 52.

¹¹⁸ Kästner, Splitter und Balken, 610.

Kästner, çocuk ve gençlik edebiyatı yazarının sadece kendi çocukluğunu hatırladığında iyi eserler yazabileceğini savunur. Bu mantıklı bir fikirdir. Bununla birlikte Kästner çocuk ve gençlik edebiyatı yazmak için çocuklarla iletişimin gerekli olmadığını, kendi çocukluğundaki hatıraların yeterli olduğunu savunur. Ancak dünya devamlı geliştiği için çocukluğun sürekli değiştiğini dikkate almaz. Artık bugünkü çocukluk otuz yıl önceki çocuklukla aynı değildir. Çocuklarla yakın bir iletişimi olmayan yazar, şayet kendi çocukluğundan yola çıkarsa belki de şu anki genç neslin ihtiyaçlarını anlayamaz. Kästner'in burada kendi düşüncelerini haklı çıkarmanın peşinde olduğunu söyleyebiliriz.

1.2. AHLÂK FİLOZOFU OLARAK ERICH KÄSTNER

Bu bölümde Erich Kästner'in ahlâki yönünü ele almanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü Kästner'in tüm eserlerinde otobiyografik öğelerin yanında ahlâki öğeler de ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı çalışmamızda Kästner'e ahlâki açıdan yer vermezsek çalışmamızın eksik kalacağını düşünmekteyiz.

Erich Kästner ahlâk filozofudur. Anlatmak istediklerini her daim ahlâki çerçevede aktarmaya çalışır. Ancak bunu dikte edercesine değil çocukların ruhuna dokunacak şekilde yapar. “*Kästner'in ahlâkçılığı, ahlâki vaaz etmekte değil aksine aralarında ahlâki davranışlar da meydana getiren koşulları sunmakta yatar. Bu, onun ahlâki öğretimidir.*”¹¹⁹ Ona göre çocuk ve gençlik edebiyatının bir görevi, ahlâki modeller üretmek ve okuru nüfuzu altına almaktır. Estetik ve ahlâki anlamda titiz, aynı zamanda okur tarafından çok okunan çocuk ve gençlik edebiyatı yazmak zordur.

Kästner, esas itibarıyla çocuk ve gençlik edebiyatında karşılıklı güvenin, hem yetişkinler ve çocuklar arasında içerik açısından hem de anlatıcı ve doğrudan muhatabı olan okur arasındaki çerçeve hikâyede bir atmosfer yaratır. “*Kästner, yetişkinlere davranıldığı gibi çocuk kitaplarının okurlarını daima ciddiye aldı.*”¹²⁰ Kästner “*gençlerle ciddi ve anlayışlı bir şekilde sohbet eder ancak her dalkavukluktan da*

¹¹⁹ Volker Ladenthin, „Erich Kästners Morallehre – eine wiedergefundene Miniatur“. Hrsg. Mathias Flothow. Erich Kästner: Ein Moralist aus Dresden. 2. Auflage, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 1996, 37.

¹²⁰ Marcel Reich-Ranicki, *Erich Kästner Zeitung. Zum 90. Geburtstag des Autors* (1899-1974), “Erich Kästner, der Dichter der kleinen Freiheit.” (1974 geschrieben), Dtv, München 1989, 2.

kaçınır.”¹²¹ Gençleri yetişkinlerle eşdeğer kabul eder ve kendini çocukların yerine koyar. Bunun sebebi, çocuğun kalbine hitap etmesidir. Kästner, kendi okurunu eşit haklara sahip olarak nitelemeyi ve böylece onların güvenlerini kazanmayı kendi çocukluğundaki hatıraların yardımıyla yapar. Kästner’in okurları ciddiye alındıklarını hissederler, çünkü o, örneğin onların dilini kullanır: Kordon, “*Kästner’in büyük şehir çocuklarının dilini nasıl anladığına ve aktardığına*”¹²² hayran kalır. Sonunda Kästner çocuk problemleriyle ince ilişkileri sayesinde çocukları ne kadar ciddiye aldığını gösterir. Kästner’in çocuk problemleri ile ilişkilerinde sık sık ince ruhlu bir kalem kullandığı ve her bir başaktörün sıkıntısını ciddiye aldığı görülür. Okurlarına karşı bu tutumu onun ahlâki ve eğitsel çabalarının başarısı için temel oluşturur.

Kästner, ahlâkın asıl aracılığını aşağıdaki şekilde yapar:

1. Hikâye içinde ahlâk kuramının tasviri. Kästner ahlâki işaret parmağını öyle ustaca kullanır ki ahlâk kuramı çocukların ve gençlerin gözüne takılmaz ve bundan dolayı onları rahatsız etmez.
2. Hikâye dışında (önsöz, arkasöz, düşünceler) anlatıcının farklı yorumlarında veya ana olayda ahlâk kuramının tasviri. Ayrıca okur ve anlatıcı arasındaki kurulan bağ bozulur, çünkü anlatıcı okurdaki eşit haklara sahip olma pozisyonunu terk eder ve çocuktan veya gençten yetişkin olarak bahseder.

Okur ahlâki değerlerin göze çarpmayan anlatımında ahlâk kuramını yüzeysel okur, çünkü ahlâk kuramı kitaptaki ilgili kişi tarafından doğrudan telafuz edilir ve böylece de hikâyenin bir bölümü olarak kabul edilir. Kästner’in karakterleri “*fikir taşıyıcısı*”¹²³ olarak görev yapar. Burada eserlerden yararlanabiliriz. Örneğin Emil’in annesine karşı davranışlarını açıkladığı Emil ve Profesör arasındaki diyalogda ahlâk filozofu Kästner hissedilir. Emil’de tıpkı Uçan Sınıf’taki gibi, metinlerde “*etik sorular üzerine yansımalar bütünleştirilir.*”¹²⁴ Kästner olayı başrol oyuncularıyla özdeşleştirmenin yanında ahlâki kuramını başka yöne çekmek için gerilimden faydalanır. Sürükleyici

¹²¹ Richard Bamberger, *Jugendlektüre, ‘Erich Kästner’*, Verlag für Jugend und Volk, Wien 1965, 288.

¹²² Klaus Kordon, *Die Zeit ist kaputt. Die Lebensgeschichte des Erich Kästner*, Beltz & Gerber Verlag, Weinheim und Basel 1994, 89.

¹²³ Esther Steck-Meier, *Erich Kästner als Kinderbuchautor*, Peter Lang, Bern 1999, 243.

¹²⁴ Steck-Meier, 251.

hikâye aracılığıyla okur ahlâki ara değini (sorulmadan araya sokulan söz) yüzeysel olarak okur. Kästner gerilimi desteklerken iki farklı teknik kullanır.

- a- Gerilimi artırmak için olayı yavaşlatma: Gerilim virajını destekler ve gerilim yaratır. Gençler arasındaki konuşma şeklinde ahlâki betimleme fırsatı ... , birbirlerine sıkıca bağlanma sayesinde gerilim yüklü olaylar okurlar tarafından kolayca benimsenir. [...] Kästner ... gerilimin ilgi uyandırma aracı olarak hizmet ettiği olayın ahlâki içeriği üzerine bir düşünceye varır.¹²⁵
- b- Roman diyalogu: Görevi, olayı okura dolaysız aktarmaktır. Böylelikle olay sahneye uyarlanır, yani heyecan yaratılır. Söz doğrudan okura yöneltilir ve okur söze dahil edilir. Roman diyalogunun yardımıyla “*Kästner, pedagogik düşüncelerinin estetik anlamda hayata geçirilmesini*”¹²⁶ başarmıştır, çünkü o ahlâki temayı tartışabilen dolaysız bir bağlam gücüne sahiptir. Kästner özetle kitapları için ileri seviyedeki ahlâki isteklerine rağmen okurlarını kazanmayı başarır. Bu şu sayede mümkündür:
 - onun özel tarzı, çocuklara yaklaşmak ve onları ciddiye almak,
 - ve hikâyenin sürükleyici akışında ilgili kişinin dolaysız anlatımına ahlâk kuramını yerleştirmek.

Ahlâk kuramının göze çarpan tanımı, kitapların ön-arka sözlerinde veya “düşünceler” şeklinde anlatıcı tarafından eklenen arasözlerde verilir. Kästner’in incelenen tüm eserleri anlatıcıya yorum fırsatı veren biçimlerden en az birini kapsar. O belirttiğinde sık sık çocuklardan bahseder, örneğin Noktacık ve Anton’un arka sözünde: “*Belki sizlerde bu çocuklar gibi olmaya karar verirsiniz?*” (NA.157) Yukarıda bahsedildiği gibi o olaya girmediği için bu gibi yerlerde onun ahlâki işaret parmağı göz ardı edilemez. Doğrudan bu uyarının okur üzerinde kışkırtıcı bir etkisi vardır. Bunun için Noktacık ile Anton’daki ‘düşünceler’ kısmı bir örnektir. Kästner’in ahlâki hedefi, başka hiçbir çocuk ve gençlik edebiyatında bu kadar güçlü bir şekilde ortaya konmaz. Okurda bazen hoşnutsuzluk belirir: “*Ahlâki toplumsal değerlere aracılık etme denemeleri çok belirgindir... .*”¹²⁷ Düşüncelerde eşit haklara sahip olarak gençlerin ve

¹²⁵ Kurt Beutler, *Erich Kästner. Eine literaturpädagogische Untersuchung*, Beltz Verlag, Berlin 1967, 166.

¹²⁶ A.g.e.

¹²⁷ Steck-Meier, 202. Ich selber habe vor Erstellen dieser Magisterarbeit die „Nachdenkereien“ grundsätzlich ignoriert.

çocukların genelde hedeflenen davranışı belirgin bir şekilde terk edilir. Örnek olarak Noktacık ile Anton kitabının ‘14. Düşünce’ kısmında saygı söz konusudur. Kästner çocukların cezayı hak ettiklerini ve cezaya ihtiyaç duyduklarını belirtir. Fakat Kästner burada çocuk perspektifinden, desteklediği düşüncelerden çok uzaklaşır ve hiçbir çocuk onunla bu konuda ortak bir fikre sahip değildir.

Bu gibi durumlarda Kästner’e yöneltilen eleştirilere tamamen hak verilir. Ahlâk filozofu Kästner burada yazar ve pedagog Kästner’e engel olmuştur. Kästner onun çocuk ve gençlik edebiyatına ilişkin prensiplerinden vazgeçmiştir. Kitapların yazarlık açısından kalitesi bundan çok zarar görmüştür. Noktacık ile Anton eserinin ‘Küçük Bir Sondeyiş’ adlı arka sözünde Kästner’in espri ve mizah anlayışına rastlanmaz. Bunun yerine orada çocuklara yöneltilen bir dilekçiden, yetişkinlere yöneltilen kendini savunan bir insandan bahseder gibi görünür.* Dilekçi yorgun, yetişkin seslerden çocuklara ulaşamaz. “*Belki sizlerde bu çocuklar gibi olmaya karar verirsiniz?*” (NA s.157) gibi bir söz aslında korku verir. Keza haklı çıkması hedefini ıskalar, çünkü Kästner’in eserleri başlıca çocuklar tarafından okunur, yetişkinler tarafından değil. Eleştirilerin önüne geçmek istiyorsa bunun için uygun yer arka söz değildir. Bu örnek, bazı durumlarda azalıp çoğalma gösterir. Kästner, Noktacık ile Anton’daki “düşünceler”in sıkıcı olması durumunda okurlarından onları atlamalarını rica eder. Ancak Kästner’in böyle bir ricada bulunmasının sebebi araştırılabilir. Kästner esasen bunların okunmadığını hesaba katsaydı o zaman neden onları baştan beri atlamadı? Cevap aslında elde durmaktadır: O akıllanmaz bir idealisttir. Daha iyi bilgilere karşı Kästner, çocukların ve gençlerin onun ahlâk kuramını okuyacağına, anlayacağına ve ona riayet edeceğine inanır. Ahlâk teması Erich Kästner’in her eserinde hissedilir ancak Noktacık İle Anton eserinde daha ön planda olduğu için örneklerimizi genellikle bu eser üzerinden verdik.

*Die Möglichkeit, dass einem Leser Kästners tatsächlich die Ähnlichkeit Emils und Antons auffällt und er diese kritisiert, ist höchst unwahrscheinlich. Wenn die Kinder sich, wie von Kästner geplant, mit Emil identifizieren, dann stört es sie nicht, wenn dieselbe Person mit anderem Namen in einer anderen Geschichte wieder erscheint. Im Gegenteil: Die vielen Buchserien beweisen, dass Kinder gern von einem Helden lesen, der verschiedene Abenteuer erlebt.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI

2.1. TÜRK ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI TARİHİ

2.1.1. Cumhuriyet Dönemine Kadar Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Gelişimi

Çocuk edebiyatının ilk ürünleri edebiyatımızda her ne kadar doğrudan çocuklar için söylenmemiş olsa da çocukların da faydalandığı sözlü halk edebiyatı ürünleridir. Bunlar destanlar, masallar, bilmeceler, tekerlemeler, söylenceler, maniler, ninniler ve Dede Korkut Hikâyeleri'dir. Nabi'nin Hayriyye'si (17.yüzyıl) ve Sünbülzade Vehbi'nin Lütfiye-i Vehbi'si (19.yüzyıl) kendi çocuklarına öğüt vermek amacıyla yazdıkları kitaplardır. Bunlar çocuklar için değil onların eğitimi üzerine yazılmıştır. Yazıldıkları çağlardaki Türk-İslam toplumunda geçerli davranış kurallarını ve ahlâk ilkelerini öğrenmek bakımından değer taşıyan bu eserler; dil, konu ve psikoloji bakımından çocuklara hitap etmediklerinden, çocuk edebiyatıyla ilişkilendirilmeleri doğru değildir.¹²⁸ Türkiye'de çocuk edebiyatı alanındaki gelişmelerin Tanzimat'tan sonra gerçekleştiği söylenir. Çünkü bu dönemde aydınlar, çocuk eğitimi ve psikolojisi üzerinde önemle durmuşlardır. Değişen dünya koşulları, teknik heyete ayak uydurma zorunluluğunu hisseden bu aydınlarımızın yaptıkları çalışmalar arasında Münif Paşa'nın 'Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan', Ziya Paşa'nın tercüme ettiği 'Emile', Sadık Rifat Paşa'nın 'Terbiyetü'l-Etfal Risalesi' sayılır.¹²⁹ Bu eserler dillerindeki sadelik ve cümlelerin kısalığı ile dönemin diğer eserlerinden ayrılır.¹³⁰

Kayserili Doktor Rüştü'nün, içinde kısa hikâyeler de bulunan ilk Türkçe alfabe kitabı Nuhbetü'l-Etfal, çocuklara okuma zevki aşılama amacıyla yazılır. Ayrıca bu dönemde Fenelon'un Telemaque'ı, La Fontaine'in Fable'leri de dilimize kazandırılır. Bu çeviriler doğrudan çocukları hedef almasa da çocuklar tarafından da okunurlar.¹³¹

¹²⁸ Hulusi Geçgel, *Türkiye'de Çocuk Kitaplarının Gelişimi*, 2006.

¹²⁹ Mehmet Kaplan -Bırol Emil-İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I*, İÜ Fen-Edebiyat Fak., İstanbul 1974, 177-182, 252-254.

¹³⁰ İnci Enginün, *Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*. Türk Dili Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, S.400, Ankara 1985, Türk Dil Kurumu, 188.

¹³¹ Enginün, 188.

Robenson Crusoe (çev. Vakanüvis Lütü, 1864), Güliuer'in Seyahatnamesi (Mahmut Nedim,1872), Merkez-i Arza Seyahat (çev. Mehmet Emin, 1883) ve Beş Haftada Balonla Seyahat (çev. Mehmet Emin, 1887) çocuk edebiyatı alanında görülen diğler ilk yabancı eserlerdir. Dil ve üslup bakımından çocukların dil becerilerinin çok üstünde olan bu çevirilerin de çocuklar tarafından kolayca okundukları söylenemez.¹³² Jules Verne çevirilerine daha sonra devam eden Ahmet İhsan, çevirilerinde çocukların rahatça anlayabilecekleri bir dil kullanması bakımından önemlidir.

Gazetecilik alanında bu dönemde gerçekleşen canlanma, ilk çocuk dergi ve gazetelerinin çıkmasını da sağlar. 1869'da yayın hayatına başlayan "Mümeyyiz", 49 sayı çıkar. Çocuk edebiyatını kitap, gazete ve dergi olarak müstakil bir şekilde gören Mehmed Şemseddin'in çıkardığı gazeteler "Arkadaş", "Çocuklara Talim" ve "Çocuklara Arkadaş"tır. Mehmed Şemseddin'e göre, gazete bir araçtır, bu yüzden dili anlaşılır olmalıdır. Yazılan şeyler can sıkınamalı, hem eğlendirmeli hem de faydalı olmalıdır. Mehmed Şemseddin'in Çocukların Cuma Günü Mektebi adında İslamiyet, terbiye, ilim ve fen konularında çocuklara bilgi veren 4 ciltlik bir kitabı ve çocuklar için yazdığı kısa hikâyeleri içinde toplayan Çocukların Gece Eğlencesi adlı bir eseri de vardır. Bu dönemde çıkan diğler dergi ve gazeteler de şunlardır: "Bahçe" (1880, 40 sayı), "Çocuklara Kıraat" (1881, 18 sayı), "Vasıta-i Terakki" (1882, 4 sayı), "Çocuklara Rehber" (Ahmed Midhat, 1897-1901), "Çocuklara Mahsus Gazete" (İbnülhak Mehmed Tahir, 1896-1903). Bu yıllarda yayımlanan ilkokul dergisi bugünkü Atatürk Erkek Lisesi'nin o zamanki adını taşıyan, Mehmet Nadir'in yöneticiliğini yaptığı, Mart 1304'te başlayıp 9 sayı çıkan "Numune-i Terakki" adlı dergidir.¹³³

İkinci Meşrutiyet'ten sonra, Yüksek Öğretmen Okulu müdürü Satı Bey, çocuk edebiyatının önemini vurgulayarak çocuk şiir ve şarkılarının olmadığına dikkat çeker. O dönemin sanatçılarından Alaattin Gövsa "Çocuk Şiirleri" (1911), Ali Ulvi Elöve "Çocuklarımıza Neşideler", Tefik Fikret "Şermin" (1914) adlı çocuk kitaplarını yayınlarak bu konudaki boşluğu doldurmaya çalışırlar.¹³⁴

¹³² Geçgel, 2006.

¹³³ Enginün, 1985: 189.

¹³⁴ Sakine Öztürk Çelik, *Çağdaş Türk Edebiyatı, Çocuk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 1998, 206.

Türkçülük akımını sistemleştirip, masal hakkında ilk derli toplu bilgileri bizlere aktaran Ziya Gökalp, çocukların eğitimi konusu üzerine de eğilir. Hayatın en güzel çağının çocukluk olduğunu, çocukluk döneminde dinlenen peri masallarının en güzel romanlardan daha vecitli olduğunu belirtip halk masallarını derleyerek Türklük değerine göre yeni baştan yazar. Bunlar arasında manzum olanlar çocuklar tarafından kolayca ezberlenmeye elverişlidir. Nesir olanların ise dilleri sadedir. Gökalp'ın çalışmaları Kızıl Elma (1915), Yeni Hayat (1918) ve Altın Işık (1923)'ta toplanır.¹³⁵

Milli Edebiyat döneminde Ziya Gökalp, Ali Ekrem Bolayır, Mehmet Emin Yurdakul, İsmail Hikmet Ertaylan, Fazıl Ahmet Aykaç, Enis Behiç Koryürek, Yusuf Ziya Ortaç, Halit Fahri Ozansoy şiirleriyle çocuklara seslenirler. Yine bu dönemde Ömer Seyfettin, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın aslında büyükler için yazdıkları çocuklar tarafından ilgi görür.¹³⁶

2.1.2 Cumhuriyet Döneminden Günümüze Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Gelişimi

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, eğitime verilen önemle birlikte okur-yazar oranının ve öğrenci sayısının hızla artmasına karşın, çocuk edebiyatı alanında büyük bir atılımın gerçekleştiği söylenemez. Çocuk edebiyatının ayrı bir uzmanlık olduğu ve bu alanın gereklerine uygun donanımda sanatçıların yetişmesi gerektiği bilinci hala oluşmamıştır.¹³⁷ Bu yeni dönemin edebi eserlerinde görülen dilde sadeleşme çabaları, çocukların da yetişkinlerin kitaplarından yararlanarak edebiyat gereksinimlerini karşılamalarına imkân sağlar. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde genellikle tarih bilincini aşılama amacıyla çocuk okuyucu hedef alınarak yazılan eserlerin başında Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Kızıl Tuğ (1923), Atlı Han (1924), Türk Korsanları (1926), Seyit Ali Reis (1927) ve Gültekin (1928) gelir. Mahmut

¹³⁵ Enginün, 192.

¹³⁶ Öztürk Çelik, 206.

¹³⁷ Geçgel, 2006.

Yesari, Nimet Rakım Çalapala, Huriye Öñiz, İskender Fahrettin Sertelli, Nihal Adsız, Cemal Erten, Cahit Uçuk çocuk romanı yazarları arasında sayılır.¹³⁸

1928 yılında yeni Türk harflerinin kabulüyle birlikte yaşanan kültürel atılımlar çocuk edebiyatını da fazlasıyla etkiler. Aynı yıl başlatılan okuma yazma seferberliği, 1936 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun çabalarıyla çocuk edebiyatında olumlu gelişmeler yaşanır. Bu gelişmelerle birlikte yurt dışı eğitimlerini tamamlayarak ülkemize dönen güzel sanatlar akademisi öğrencilerinin küçük çocukların algılama biçimine uygun eserler verme konusunda katkıları olur. Burada, Huriye Öñiz'in Köprüaltı Çocukları adlı eserini belirtmek gerekir. Birçok gazete, çocuklar için özel ilave yayımlar. Bunlar arasında "Doğan Kardeş" in (1945) ayrı bir yeri vardır. Nesiller bu dergi ile büyür. Bazı yazarlar daha önce Ziya Gökalp'in de denediği masal ve halk hikâyelerini çocuklar için yeniden değerlendirme çabalarına girerler. Yazarların çocuklar için masal türüne eğilmelerinin çocuk edebiyatımızın gelişimi açısından pek çok yararları olur. Naki Tezel'in 1943 yılında yayımlanan Çocuk Masalları adlı eseri resim ve içerik bakımından örnek verilen ilk çalışmadır.¹³⁹

Dertli Kaval (1945), Nar Tanesi (1946), En Güzel Türk Masalları (1948), Bir Varmış Bir Yokmuş (1956), Nasreddin Hoca Fıkraları (1957), Evvel Zaman İçinde (1957), Dede Korkut Masalları (1958), Gökten Üç Elma Düştü (1960), Az Gittim Uz Gittim (1961) adlı eserlerin yazarı Eflatun Cem Güney, masal ve efsanelerin yapı ve havalarını bozmadan onları bir edebi eser düzeyine çıkarma çabasıdadır. Güney'in Açıl Sofram Açıl adlı kitabına 1956 yılında Hans Christian Andersen Medal Kurumu tarafından Andersen Payesi Şeref Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası verilir. Güney, aynı ödülü 1960'ta Dede Korkut Masalları ile yeniden alır.

Orhan Veli Kanık da yabancı dilden çeviri yapanlar arasındadır. La Fontaine'in 49 fablını nazım biçiminde La Fontaine Masalları adıyla yayımlar (1943). Aynı şekilde, 72 Nasreddin Hoca fıkrasını da manzum olarak yeniden kaleme alır (1949).

Çocuklar için şiirler yazan Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın eserleri şunlardır: Açıl Susam Açıl (1967), Kuş Ayak (1971), Arkaüstü (1974), Yeryüzü Çocukları (1974),

¹³⁸ Enginün, 192.

¹³⁹ Geçgel, 2006.

Yanık Çocuklar Koçaklaması (1976), Balina ile Mandalina (1977), Yaramaz Sözcükler (1979), Göz Masalı (1979) Şeker Yiyen Resimler (1980), Yazıları Seven Ayı (1980), Cinoğlan (1981), Hin ile Hincik (1981), Güneş Doğduran (1981), Kaçan Ayılar Ülkesinde (1982).

Birçoğu sahnelenmiş çocuk oyunlarının yanında şiirleri de olan Mümtaz Zeki Taşkın'ın çocuk edebiyatımıza katkıda bulunan eserlerinden bazıları Çocuklarımıza Resimli Şiirler (1959), Çitlembik Kız (1975), Çocuklara Kahramanlık Hikâyeleri (1978), Uykucu Mahmut (1979)'tur.

Ödüllü yazarlarımızdan biri de edebiyatımıza Türk İkizleri (1937), Kırmızı Mantarlar (1943), Üç Masal (1944), Türk Çocuğuna Masallar (1946), Ateş Gözlü Dev (1946), Kurnaz Tilki (1946) adlı eserleri kazandıran Cahit Uçuk'tur. Uçuk, Türk İkizleri adlı eseriyle 1958'de Uluslararası Çocuk Kitapları Birliği'nin Hans Christian Andersen Yarışması Onur Armağanı'nı kazanır.

Masal derlemeleriyle tanınan yazarlarımızdan biri de Oğuz Tansel'dir. Tansel, bu alandaki çalışmalarını Altı Kardeşler (1959), Yedi Devler (1960), Üç Kızlar (1963), Mavi Gelin (1966), Allı ile Fırfırı (1976) adlı kitaplarında toplar. Yazar, bu son eseriyle Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü'ne layık görülür.

Aziz Nesin'in çocuklara yönelik yazdığı eserleri Köylerin En İyisi Bizim Köy, Kar Baba, Şimdiki Çocuklar Harika (1967), Üç Karagöz Oyunu (1968), Pırlayan Bal (1974)'dır. Mizahi öykü türünün başarılı isimlerinden olan Muzaffer İzgü, Bülbül Düdük (1980) adlı eseriyle Bulgaristan Altın Kirpi Ödülü'nü kazanır.

İsmail Uyaroglu, çocuklar için yazdığı şiirlerini Gül Sağanağı (1976) ve Çocuk ve Şiir (1977) adlı kitaplarında toplar. Sanatçı, Çocuk ve Şiir Kitabıyla 1978 yılında Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü'nü, Bir Liranın İki Günü romanıyla da Yunus Nadi Armağanı Yarışması'nın En Güzel Çocuk Romanı Ödülü'nü kazanır.

Yazın hayatına çocuk edebiyatıyla başlayan Işıl Özgentürk, çocuklar için hikâye, roman ve oyun yazarıdır. Keloğlanın Tembelliği (1975), Dünyayı Tanıyorum (1977) adlı çocuk oyunları İstanbul Şehir Tiyatrolarında oynanır. Yayımladığı çocuk kitapları arasında Kuş Ne Yana Öter (1976) adlı romanı, Hayat Okulu (1978) adlı hikâye kitabı

ve Dünyaya Masallar (1979) adlı masal kitabı vardır. Yazar, Hayat Okulu adlı hikâye kitabıyla 1979’da Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü’nü kazanır.

Gülten Dayıoğlu, edebiyatımızın en verimli kalemlerinden biri olarak görülür. Cumhuriyet gazetesinin açtığı bir yarışmada “Döl” adlı hikâyeyle ikincilik ödülü alan Dayıoğlu, bu ödülün de teşvikiyle çocuk yazınına yönelir. 1961-1966 yılları arasında çocuklar için birer hikâyelik otuz kitap yayımlayan Dayıoğlu’nun Fadiş (1970), Dört Kardeşiler (1971), Yurdumu Özledim (1977), Dünya Çocukların Olsa (1981), Yeşil Kiraz (2000) adlı romanları ve Suna’nın Serçeleri (1974) adlı öykü kitabı bu alanda en çok tanınan eserleri arasındadır. Akıllı Pireler (1982) ve Işın Çağı İnsanları (1984) bilim-kurgu türünde yazdığı eserleridir. Yazarın, uzak diyarların doğal güzelliklerini, insanını ve kültürünü tanıttığı gezi yazısı kitapları da vardır. Bunlar arasında Hindistan’a Yolculuk ve Nepal Gezisi (2000), Kangurular Ülkesi, Avustralya’ya Yolculuk (1994), Mısır’a Yolculuk (1994) sayılabilir.¹⁴⁰

Toplumda genel olarak bir politizasyonun yaşandığı, Çocuk Yılı’nı (1979) da içine alan 1975-1980 yılları, çocuk kitabı yayıncılığının da bu politizasyonun doğrudan etki alanı olduğu bir dönemdir. Bu dönemde ortaya çıkarılan yapıtlar, edebiyatçı elinden çıkmış kitaplar olmakla beraber kalıplaşmış temalar ve klişe anlatımlar içerirler. Bu dönemde yayımlanan kitapların bazılarının 1980 askeri darbesi ile satışı yasaklanır.¹⁴¹

Günümüzde ise birçok sanatçı çocuklar için kitaplar yazmaktadır: Ayla Kutlu, Müjdat Gezen, Feyza Hepçilingirler, İpek Ongun, Yalvaç Ural, Fatih Erdoğan, Aytül Akal, Ayla Çınaroğlu bunlardan bazılarıdır.

2.2. ALMAN ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI TARİHİ

Çocuk edebiyatı tarihine dair bütün tanımlamalar benzer şekilde ele alınmalıdır: Çocukların eski zamanlarda ne okudukları anlatılmalı ve çocuklar için yazılan kitapların nasıl adlandırıldığına bakılmalıdır. Daima halk biliminde ve efsane geleneğinde çocuk edebiyatının zengin bir kaynağının bulunduğu

¹⁴⁰ Geçgel, 2006.

¹⁴¹ Fatih Erdoğan, *Toplumsal Tarihte Çocuk* (haz. Bekir Onur), “Toplumsal Tarihimizde Çocuk Edebiyatının Yeri”, (s. 85-91.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

tekrarlanmalıdır. Daha sonra çocuklar tarafından sevilen ve onlar tarafından çocuk yayınları haline getirilen birkaç yetişkin kitabı bunlara aittir. Ayrıca ders kitapları ve özellikle Almanya'daki İncil yayınları da bunlar arasındadır. Kutsal kitap kitapların kitabıdır. En çok o okunmuştur ve hala okunmaktadır. Ancak bu kadar okunmasının sebebi sadece dini değil ayrıca herkesin de bildiği gibi tarihi ve siyasi bir anlam taşımasıdır.

'ABC Kitapları' ve alfabeler çocuklar için edebi açıdan değerli görülmeseler de çocuk edebiyatının temeli sayılırlar. İncilin öğütleri ve uyarıları daha sonraki kitaplar için bir temel olarak hizmet etmiştir. Pedagojiye bu kadar yakın olan edebiyatın tüm zenginliğini kim tanımak isterse sadece Karl Hobrecker'in "Unutulmuş Eski Çocuk Kitapları"nı okuması yeterlidir. Bu kitap içten yazılan bilgiler açısından zengindir ve Alman çocuk edebiyatı tarihinin modern tanımlarının temelini oluşturur. Arthur Rümman tarafından yazılan, ayrıntılı bir kaynakça ve sayısız resimler içeren "Eski Alman Çocuk Kitapları"yla seri tamamlanır. Bu kitap Hobrecker'in kitabından etkilenir, fakat kökeni Rümman'ın kendi derlemelerine ve Amerikaya göçmeden önce Frankfurt am Main'da yaşayan sahaf Walter Schatzki'nin derlemelerine dayanır.

Çocuk, bir taraftan güçlü ve korku verici cermen efsanelerinden ve şövalye masallarındaki maceracı şövalyelerin hayatlarından alınanları kendinde hissederse o zaman okullarda çok farklı kitaplar bulunur. Din adamları çocuklar için İncil'den etkilenen ve öğrencilerin günlük okuma materyallerini oluşturan dini-ahlâki makaleler yazarlar. Bu tarzda bize tanıdık gelen ilk kitap "Ruh Tesellisi" (Der Seele Trost): Kitap, daha sonradan yazılan bu tarz kitaplarda sürekli tekrar edilen "Sevgili Çocuk!" cümlesiyle Hristiyan çocuğuna hitap eder. Kendisi bir keşiş olan yazar İncilden hikâyeler seçer ve onları çocukların eğitiminde kullanmak için tercüme eder. Bunun dışında "Ruh Tesellisi", Märtyrern'in biyografisini ve örnek hikâyeler içerir. Ebeveynlerin de kitabı okuduğu kabul edilir. 1435'te Conrad von Drangolsheim tarafından uyak takvimi çıkarılır. Uyak takvimi, yılın kutsal günlerini dizelerin içinde basit ve anlaşılır bir şekilde açıklar. Reformla birlikte okula ve eğitime ilgi artar. Martin Luther gibi Erasmus von Rotterdam da çocukların eğitimi için okuma metinleriyle uğraşır. 1535'te Straßburg'da Jacob Fröhlich tarafından

dini ve insani konular üzerine soru cevap şeklinde yazılan “Bir Hristiyan Tavsiye Kitapçığı” yayımlanır.

İlmihal, İncil ve ilahi kitapları reform destekleyen metinlerdir. Resimli İncil ailenin en önemli kitabıdır, hatta çoğu zaman evdeki yegâne kitaptır. Manzum şeklindeki İncil, o kadar yaygındır ki bazı çocukların çocukluklarında okudukları kafiyeli dörtlükler tüm hayatları boyunca hafızalarından silinmez.

Äsop’un Fabl’ları Almanya’da tıpkı İspanya, Fransa ve İtalya’daki gibi aynı ilgiyi görür. Bu klasik yazarın çevirileri bütün Avrupa’da bulunmaktadır. Bu kitap için, sayısız basımı yapılan dünyaca ünlü bir kitaptır denilebilir. Burchard Waldis çevirisini yapar ve “Äsop, tamamen yenilendi ve kafiyeli anlatıldı. Yüz yeni Fabl ile birlikte” adlı kitap yayımlanır. Çocuklara hitap etmemesine rağmen çocukların ‘Reinke de Vos’u da okudukları tahmin edilir.

1658’de eğitim bilimini kökten değiştiren ve aynı zamanda çocuk edebiyatını etkileyen bir kitap yayımlanır. Bohemya’dan kaçan Amos Comenius, Nürnberg’de “Resimlerde Görünen Dünya”yı (Orbis sensualim pictur) yayımlar. Comenius’un Almanya’ya sığınması ve orada kitabını yayımlaması önemlidir. “Resimlerde Görünen Dünya” (Der Orbis pictus) çok hızlı yayılır. Baskılar birbirini takip eder. Bu kitap için yukarıda adı geçen her iki isim de kullanılır. O aynı zamanda daha sonra yayımlanan Basedow’un “Temel Eser”, Story’nin “Gençler İçin Resim Akademisi” (1784), Bertuch’un 36 ciltlik “Çocuklar için Resim Kitabı” (1790-1830) ve “Genç Erkek ve Kızlar için Yeni Resim Galerisi” (1794) gibi kitaplara yol gösterici olur. Resimlendirilen hemen hemen bütün bilimsel ve teknik kitaplar aslında “Resimlerde Görünen Dünya”dan türetilmektedir.¹⁴²

2.2.1. 18. Yüzyılın İkinci Yarısında ve 19. Yüzyılın Başlarında Çocuk Hikâyeleri ve Halk Masalları

Karl August Musäus 1782-1786’da küçük roman gibi görünmesine rağmen Alman hikâye geleneğinde “Alman Halk Masalları”nı yayımlar. Bir süre sonra

¹⁴² Carmen Bravo-Villasante, *Weltgeschichte der Kinder und Jugendliteratur: Versuch einer Gesamtdarstellung*, Hermann Schroedel Verlag, Hannover u.a 1977, 39-42.

çocuklara ithafen düzyazı ile karışık, çok ilgi çekici dizeler içeren “Çocuklar ve Çocuk Olmayanlar İçin Ahlâki Çocuk Zırlıtısı”¹⁴³’nı çıkarır.

August Jakob Liebeskind 1768-1788’de “Palmiye Yaprakları” diye adlandırdığı bir dizi “Şark Hikâyesi”¹⁴⁴’ni yayımlar. Goethe’nin “Şiir ve Hakikat” kitabında yazdığı şey çok ilginçtir. Yukarıda bahsedilen kitapların yayımlanmasından kısa süre önce bir çocuğun elinde bulundurduğu okuma materyalini adlandırır. Goethe çocukluk hatıralarında şöyle der: “Hala kütüphane yoktu.” “Yaşlılar hala çocuksu tavırlar takınırlardı ve kendi bilgi ve deneyimlerini çocuklarına ve torunlarına açarak rahatladılar. “Resimlerde Görünen Dünya” dışında bizim elimize hiç bu türden bir kitap geçmedi; fakat biz Merian’ın bakırdan yapılmış büyük yaprak kağıtlara yazılan öğretici kitaplarını sık sık karıştırdık; Gottfried’in aynı usta tarafından bakırdan yapılan vakayinamesi bize dünya tarihinin en garip olaylarıyla ilgili bilgiler verdi;” “Acerra philologica”¹⁴⁵’da çeşitli Fabl’lar, mitolojiler ve tuhaflikler ekledi ; ...”¹⁴³

Bu tablo, birkaç yıl sonra ülkelerine halk hikâyelerinin en iyi derlemelerinden birini getiren Grimm Kardeşler, Jacob Grimm (1785-1863) ve Wilhelm Grimm (1786-1859), sayesinde değişir. Grimm Kardeşler filolog, araştırmacı, tarihçi ve olağanüstü iyi birer yazardırlar. Alman romantizminin doruk noktalara ulaştığı dönemlerde yaşamışlardır. O zamanlar Almanya’da İspanyol romantizminin ruhunu anlamak için dikkatler İspanya’ya çevrilmiştir.

Grimm Kardeşler İspanyolca anladıkları için “Don Kişot”¹⁴⁶’un çevirilerini okurlar. Schlegel Kardeşler’in açıklamalarıyla ve kendilerine has okuma metinleriyle Calderon’un, Lope de Vega’nın ve Tirso de Molino’nun parçalarını öğrenirler. Grimm Kardeşler sözlü gelenekteki halk edebiyatı tarzında yazılmış lirik-epik şiirlerle uğraşırlar ve bu da onların halk masallarına yönelmelerine sebep olur. Ayrıca halk müziği ile uğraşan yazarlar ile, Achim von Arnim ve Clemens Brentano, 1877’de Kassel’de sıkı bir arkadaşlık kurarlar ve 1805-1808’de “Des Knaben Wunderhorn”¹⁴⁷’u yayımlarlar.

*Vakayiname: Olayların günü gününe yazılı bulunduğu yapıt.

¹⁴³ Bravo-Villasante, 43.

Wilhelm Grimm güçlü, uzun, daha çok yazarlıkla uğraşan biri iken kardeşi Jacob Grimm zayıf, nazik bir kişiliğe sahip filologtur. Eşsiz derlemeleri için Jacob metotlara, Wilhelm şiirlere yönelir. Grimm Kardeşler, Werner von Haxthausen ailesinden, yazar Annette von Droste-Hülshoff'un ailesinden, Ren yazılarından, çobanlardan ve çiftçilerden bahsedilen çoğu masalı biraraya getirirler. Grimm Kardeşler başka ulusların masallarını da araştırırlar ve diğer araştırmacıları da kendi yaptıkları gibi masalları biraraya getirip birleştirmeye teşvik ederler. Böylece edebiyat zenginleştirilir ve bu derlemeler çocuk edebiyatının temel taşları haline gelir.

Grimm Kardeşlerin hikâyeciliği aynı zamanda halk biliminde büyük ilgi çeker ve diğer yazarlara ilham kaynağı olur. Arnim ve Brentano'nun "Des Knaben Wunderhorn" adlı kitabı da dönemin yazarları üzerinde benzer etki yapar. Onlar halk- ve çocuk edebiyatıyla uğraşmaya başlar. Ludwig Bechstein, Thüringen'den halk rivayetlerini biraraya getirir ve 1845 yılında Grimm Kardeşlerin masallarının farklı versiyonlarını kısa ve basit bir üslupla anlatan "Alman Masal Kitabı"nı yayımlar. Karl Simrock 1864 yılında "Alman Masalları" kitabını yayımlar.

Çocuklar için aklın ve hayalin birarada savaştığı Hoffmann'ın hikâyesi "Yabancı Çocuk", son derece önemli ve de etkilidir. Bu hikâyedeki büyüleyici çocuk, yazarın çocukluğu için bir semboldür. Ender rüyalar, fantastik ilişkiler, kendisinin saçma olayları burada çocuk edebiyatı için ortaya çıkan diğer imkânların işaretleridir.

Clemens Brentano sadece çocuk hikâyeleri yazmaz, aynı zamanda yeğenlerine sesli okuduğu "Ren Masalları"nı da yazmıştır. Bir diğer büyük yazar, "Binbir Gece Masalları"ndan etkilenen Wilhelm Hauff'tur. Hauff 1825 yılında "Aydın Kesimlerin Oğulları ve Kızları İçin 1826 Yılı'nın Masal Yıllığı"nı yayımlar. Bu derlemedeki hikâyeleri alışılmadık, renkli ve halk hikâyelerinden çok farklıdır. Sonraki dönemlerde çocuk edebiyatını hikâyecilikleriyle zenginleştiren çoğu yazardan söz edilebilir. Masalları sanat eseri olan Eduard Mörike de bunlara dâhildir.

Bu yazarların efsanelerde ve mucizelerde zengin halk hikâyelerini övdüğü dönemin başında Christoph von Schmid gibi diğer yazarlar gündelik hayatta İncille ilgili hikâyelere, ortaçağa ait efsanelere ve fıkralara dayanan küçük hikâyeler yazarlar. O, 1810 yılında bir halk geleneği olan “Genovefa”dan sonra 1816 yılında “Paskalya Yumurtaları”nı, 1817 yılında “Heinrich von Eichenfels nasıl Tanrı’nın farkına vardı” kitabını ve 1823 yılında “Rosa von Tannenburg”u yayımlar.¹⁴⁴

2.2.2. 19.Yüzyılda Şiirler, Resimler ve Çocuk Şarkıları

Hikâye ve hikâyecilik romantik yazarların katkılarıyla zenginleştirilir. Eğitici Novel, eğitimcinin eseridir fakat şiir 19. Yüzyılın birinci yarısında gelişir. Achim von Arnim ve Clemens Brentano “Des Knaben Wunderhorn”un (1808) üçüncü cildine “Çocuk Şarkıları” bölümünü ekler. Ve bu; oyunlardaki, dizelerdeki, dualardaki, bilmecelelerdeki ve yalvarışlardaki bütün zenginlikleriyle yol gösterici olur ve yazarlara gerçek bir ilham kaynağı sunar.

Birkaç yıl sonra 1815 yılında Hamburg’da eski şarkıları, hikâyeleri, talimatları ve çocuk oyunlarını içeren “Çocuk Dünyasından Edebi Eserler” adında anonim bir derleme yayımlanır. Kısa süre önce yazar Friedrich Rückert şiirlerini ve çocuk şarkılarını “Küçük Kız Kardeşi Uyuturken Beş Peri Masalı” kitabında yayımlar. Graf Pocci’nin resimleriyle Friedrich Güll’ün “Şarkılardaki Çocuk Yurdu” kitabı (1836) ve Otto Speckter’in çizimlerinin de popülerliğine katkı sunduğu Wilhelm Hey’in (1833) “Çocuklar İçin Elli Fabl” kitabı da popülerite açısından fena değildir. Heinrich Hoffman von Fallersleben’in şiirleri “Kuckkuck, Kuckkuck ruft’s aus dem Wald” adlı çocuk şarkısı kadar ünlü olur. Pek çok farklı şarkı ve uyak derlemelerinden sonra Johannes Trojan 1899’da “Yüz Çocuk Şarkısı”nı çıkarır. Çocuklara ithaf edilen bütün şiirler Franz’in “Alman Şarkıları ve Çocuk Oyunları” (1897) adlı kitabıyla zirveye ulaşır. Bu kitap Franz Magnus Böhme’nin çeşitli ezgilerini ve metinlerini içerir.

Aynı zamanda şiir sanatı her pedagojik amaca uygun değildir ve sadece Romantizm’in estetik arzusuyla uyuşur. Bundan dolayı sanatsal bir ahenk kazansın diye özellikle çocuk kitaplarının resimlerine dikkat edilir. Ludwig Richter (1803-1884) gibi ressamı okul yaparlar. Sadece Ernst Rietschel, C.E. Kretzschmar, Ernst

¹⁴⁴ Bravo-Villasante, 46-55.

F. Oehme, Robert Reinick değil, ayrıca Ludwig Richteri’i taklit eden sayısız ressam onun alanına dâhildir. Ününe ve inkâr edilmeyen ressamlık yeteneğine rağmen çizdiği kitaplara uymayan ve büyük bölümünde romantik hayale kaçan şeyler üzerinde yeniden çalışır. Ve böylece Alman okurlar Richter’in resimlerini yaptığı Grimm Kardeşler’in masallarına ve diğer hikâyelere bakmaya alışırlar.

Sadece Karl Föhlich gölge resimleriyle(silüetiyle) romantik, orijinal ve güzel bir şey yaratır. Çizimleri metinleriyle birbirine uyar, şairane metnlerinin bütün büyüğü alımlı ve nazik figürlerinde ve süslemelerinde yaşar. Gerçekte bir sihirbazdır, ayrıca neşeli bir şairdir ve onun sihirli aleti makastır. Oskar Pletsch de bazen sıkıcı olsa da becerikli bir ressamdır. Hiçbir zaman zirveye çıkamamıştır. Sadece Wilhelm Busch kendini Richter’e bağımlı olmaktan kurtarır.

Resimlerinin canlılığı onu görkemli bir karikatürist haline getirir. Almanca çizilen edebiyatın kötü çocukları “Max ve Moritz” ve “Münchener Bilderbogen” Wilhelm Busch’un Alman çocuk edebiyatındaki ve resim sanatçıları arasındaki yerini sağlamlaştırır.¹⁴⁵

2.2.3. 1945’ten Sonra Almanya’da Çocuk Edebiyatı

Almanya Federal Cumhuriyeti’nde (Batı Almanya) çocuk edebiyatı, tarihi açıdan incelenirse, kendine özgü çocuk ve gençlik edebiyatının başlangıcının Thomasin von Zerclaere’e dayandığı görülür. 18. yüzyılın ortasına kadar bu alandaki en önemli isimler K.Dangkrotzheim, J.Wickram ve J.A.Comenius’dur. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eğitim bilimi ile sıkı bir bağı olan aydınlatıcı çocuk edebiyatı ilk defa zirveye ulaşmıştır. İnsan sever (philanthropische) çocuk edebiyatı, dünyanın bütün düşüncelerini içinde barındıran rasyonel varlığı çocukta görmüştür. Özellikle Äsop’un eski Fabl’ları, Lessing’in Fabl’ları, Campe, F.J.Bertuch, F.Eberhard, C.Raff, S.Storys, G.Salzmann, C.Weisse’nin diğer eserleri ünlüdür.

Romantizm; tekerlemeleri, şarkıları, bilmeceleri, masalları, kocakarı masallarını, söylentileri, efsaneleri, halk kitaplarını ve kuklacılığı tekrar keşfeder. Romantik çocuk edebiyatının yazarları; C. Brentano, A. von Arnim, Jacob ve

¹⁴⁵ Bravo-Villasante, 60-62.

Wilhelm Grimm gibi şairler, Alman dili ve edebiyatı uzmanları, ilahiyatçılar, yazarlar ve eğitimcilerdir. 19. yüzyılda çocuk edebiyatında gitgide artan bir değersizlik görülür. O. Häcker'in, C. Tanere'nin savaşı yücelten yazıları veya C. Helm ve T. von Gummert'in kızartılmış balık kitapları... Bismark döneminde (1815-1898) çocuk edebiyatının niceliksel büyümesi ve 'temsil' olayı söz konusudur. Almanya ve Fransa arasındaki savaştan sonra (1870-1871) askeri kahramanlar, askeri yazarlık ve daha sonra Wilhelmisch (Wilhelm'e ait) fikir, Alman sömürgelerinin zorunluğu ve sözde sömürgeci yazarlık ortaya çıkar. Bu dönemin en önemli yazarları C. von Falkenhorst ve O. Julius Bierbaum'dur.

20. yüzyıl'ın başında Karl Hofer şöyle der: "Çocuk, edebiyatın kaynağıdır."

1. Dünya savaşıdan sonra H. zur Mühlen, A. Wedding ve E. Kästner'da olduğu gibi planlı girişimler ve sanat eğitimi hareketi başlar. Küçük çocuklar, işçi çocukları, çingene kızları üzerine çalışmalar ve lehçeyi, bayağı dil konuşmayı bırakırlar. Nasyonal-sosyalist rejiminde çocuklar ve gençler için yazılan yazılar, kendi- ve dünya deneyimi için değil siyaset ve eğitim bilimi için bir araçtır. Örneğin Viera'daki tehlikeli angarya hizmeti ve halk hizmeti büyük bir hedeftir.

1945 yılında Nasyonal Sosyalizm rejiminden kurtulduktan sonra gerçeklikle yüzleşme olmaz. Karaborsa, işsizlik, tahribat, yalnızlık, imha kampındaki mahkumların ve öldürülenlerin kaderi genç okurlar için edebiyatta yer almaz. Ev kadınları veya amatör pedagoglar; mülteci-ve vatansızlık hikâyeleri, Noel eğlenceli sanat hikâyeleri, Noel'den önceki dört haftalık süreyi kaleme alırlar. Çoğu eser mutlu bir sonla biter. Diğer yandan baba hala özlenen insandır veya çocuklar annelerini ararlar. Böylece bu dönemde hayal, gerçeklikle aynı paralelde ilerler.

Çocuk edebiyatı, 60'lı yılların sonuna doğru öğrenci hareketleri ve çocuk mağazası etkinlikleri çerçevesinde sosyalleşmenin aracı olarak büyük bir ilgi çeker. 1968 yılında çocuk edebiyatı alanında kritik bir viraja girilir ve yeni yayınevleri kurulur.

Otoriter rejim karşıtı çocuk edebiyatı, temsilcileri C. Nöstlinger, G. Herburger, H. Hannover, F.C. Wächter, P. Härtling, U. Wölfel, G. Pausenwang, L. Ossovski, W. Gabel, M. Pressler olan fantazi edebiyatını ve gerçekçi edebiyatı etkiler. B.

Bettelheim “Çocukların Masala İhtiyacı Var” (1987) adlı kitabında bunu vurgulamaktadır.

70’lı yıllarda toplumsal kriz son derece kötü bir hal alır. İşsizlik tehdit edici seviyelere ulaşır ve süpergüçlerin çatışmasında, yeni silahlar ve karşı silahlar tasarlama denemelerinde kendini iyice gösterir. Yazarlar, çocuklardan yapabileceklerinden daha fazla bilişsel çalışma yapmalarını isterler. Rotfuchs Reichen’in şöyle bir amacı vardır: “Çocuklar okuldaki, aile ocağındaki ve sokaktaki gündelik çatışmaları anlayabilecek ve onları sadece doğuştan olduğu gibi değil, ayrıca değiştirilebilir olarak da anlayabilecek kabiliyettedirler.”

Çocuklar, her zaman ebeveynlerinin sorunlarında pay sahibi olurlar. Ebeveynlerin problemleri bazen öyle gözler önüne serilir ki onlara genel anlamda yapılabilecek bir şey yoktur. En iyi pedagoglar ve pedagojiye angaje olmuş yazarlar ve çoğu amatör-ve pazar günü yazarları çocuklar için yazmışlardır ve hala da yazmaktadırlar. Goethe, Mörike, Ruckert, Storm, Brecht, Lagerlöf gibi yazarlar çocuklar tarafından okunmuşlardır ve onların çocuklara çok faydaları dokunmuştur.

60’lı yıllardan itibaren Almanya Federal Cumhuriyeti’nde çocuk edebiyatının temsili yazarları Peter Härtling, Günther Herburger ve Christine Nöstlinger’dir. Çocuk kitaplarında kendi çocuklarını konuşturan ve çocuğun gündelik hayatını aktarırken maksimum doğruluğu elde etmeye çalışan P. Härtling, “Yeni Gerçekçilik”’in ilk örneklerini verir. Öksüz ve yetim olan engelliler, evlilik krizinde olanlar veya yabancı çocuklar ana figürlerdir. G. Herburger’in, “Şiirler Çocuklara Anlatır” antolojisine katkısı vardır. Oğlu sayesinde 1975’den itibaren “Armut” hikâyeleri yayımlanır. Herburger, öncelikle çocukluk çağındaki kaba arzuyu, doğallığı, yeteneği, ihtiyaçları apaçık dile getirmeye çalışır. C. Nöstlinger 1970 yılından beri çocuklar için yazmaya başlar ve 70’lerde 24 çocuk kitabı yayımlar.

Çocukların anlatacağı şeyler vardır. Öğretmen Ludwig Harig 1972 yılında on iki yaşındaki öğrencilerinin yazdıklarından “Ve Onlar Dağların Üzerinde, Dünyadan Uzakta Uçuyorlar” adında bir derleme yayımlar. Öğretmen Konrad Wünsche gündelik- ve öğrenci dilindeki öğrenci metinlerini içeren tez kitabını

“Tüm Öğrencilerin Gerçeği. Susan Çoğunluğun Çocukları Hakkındaki Raporlar” adı altında yayımlar. Çocuk burada bir anlatıcı, ayrıca kendi edebiyatının yazarıdır.

Eğer yazarlar çocukların ağızlarını açmalarına izin vermezlerse o zaman edebiyattaki çocuk figürü yetişkinler tarafından işgal edilmiş ve değiştirilmiş olur. Dil, resim, işaret öteden beri haberleşme anlamına gelir, çocukları çocukluklarından korur ve onlara yetişkinlerle birlikte ortak bir dünya sunar. Çocukların, korunması gereken ve (soru) soran varlıklar olduğu unutulmamalıdır.

1968 yılında Andersen madalyasını alan James Krüss gibi kayda değer ve orijinal bir yazardan söz edilebilir. Metinleri açık ve eğlendiricidir, eserlerinde kafiye çok belirgindir ancak saçma sapan sözler de yok değildir. Krüss çocuklarını çok seven neşeli yazarlar arasındadır. 1967 yılında “Büyük Dedem, Kahramanlar ve Ben”i, 1956 yılında “İstakoz Kayalıklarındaki Deniz Feneri”ni, 1961 yılında “İyi Huylu Laterna”yı ve radyo için çoğu çocuk kitabındaki ve hikâyedeki metinleri yazar. Otfried Preußler (1923) birkaç ödüle layık görülür. Mizahi ve hayal yönünden zengin çocuk kitapları “Küçük Sucu” 1956, “Küçük Cadı” 1957, “Haydut Hotzenplatz” 1962, “Küçük Hayalet” 1966 ve şeytani Müller’in ağına düşen, onu kara büyüünün içine çeken sırp bölgesinden bir gencin hikâyesi “Krabat” (1971) gibi eserleri vardır.

Pek çok kitap yazan Hans Baumann da dikkate değer bir yazardır. “Büyük Avcıların Mağaraları” 1953, “Kardeşler Teknesi” 1957, “Fırvunların Dünyası” 1959, adlı romanlarında daha iyi bir dünya aramaya çalışan insani bir akıl olarak bilinir. Hikâyelerle birlikte iki tane de antoloji yayımlar: “Kanatları Olan Uçabilir” 1966 ve “Dünya Etrafındaki Bir Dans”.

Hans Georg Noack (1926) yazmaya “Cilt Rengi Önemsiz Şeyler” (1960) ile başlar. Romanda ırkçılık sorununu anlatmaktadır. Daha sonraki kitapları da insanların birlikte yaşamından kaynaklanan sorunlarından bahseder. Lisa Tetzner “365 ve Bir Gün İçin Dünya Masalları” 1926, ve “Dünya Edebiyatı Masalları” ciltlerinde yayımlanan pek çok masal yazar. Bundan başka “Gölde Olan Şey” 1935, bir otobiyografi olan “Hayata Geçiş” 1926, “Hans Urian veya Bir Dünya Krizi Şiirleri” 1929 gibi keyifli romanlar yazar.

Çocuk kitapları kendi halkının duygularını canlı tuttuğu gibi tüm insanlığın duygularını da canlı tutar.¹⁴⁶ Çocuk kitapları gülümseyerek bütün sınırları aşar. Onlar için aklın bir bekçisi yoktur. Her şey sınırsızdır. Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki çocuk edebiyatında çocuk kitaplarının yanı sıra resim kitaplarının, masalların ve fantastik hikâyelerin, fantazi ve ütopyanın, çizgi roman dünyasının ve yabancı çocukların büyük önemi vardır. Son yirmi yılda çağdaş Alman yazarları tarafından ana tema olarak bahsedilen konular şunlardır; fantezi odaları, korkunç eğlence, bunalım içindeki aile, kız çocuğun yeni özgüveni, esrarençiz güçler, tehdit hikâyeleri, insanlık, genç sevgili, cin ve çocuk, çocukluk isteği.

Michael Ende sadece “Jim Knopf ve Makinist Lukas” 1960, ve “Jim Knopf ve 13 Yabani” 1962 gibi mizahi hikâyeler değil ayrıca “Momo” 1973 gibi çok farklı bir kitap da yazar. Aşağı yukarı 1960 yılından beri Almanya’da çizilen resim kitapları için son derece farklı dil duygusuyla nesir ve şiir yazan Elizabeth Borschers’in (1926) Alman çocuk edebiyatında özel bir yeri vardır. Diğer pek çok sanatçının yanı sıra Janosch (1931) aynı zamanda metinlerini kendi yazan başarılı ressam grubuna girer. Lisa Tetzner 1936 yılında “Doğuya Yolculuk” ve 1940 yılında “Siyah Kardeşler” kitaplarını yayımlar. 1933’ten 1949’a kadar dokuz ciltlik bölümü olan “Nr.67”den Çocuklar” adlı eserde terörü ve savaşı, fakat ayrıca huzurlu bir geleceğin sorumluluğunu da anlatır.

Alman çocuk kitabı yaklaşık 1970’e kadar tamamen kapalı bir kutu olarak kalır. Bu yıl içinde Ursula Wölfel’in küçük hikâye kitabı “Gri ve Yeşil Alanlar” 1970 kendinden fazlaca söz ettirir. Bu yıldan sonra çocuk kitabı düşüncesiyle ilgili hızlı bir değişim yaşanmaya başlanır. Örneğin büyük romancı Peter Härtling gibi bir yazarın yurttan yetişen engelli bir çocuğun hikâyesini anlatan “Bu Hirbel’di” (Das war Hirbel) 1973 kitabında yeni edebi standartlar getirmesi onun yararına olur. Wolfgang Gabel 1972’de “Yer Dışında” (Orte außerhalb) ile ilk defa sahneye çıkar.

1945’ten sonra Almanya’nın bölünmesiyle birlikte Demokratik Alman Cumhuriyeti (Doğu Almanya) ve Federal Alman Cumhuriyeti (Batı Almanya) çocuk edebiyatı konusunda çok az ortak özellikler göstermeye başlar. Batı Almanya’nın

¹⁴⁶ Paul Hazard, *Kinder.Bücher und große Leute*, Hoffmann und Campe Verlage, Hamburg 1952, 190.

Angloamerikan eserleriyle çok ortak yanı varken, Doğu Almanya’da yayımlanan kitapların Sovyetler Birliği’ndeki ve doğu blokunun farklı ülkelerindeki çocuk edebiyatıyla bağlantıları bulunmaktadır. Bu kitapların çoğunun kökü, köklerinin Maksim Gorki’nin fikirlerinde yatan teorik uygulamalara uyar. Onların büyük bölümü yeni sosyal ve politik değişimlerle ilgili konulardan bahseder.

Çocuklar için “Dünün ve Bugünün Hikâyeleri” ve “Zayıfların Gücü” 1965 kitaplarını yazan Anna Seghers çocuk edebiyatının çok ilerisinde tanınan bir yazardır. Aynı durum iki yazar için daha geçerlidir. Stefan Heym “Bugünün Gemi Turu”nu 1967, Erwin Strittmatter ise bir çocuk tarafından yaşanan aile sorununu konu edinen “Tinko” 1954 ve “Pony Pedro”yu 1958 yayımlar. Peter Hacks radyo ve çocuk tiyatrosu için metinler, “Rüzgar Deliği: Henriette ve Titus Amcanın Hikâyeleri” 1957 adında bir dizi hikâye ve şiir yazar.

Demokratik Alman Cumhuriyeti’nde çocuk edebiyatına değer verilir. Bunu, Bertolt Brecht gibi önemli bir yazarın çocuklar için yaptığı bazı uyarlamalardan anlayabiliriz. “Şaşkın Sokrates” 1938, antoloji olan “Bay Bertolt Brecht söylüyor” ve “Şiir Albümü Nr.1: Bertolt Brecht” 1967 gibi eserler bunlara aittir.

Çocuk kitabı yayıncılığına yönelen Fred Rodrian “Felix ve Cici Turr” 1960, “Ördek Şarkısı” 1960, “Gezinti Kalesinin Füzeleri” 1964, “Bizim Aslanlarımız Var” 1971 ve “Bulut Koyunu” isimli eserlerini yayımlar. “Ahşap At” 1968, “Nibelungen Destanı” 1971, “Androklus ve Aslanlar” 1966 ve dünya edebiyatının büyük eserlerinin yeniden doğuşu Franz Fühmann tarafından ortaya çıkarılır.

En ücra köşelere yayılan yazarlardan biri Benno Pludra’dır. Kahramanları daima çocuklardır, romanlarının konusu daima mizahidir ve aksiyon içerir. “Sundevit’e Yolculuk” 1965, “Şerif Teddy” 1956, “Haik ve Paul” 1956, “Buz Kütlesinin Üzerindeki Kayıkçı” 1959 ve “Tambari” 1969 eserlerini yazar. Horst Bastian, “Eşkiyaların Ahlâkı” 1964 ve “Soyguncu” 1967 eserleriyle meşhur olur. Ve Profesör Lieselotte Welskpaf-Henrich “Büyük Bayan Ayının Oğulları” ve “Kuzey Amerika

Stepnesi Üzerindeki Gece’’ 1966 serilerinde Kuzey Amerika’daki kıızılderelilerin hayatını anlatır.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Bravo-Villasante, 65-69.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ERICH KÄSTNER'İN ESERLERİNDE TOPLUMSAL OLAYLARIN ELEŞTİRİSİ

Erich Kästner'in çocuk kitapları bağımsız ana karakterleri, samimi arkadaşlıkları ve mutlu bir sonla bitmeleriyle bilinir. Kästner'in hemen hemen bütün eserlerinde çocuk kahramanları mevcuttur. Kästner, eserlerindeki bu çocuk kahramanlara büyük sorumluluklar yükler. Günümüzde yetişkinlerden beklenen şeyleri çocuklardan bekler. Klaus Doderer, bu özellikleri açısından Kästner'in çocuk kitaplarının bir örnek teşkil ettiğini söyler.

Anlatılan hikâyenin arka planında sosyal sınıflandırmanın olmadığı bir insan topluluğundaki düzgün bir bireyin ideali gözler önüne serilir. Garantörler çocuklardır. Kästner burada yetişkinlerden beklenen mantıklı akılcı becerileri ve dürüstlükleri çocuk figürlerine yükleyerek olayları kurgular.¹⁴⁸

Kästner'in bu özelliklerinin yanında kitaplarında pedagojik bir çizgi izlediği görmezden gelinemez. Fakat Doderer'e göre bu eğitim bilimi Kästner'in kendi fikirlerinden ve yaşantılarından bir araya getirilen, kendi kendine kazanılan bir eğitim bilimidir: “*O, demokratik bir devletteki insan profili hakkındaki görüşlerini pedagojik alan tartışmasına girmeden ortaya koymuştur.*”¹⁴⁹ Kästner için eğitim ve eğitimin bileşenlerinden biri olan öğretmen çok önemlidir. Kästner, eğitim sorusuna şu cevabı vermiştir: “*Öğretmen ne kadar iyi eğitilirse çocuk da o kadar iyi eğitilir.*”¹⁵⁰ Kästner çocukların iyi bir geleceğinin öğretmenin aldığı eğitimde yattığını savunur ve bunu da Uçan Sınıf adlı kitabında Doktor Justus Bökh karakterinde yaratır.

Winfred Kaminski de Kästner'in kitaplarındaki ana karakterlerle uğraşmıştır. Niçin özellikle çocukların merkezi figür olduğu sorusuna şu cevabı vermiştir: “*Ona göre çocuklar, insani değerleri kurtarmak için bir fırsat sunar. Onlar henüz çıkarıcı toplumun kötülüklerinden zarar görmemişlerdir.*” Çocuklar son derece masum

¹⁴⁸ Klaus Doderer, Erich Kästner. Lebensphasen – politisches Engagement – literarisches Wirken, Juventa Verlag, München 2002, 142.

¹⁴⁹ Doderer, 2002, 152.

¹⁵⁰ Doderer, 2002, 157.

varlıklardır. Onların toplumda kimseye zararı dokunmaz. Kästner bunları eserlerine yansıtır. Eserlerinde insanlara zararı olan çocuk karakterler bulmak zordur. Bu çocuk karakterler saygılıdırlar ancak her şeye körü körüne tapmazlar. Kästner “*itaatlı fakat köle ruhlu olmayan çocuk kahramanlar kurguladı. Kästner yetişkinlerin sorgulanmayan yetkilerini onların adına kullandı ...*”¹⁵¹ Kästner ayrıca gerçekçi yazı tarzını insani bir hayal ile çocuk kitaplarına bağlar. İşte burada da Kästner tarzı ortaya çıkar. Bu tarzın içindeki çocuklar daha iyi bir toplum için adeta hayali laborantlardır.

Erich Kästner’in kitapları yıllardır bu stil yüzünden çoğu insan tarafından okundu ve de eleştirildi. Fakat burada sadece seçtiğimiz konuların olumlu ve olumsuz yönleri ele alınmaktadır. Erich Kästner’in kitaplarına bazı çevrelerden eleştiriler gelse de dile getirilenler çoğunlukla olumlu yöndedir. Kitapseverler, Kästner’i mükemmel çocuk kitaplarına sahip biri olarak tanımlarlar. Hemen hemen her kesimden insan Kästner’i sever ve ona çok saygı duyar. Çünkü insanlar Kästner’in kitaplarında gerçek hayatı ve bu hayatın olumlu ve olumsuz yanlarını görür. Kästner, eserlerinde dünyanın hala bir düzen içinde dönmeye devam ettiğini, sınıf ayrımının aşıldığını ve ailelerin tekrar bir araya getirilmeye çalışıldığını anlatır. Ayrıca eserlerde Kästner’in adalet-uyum çabaları belirgin bir şekilde görülür. Normal hayatındaki gibi eserlerinde de adaleti kendine hayat felselesi olarak benimser.

Kästner, kitaplarında başlıca çocukların yetişkinler üzerinde daha çok etkisinin olduğu yeni bir dünya düzeni kurar. Bu dünya düzeni çocuk eksensidir. Bunun en güzel örneğini Noktacık ile Anton eseri üzerine yazılan bir makalede görebiliriz:

Noktacık ile Anton, farklılıkları olan iki insan ve buna rağmen arkadaş olurlar.[...] Kitap, insana hem hayatın ciddiyetini hem de bununla beraber verebileceği zevki de gösteriyor. Gerçi Anton’un Emil’e biraz benzemesi mümkündür fakat Kästner’in önceden söylediği gibi: ‘Bu tür çocukları ne kadar anlatsak azdır ve Emil’ler ve Anton’lar ne kadar azdır ve Emil’ler ve Anton’lar ne kadar çok olurlarsa o kadar iyidir!’¹⁵²

Kästner’in Anton’u, Emil’i ve Martin’i mükemmel çocuklardır, her çocuğun olması için çabalaması gereken örneklerdir. Akıllı, fedâkar ve her zaman acil

¹⁵¹ Kaminski 1998, 80.

¹⁵² [http:// www.kaestnerfuerkinder.net /anton.php](http://www.kaestnerfuerkinder.net/anton.php)

durumlarda hazır bulunan mükemmel arkadaşlırlar. Kişiliklerini, öncelikle cesareti ve fedakarlıklarıyla geliştiren çocuklar için örnek niteliğindedirler.

3.2. EMİL VE DEDEKTİFLER

3.2.1. Eserin Özeti

“Emil Tişbayn” adında bir çocuk, annesi Bayan Tişbayn ile beraber Neustadt’ta yaşar. Emil bir haftalığına Berlin’de yaşayan anneanesi ve teyzesinin yanına gider. Emil’in annesi normalde her ay annesine düzenli para gönderir. Tabii işleri iyi gitmediği zamanlar hariç. Annesi, Emil’i anneannesinin yanına gönderirken ona 140 mark verir. Sık sık paralara dikkat etmesini tembih eder ve paraları kaybetmemesi için bir toplu iğneyle ceketinin iç cebine asar.

Emil, trenle Berlin’e gider. Trende melon şapkalı bir adamın yanına oturur. Melon şapkalı adam sık sık Emil’i gözetler. Melon şapkalı adam ona nasihatlerde bulunur. Gideceği yerin büyükşehir olduğunu, dikkat etmesi gerektiğini söyler. Emil yine de ondan şüphelenir ve sürekli tuvalatete giderek paraları kontrol eder. Çok uykusu gelir ama uyumamak için kendini zor tutar. Ancak küçük bedeni belli bir süre sonra dayanamaz ve trende uyur. Emil kalktıktan sonra etrafına bakar, melon şapkalı adamın olmadığını görür ve cebini yoklar ancak eline bir şey gelmez. Hemen lavaboya gider ve cebini iyice kontrol eder ancak uyurken parasının çalındığını anlar. Parasını çalan adamın kim olduğunu hemen anlar. Emil’in parasını çalan, melon şapkalı adamdan başkası değildir. Emil hemen adamı aramaya koyulur, her yere bakar ancak onu bulamaz. Uyurken önceki durakların birinde inmiş olabileceğini düşünür. Tren, istasyonun birinde durduğunda diğer vagonlara bakar. Onu vagonun birinde bulur ve takibe alır. Ancak kucağında annesinin büyükannesine götürmesi için verdiği bir çiçek, bir de valizi vardır. Bunlarla beraber melon şapkalı adamı takip etmek zordur.

Her ikisi de Berlin’de iner ve Emil adamı takibe başlar. Emil bilmediği yerlere gider. Melon şapkalı adam tramvaya biner, o da arkasından. Bir durakta iner ve restoranta girer. Emil iyice yorulur. Görünmeyen bir yere geçip hem dinlenir hem de adamın çıkmasını bekler. O arada bir grup çocukla tanışıp olayı onlara anlatır. Yepyeni arkadaşları olur ve Emil’le arkadaşları bir dedektif çetesi kurarak parayı geri almak için melon şapkalı adamın peşine düşerler. Güzel bir plan yaparlar ve planı hemen

uygulamaya koyarlar. Emil o kadar heyecanlı işler arasında babaannesine mektup göndermeyi unutmaz. Adamı takip etmeye ve arkadaşları ile o adamı sıkıştırmaya başlarlar. Adam sıkışınca bankaya kaçır ve Anton'dan çaldığı paraları bozdurmak ister. Emil de bankaya gidip bu paraların kendine ait olduğunu söyler. Adam bunu inkar eder. Ama Emil paraların kendine ait olduğunu, annesinin o paraları elbisesinin cebine iğneleyerek astığını o yüzden paraların üzerinde iğne delikleri olması gerektiğini söyler. Paralar incelendiğinde hepsinin üzerinde iğne delikleri olduğu anlaşılır ve hırsız yakalanır.

Daha sonra adamın bir banka soyma olayından arandığı ortaya çıkar. Bu yüzden hırsızı yakalattığı için Emil'e 1000 Mark ödöl verilir. Emil'in annesi buna çok sevinir ve oğluyula gurur duyar.

3.2.2. Eserin İncelenmesi

Roman on sekiz bölümden oluşmaktadır. Her bölümün başında veya ortasında vurgulanan metnin, insanın veya mekanın bir resmi kullanılarak bölümler kısaca anlatılır. Ancak anlatılan bu kısımlarda yazarın gerçek okura bir önsözü değil aksine hayali anlatıcının hayali bir okura açılış konuşması söz konusudur.

Bölümler hem numaralandırılarak hem de tematize edilerek ayrılmıştır. Ayrıca konu başlıkları bir konu bildirisi niteliğindedir, örneğin “*Kovalamaca Başlıyor*” (s.41) Hikâye çeşitli paralel çizgilerde ilerlemektedir: Yeri geldiğinde ana çizgi, küçük çaplı olayları belgelemek için kesilir.

Hikâyenin ana yapısında tanrısal bir anlatıcı ve kurmaca olmayan bir dünya mevcuttur. Bölüm öncesinde yazar tarafından sevgiyle belirlenmiş bir anlatıcı vardır. Bu anlatıcı “*okura başvurur ve bütün girişlerde olayları ben-perspektifinden anlattığı yazma anında*”¹⁵³ kalır. Diğer bölümlerin epik metinlerinde hikâye genel anlamda tanrısal bir bakış açısıyla anlatılır.

Canlı bir şekilde tasarlanan diyaloglar aracılığıyla, fakat her şeyden önce doğrudan okura hitap şekliyle okur, hikâyenin içine çekilir. Okura hitap etme ve olayları heyecanlandırma yoluyla okur olayları yorumlama ve değerlendirme fırsatına sahip

¹⁵³ Steck-Meier, 53.

olur. Romanın dili çocuk okurlara uyan gündelik, açık ve anlaşılır bir dildir. Ayrıca Kästner, Berlinli gençlerin kullandığı argo dilinden de yararlanır. “*Amma eğlenceli ha! [...]. Of be! Eğer istersen sana yardım etmeye hazırım.*” (ss.67-68) Bu gündelik kelime haznesinin ve mizahi deyimlerin kullanımı yazarın genç okur kitlesine ulaşması için uyguladığı bir yol olarak görülebilir. Ve gençlik jargonunu yerel cümlelerle vurgulamayı seven ana karakterlerin dilinde ‘yeni gerçeklik’ görünür.

Emil ve Dedektifler, Erich Kästner’in ilk çocuk kitabı denemesi ve büyük başarısıdır. Emil ve Dedektifler, klasik çocuk ve gençlik polisiye romanın ilk prototipi ve önemli modeli olarak sayılır. Çağın zihniyetine göre çocuk kitabındaki hırsızlık öncelikle büyükşehirde gerçekleşir. Polisiye romanının bir çeşidi olan bu dedektif romanı, yirmili yıllardaki Berlin’in etrafındaki gündelik hayatın tasviriyle gerçekleşir. Emil ve Dedektifler, yalnız başına Berlin’e yolculuk yapan ve yolculuk esnasında bir hırsız tarafından parası çalınan orta kesimden bir gencin hikâyesidir. Önce tek başına, daha sonra aynı yaştan bir genç grubunun yardımıyla hırsız takibe alır, polis tarafından da bir banka soyuma olayından aranan hırsızın suçunu kanıtlar ve bunun için ayrıca 1000 Mark ödül alır.

Diğer çocuk kitaplarındaki gibi bu dedektif çocuk romanında da yazar kendi çocukluğunu işleyerek çocuk okurlarına yönelir. Özellikle aktüel olaylara eleştirel yaklaşan ve kabare sanatçısı olan bir yazarın aniden çocuk edebiyatına yönelmesi düşündürücüdür. Kästner’in düşüncesine göre aktüel olaylara eleştirel yaklaşan birisi olarak çocuk kitapları yazmak, kendi mesleği içinde bir nevi kendi kendini terapi etme işidir. Ona göre hitap ettiği kesim şüphesiz Weimar Cumhuriyeti’nin çocuklarıdır ve masumlüğün, iyiliğin ve gerçeğin çocuksu idealini teşhis edebilen ergenliğe girmemiş okurlardır. Kästner’in çocuk romanları kendi çocukluğuyla ilintili olsa da daima sorunsuz, mutluluk veren bir dönem hakkında bilgi vermez. Kästner’in çocuk romanlarının iyimserlik ve kötümserlik, özgüven ve kendinden şüphelenme, ilerleme ve gerileme arasındaki bölünmüşlükle bocalayan fikirleri eserlerinde açıkça ortaya konmaktadır ve bunlar Weimar Cumhuriyeti’nin geçiş toplumu için tipik özelliklerdir.

Kästner, Dresden’deki kendi çocukluk hatıralarından yola çıkarak Emil’in, Pony Hütchen’in, kornalı Gustav’ın ve hırsız Grundeis’in hikâyesini Nollendorfplatz etrafında 1928 yılının Berlin’ine göre uyarlar. Burada yirmili yılların sonunda bağımsız,

kendine güvenen, saygısız modülasyonlu fakat bunların yanında işbirliğine hazır ve çok çalışan, hayatını aklıyla ve korkusuzca yönlendiren kendine has bir çocuk tipi yaratır. Kendine has özellikleri olan çocuk yazarı, lirik şiir yazan bir şairden ve romancıdan daha hızlı ve daha etkileyicidir. Özellikle incelediğimiz Emil ve Dedektifler, Noktacık ile Anton ve Uçan Sınıf eserleri neredeyse klasikler statüsüne ulaşmıştır.

Erich Kästner'in 'Emil ve Dedektifler' kitabı çocuk ve gençlik edebiyatının büyükşehir romanıdır ancak ilk büyükşehir romanı değildir. Büyükşehir, Weimar Cumhuriyeti döneminde romanın hikâyesindeki yeni bir ögedir. Kaminski onu: “*Yirmili yıllardaki çocuk edebiyatı konusu*”¹⁵⁴ olarak tanımlar. Emil ve Dedektifler’de bir çocuğun büyükşehre ilk baktığında sahip olduğu duygu ve düşünceler dile getirilir. “*Şehir çok büyüktü. Ve Emil çok küçüktü. [...] Ve Emil çok yalnız hissediyordu.*”¹⁵⁵ Bu bağlamda Kästner, ‘büyükşehir’ temasını olumlu ve olumsuz yönleriyle çocuk ve gençlik edebiyatında gerçekçi anlamda anlatan ilk kişidir.

Çoğunlukla bir detay, bir koku, bir gürültü bir şehri hatta bir kasabayı hatırlatmak ve göz önünde canlandırmak için yeterlidir. Bu, Emil’in zamanındaki Berlin için de geçerlidir. Trafik işaretleri, klakson sesleri, bağırarak gazete satan insanlar, tren vagonlarının tekerlekleri, eski tramvay raylarının sesi. Bunların hepsinin dünyanın bütün büyükşehirlerinde kendine has bir ses tonu vardır. Berlin’in de dünya şehirleri arasında yerini almasını sağlayan özellikleri hızlı temposu ve yirmili yılların günlük parolasıdır.

Başkent Berlin yirmili yıllarda Weimar Cumhuriyeti’nde Almanya’nın kültür ve politika merkezidir. Aynı zamanda Berlin o zamanlar modern çağın sembolüdür. Birkaç on yıl içinde şehir 4 milyon nüfusa dayanır. Zenginlik ve yoksulluk birbirine karışır. Bunlar imparatorluk ve Nazi Almanya’sı arasındaki bir dönemde yaşanır. Ancak 1923 yılındaki döviz reformu ve 1929 yılındaki Amerikan bankasının iflası ile arada kalan bu dönem Altın Yıllar olarak adlandırılır. Hareketli caddelerdeki arka avlu kültürü, sokak çocukları, polis memurları ve gazete satıcıları o dönemdeki Berlin’i tanımlar. Şehir, sanayi temelleri üzerine kurulu büyük gelişim potansiyeliyle, yardım ve iletişim

¹⁵⁴ Winfred Kaminski, *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*, In: (Hrsg.) Reiner Wild, “Weimarer Republik”, Metzler Verlag, Stuttgart 1990, 252.

¹⁵⁵ Kästner, *Parole Emil*, 241.

faaliyetleriyle modern hayatın, daha hızlı yaşamın, hayatını kazanmanın ve kültürel değişimin sembolü haline gelir. 1926'da Berlin'de 50.000 otomobil vardır. Berlin'in geniş caddelerinde bu araçlar neredeyse hiç göze çarpmaz. Yine de iş çıkışlarında transit yolların eksikliğinden dolayı trafik yoğunluğu yaşanır. Fakat araçlar sportiftir ve hız tutkusu Berlinli insanları mest eder. Biz bu büyülenmeyi Emil ve Dedektifler'de direk görürüz.

Otomobiller vızır vızır geçiyor, klakson çalıyorlar, bazen de acı fren sesleri duyuluyordu oradan buradan. Dönecek ya da çizgi değiştirecek arabalar, yanıp sönen stop lambalarıyla sinyaller veriyorlardı sağa sola. Aralarından biri birden yan sokağa sapıveriyordu çabucak. Emil'in kulaklarının alışmadığı bir gürültüydü bu. Kaldırımlar acele acele yürüyen insanlarla doluydu. Hemen hemen her yan sokaktan, sıra sıra otomobiller, otobüsler, kamyonlar, tramvaylar caddeye çıkıp trafiğe katılıyorlardı. (ED.50)

Fakat aynı zamanda büyükşehir Berlin'in gürültülü hayatı; ilişkilerdeki, isimsizlikteki ve sosyal güvensizlikteki etkilerin, dikkatsizliğin ve yüzeyselliğin karışıklığı anlamına gelmektedir. Örneğin sosyal çevre burada mekan açısından yaşama alanlarıyla değil aksine binanın arka tarafı-ön tarafı diye adlandırılır: Ön tarafta biraz daha üst seviye insanlar, arka tarafta ise onlara nazaran daha alt seviyedeki insanlar oturur. Emil'in farklı sosyal çevrelerden gelen çocukların olduğu bir çocuk grubu ile karşılaşması son derece doğaldır. Weimar Cumhuriyeti'ndeki çocukların bu sosyal gerçeği, evlerde hizmetçi merdivenlerinin olması ve toplu taşıma araçlarının 1., 2. ve 3. sınıfa ayrılması örneklerinde çok somut bir şekilde görünür.

1928 yılında Weltbühne'nin yayımcısı Edith Jacobsohn, Kästner'den bir çocuk kitabı yazmasını ister, fakat Kästner Berlin'e yeni gelmiştir ve şehirle ilgili çok bir bilgisi yoktur. Ancak Kästner, döneminin eleştirel gözlemcisi ve “Yeni Nesnellik” akımının yazarı olarak kendi dönemine ve akımına ait düşünceleri nesnellik, sadelik, anlaşılabilirlik ve gerçeklik bağı çerçevesinde vurgulamayı ve savunmayı üstlenmesi gerektiğini hisseder. Genelde kendi hayatını ve oturduğu çevresini, dedektif çocuk romanının geçtiği ana olay yerine uyarlar. Kästner, döneminin hayat şartlarını ve kendi çevresini çocuk kitaplarında ele alırken, genç okurlarına bu hayatın olumsuz yanlarını gizlemeden toplumsal gerçeklerden kesitler sunar. Yine de anlatılan gerçekler, açıkça

dış çevreleri kaybeder çünkü bu çevre hikâyeden bir tür masal gündelik gerçeklerle birleştirilir. Ve gerçeklerle birleştirilen bu masal adeta dedektif çocuk hikâyesinin büyüsunü söndürebilir. Masal, gizli ve sıkıntılı gerçekleri kontrol altına almak için dedektif çocuk hikâyesinin gereksinimlerini zor karşılar. Masal, küçük kahramanlarla yansıtma ve kişileştirme yoluyla, istenilen gerçekliği üreten ve iyilere bu dünyadaki kötülüklerle savaşıma konusunda yardım eden gündelik hayattan ayrılabilir. Kästner, Emil ve Dedektifler kitabıyla sosyal anlamda karışık bir hale gelen ideal çocuk toplumunun portresini çizer. Gerçi bu toplumda çatışan fikirler ve çıkarlar vardır, ancak onlar üzerinde uzlaşılır ve sonuçta ortak eylem hedefleri bulunur.

Kästner, kitaplarının çoğunda özellikle Emil ve Dedektifler kitabında büyükşehri ve küçük şehri birbiriyle kıyaslamaz. Her iki çevre, farklılıkları açısından açıkça tasvir edilir, fakat birbirlerine karşı kullanılmazlar. Emil'in orta sınıf Neustadt'ında anlatılan dünya; barışçıl, düzenli ve derli topludur. Hayat, dıştan sessiz bir yörüngede akar ve insanlar birbirlerini tanırlar. Yaşamak isteyen, çalışmak ve para kazanmak zorundadır. Buna karşı içinde kötülükleri barındıran kozmopolit Berlin; temposuyla, tesisleriyle, ürünlerin bolluğuyla, canlılığıyla, açıklığıyla ve yaşanabilecek fırsatların çeşitliliği ile ön plana çıkar. Şehir, Almanya'nın düşünce ve kültür merkezi olması sebebiyle dünyanın dört bir yanındaki yaratıcı sanatçıları cezbeder ve onları buraya çeker. Hepsi burada kariyer yapmak ister. Erich Kästner de 1927 yılında Dresden'den Berlin'e gelir. Ve kendisi için bir rüyayı gerçekleştirir. Bir mektupta annesine şöyle yazar: “*Berlin, neyin nerede olduğu Almanya'da tek yerdir.*”¹⁵⁶

3.2.3. Anne Oğul Arasındaki Sıkı İlişki

Öncelikle buradaki anne oğul ilişkisi farklı bir şekilde ele alınacaktır. Anne oğul arasında güçlü bir bağ vardır. Birbirlerine bu denli bağlı olmalarının sebepleri araştırılacaktır.

Emil ve Dedektifler adlı çocuk romanı bir nevi “oedipus çatışmasını” dile getiren, hayali içinde barındıran bir dedektif romanıdır. Roman, sevilen ana temasıyla başlar. Kästner'in bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de baba faktörü yoktur. Emil, annesiyle beraber sürekli toplumsal çöküşün önüne geçmeye çalışan küçük bir

¹⁵⁶ Schikorsky, Erich Kästner, 32.

ailede yaşar. O, annesi için erken ölen kocasından kalan yegane kişidir. Bundan dolayı Emil'in ana kuzusu olduğunu söylesek yanlış bir cümle kurmuş olmayız. Emil kendine has bir kimlik bulma çabasındadır. Bunun için çeşitli savunma stratejilerine ihtiyaç duyar. Emil en sevdiği spor olan boks kurtuluş mücadelesi olarak görür: “*Ben de bizim okulun şampiyonuyum*” (s.99). Buna başka bir örnek vermek gerekirse, Emil babasının yokluğunda erkek otoritesinin varlığını hissettirmek ve kayıtsız şartsız örnek kişi olmak ister. Ve ben-anlatıcı bunu şu şekilde dile getirir: “*İyi bir çocuk olmak için gerçekten büyük bir çaba harcaması gerekir.*” (s.15) Böylece annesiyle olan sıkı bağlarını pekiştirebilir.

Hikâyenin hemen başında Emil baba toprağına ayak basmak için büyükşehre gider; ayrıca büyükşehir anneden kaçış noktasıdır, anne oraya olsa olsa ancak ziyaretçi olarak gidebilir. Ayrıca Emil'in ruhunda daima anneye birlikte preödüpal ortak yaşamın güçlü izleri vardır.¹⁵⁷ Emil'in trende gördüğü kabus, açıkça anne himayesinin zararını da gözler önüne sermektedir.

Emil annesini bırakır ve Berlin'e gider. Giderken trende annesinin verdiği parayı Grundeis isimli melon şapkalı bir adama kaptırır. Kısmen akran grubunun yardımıyla, kısmen aklı ve çabukluğuyla hırsız alt eder ve parayı geri alır. Bu hırsızlık olayı onun herkes tarafından tanınmasına vesile olur. Emil üne kavuşur ve başarıyı yakalar. Bu yüzden o, erkekler dünyasında örnek gösterilmeye başlanır.

Bu erkeklik çabaları –örnek kişi, boks, hırsız yakalama, başarı, ödül kazanma- aynı zamanda ergenlik öncesi dönemde çocuksu tavırlar sergileyen ve kayda değer konuşmalar yapan birisi için erkeklik tehlikesini de ortaya çıkarır. Şu ifadelerle bunu kanıtlayabiliriz: “*Bu arada benim ‘anasının kuzusu’ falan olduğumu sanma sakın! Öyle düşünen herkesi bir vuruşta yere sererim.*” (s.103)

Romanda anne figürü olarak anlatılan Bayan Tişbayn çoğu kez hikâyenin merkezinde yer almaz. Genellikle olumlu bir anne imajından bahsedilir: Emil'in annesi daima dostça ve anlayışlı biri olarak anlatılır; asla haksız ve de aşırı tepkilere kendini kaptırmaz. Enerjik bir şekilde ve sorumluluk bilinciyle hareket eder; oğluna karşı

¹⁵⁷ Inge Wild, *Kinder und Jugendliteraturforschung 1998/99*, “Die Phantasie vom vollkommenen Sohn. Erich Kästners Familiengeschichte/Familiengeschichten in psychoanalytischer Sicht”, Metzler Verlag, Stuttgart/Weimar 1999, 68.

sorumlu olduğu şefkati gösterir. Kästner'in çocuk romanlarında kendini çocuklarına feda eden diğer anneler gibi Bayan Tişbayn da kendini Emil'e feda eder. Oğlunu çok sever, terbiyeli ve dürüst bir insan olması için onu maddi ve manevi zorluklar altında büyütür.

Emil'in babası yoktu, ölmüştü. Bu nedenle hem oğluna hem kendine bakmak için Bayan Tişbayn çalışmak zorundaydı. Evlerinin bir odasını berber dükkânı olarak kullanıyordu. Bütün günü hanımların sarı, kumral, kara saçlarını kesmek, yıkamak ve taramakla geçiyordu. (s.14)

Annenin fedakar çabası –anne figürünün ortaya koyduğu davranış şekli- toplumsal çöküşü durdurmak ve yoksulluğu önlemek için çare olarak görünür.¹⁵⁸ Annenin takdire şayan dayanıklılığının arkasında babanın yokluğunda anne-oğul arasındaki birliktelik yatar. Anne ve oğul arasındaki bu ilişkide masum bir dünyanın ütopyası kurulur. Sağlam temeller üzerine kurulu anne-oğul ilişkisi aslında cennetinin ütopyasıdır. Fedakar anneliğin yüceliği ve örnek kişinin aklı, babanın varlığıyla bozulmayan anne-oğul arasındaki ortak yaşamı kurar. Sonunda bilinçaltında figürlerin birbirlerine karşı güven duyguları kalır.

İlk bakışta anne-oğul durumu ideal görünür. Anne ve oğul arasındaki sıkı etkileşime dikkatlice bakılırsa veya Emil'in sözleri analiz edilirse o zaman bu ifadelerin daima hem düşüncede hem de sözde annesiyle ilgili olduğu ve genellikle annesinin aklına göre hareket ettiği sorunu ortaya çıkar. Anne ve oğul arasındaki sıkı bağ, Emil'in öz disipliniinde yatar. Hırsız yakalarken akran grubundan biri olan 'Profesör' lakaplı genç ile sohbetinde Emil annesine karşı tutumunu şu cümlelerle açıklar:

“Annen çok mu serttir?” diye sordu Profesör, birden. “Annem mi? Yok canım. Aşağı yukarı dilediğim şeyi yapmama izin verir, ama ben yapmam. Anladın mı?” [...] Yine de bir şey olduğu zaman, sınıfla gezmeye gitme falan gibi, bana en az öbür çocukları kadar harçlık verir.[...] Tabii ben paranın tümünü harcamam, her gidişimde, birazını artırır, getirip ona geri veririm.” (ss.101/102)

Örnek bir kişiliğe sahip olmak, Emil'in annesini mutlu edeceği için Emil örnek kişi olmak ister. Annesini mutlu etmek için bazen kendi içinde yatan duygularından bile

¹⁵⁸ Marianne Bäumlér, *Die aufgeräumte Wirklichkeit des Erich Kästner*. Prometh Verlag, Köln 1984, 149.

vazgeçer. Küçük yaşta büyümek zorundadır. İçinde küçük bir çocuğun ele avuca sığmayan dünyası vardır ancak şartlar bunu yaşamasına izin vermez.

Ama anlattıklarına bakıp da, Emil'i muhallebi çocuğu sanmayın sakın. Hiç öyle değildir. Hele o büyümüş de küçülmüş, o çok bilmiş, sevimsiz çocuklardan biri hiç değildir Emil Tişbayn. İyi bir çocuk olmak için gerçekten büyük bir çaba harcaması gerekir. Hani bazı kişiler için tatlı yememek ya da sinemaya gitmemek nasıl zorsa, Emil için de uslu olabilmek o kadar zordur. Ve bazen kendi kendine verdiği bu sözü tutması gerçekten zor olur.[...] Ama dönem sonunda yine sınıfın birincisi olduğunu söyleyebilmek, çektiği tüm sıkıntıları unuttururdu Emil'e. Annesi oğlunun başarısına çok sevinir, çok mutlu olur. (s.15)

Çocuğun otosansüre düşkünlüğü burada açıkça çocuksu yaptırım gücünün iddia edilen özerkliği ile çelişki içinde bulunur. Kişisel ihtiyaçlarından vazgeçme, annesinin iyi niyetini ve isteğini yerine getirmek için zorunlu olarak görünür. Aksi takdirde Emil hemen suçluluk duygusuna kapılır. Emil, Profesör'e kendisini annesine karşı sorumlu hissettiğini söylediğinde aşırı bir sempati duyar. Nevrotik uyum ihtiyacı anne ve oğul arasındaki sıkı bağın ikilemini gözler önüne serer:

Bazı geceler, bizim üstümüzdeki katta oturan Proşt'la ya da başka çocuklarla dışarı çıkarız. Annem saat dokuza kadar dışarıda kalmama izin verir. Ama ben genellikle daha erken dönerim eve, saat yedide falan. Annemin akşam yemeğini yalnız başına yemesine gönlüm elvermez. O yine de neden arkadaşlarımdan o kadar çabuk ayrıldığımı sorar. Ara sıra saat dokuza kadar dışarıda kaldığım da olur. Ama onun tek başına evde oturduğunu düşünerek, pek eğlenemem. Hem o ne derse desin, eve erken döndüğüme sevindiğini gözlerinden anlarım. [...] “İyi ama her zaman birlikte olmak o kadar zor bir şey değil ki! Üstelik çok da hoştur.” (s.103)

Anne ve oğul arasında ruhsal bir bağımlılık söz konusudur. Emil'in Berlin'e giderken annesiyle ilgili endişeleri vardır. “*Ben yokken, sakın çok çalışma anne. Hastalanmanı istemiyorum. Ben de yokum, kim bakar sonra sana? Hastalanırsan uçakla geri dönerim vallahi.*” (s.20) Bayan Tişbayn'ın Emil'in yokluğunda gerçekten çaresiz olup olmadığı tabii ki bilinmez. Fakat burada oğlunun annesine yoğun duygusallığı açısından anneye ruhsal bağımlılığını ortaya çıkarır.¹⁵⁹ Bu, Emil'in ödülün bir kısmını annesine elektrikli saç kurutma makinesi ve kürk yakalı bir manto almak

¹⁵⁹ Bäumler, 151.

istemesindeki direnişinde görünür. Hırsız yakalama işi bittikten sonra, romanın sonunda Emil annesiyle tekrar görüşme konusundaki derdini şu şekilde dile getirir: “[...] Ama ondan daha önce ... Oh, ne iyi!.. Artık çağırabilirim, değil mi? Annemi de Berlin’e çağıralım” (s.158) Emil annesinden sadece iki gün ayrılmıştır, ancak onu tekrar görmeyi çok ister. Yabancı bir büyükşehirde çocuğun annesine karşı açığa vurulmamış ihtiyaçları dile getirilmektedir.¹⁶⁰

3.2.4. Karakter Analizi

Erich Kästner’in çocuk ve gençlik edebiyatı, ağırlıklı olarak çocukluk çağındaki karakterleri konu alsa da eserlerinde belli oranda yetişkin karakterlere de yer verir. Eserleri incelendiğinde öne çıkan karakterler çocuksu davranmayan çocuklardır. Hikâyenin başkahramanı Emil’dir. Emil bir çocuktur ve örnek kişidir. Erich Kästner burada söz yerindeyse resmen kendi anıtını diker. Sahip olduğu özellikleri Emil üzerinden çocuk okurlara iletir: “*Emil kitapta geniş bir erdem yelpazesini canlandırır: O akıllı, aktif, kendine hakim, kibar, arkadaş canlısı, çalışkan, tutumlu ... v.s.*”¹⁶¹ Emil kendinden çok annesini düşünür ve sorumluluğunun bilincindedir. Emil kendisi için fedakarca çalışan annesine olan sevgisinden sadece ev işleriyle değil, ayrıca okulda çalışkan, sorumluluk sahibi ve titiz olmakla sorumludur. Emil en zor durumlarda bile sorumluluklarını yerine getirir. Hırsız avcılığına giderken bile o heyecanla içinde bulunduğu durumu açıklayan mektubu büyükannesine ulaştırmaya çalışır.

Bunun yanı sıra Emil kibar bir çocuktur. Emil’in kibarlığı yetişkinleri bile şaşırtır: “*Şimdilerde böyle saygılı çocuklara rastlamak çok zor.*” (s.23) Yetişkinlerle edilen sohbetlerde kendine güvenir ve yetişkinlerin bildiği süslü püslü sözler ve deyimler kullanır: “*Affedersiniz, bu yerin sahibi var mı acaba?*” (s.23)

Böyle bir davranış öğretilen, sıradan bir iş değildir, aksine Emil’in kendi yapısına ve fikirlerine uyan bir davranıştır. Emil yapılan iyilikleri asla unutmayan bir çocuktur. Emil yanında parası olmadığı için tramvayda biletinin parasını ödeyen yabancı adama minnettar kalır:

¹⁶⁰ Bäumler, 151-152.

¹⁶¹ Schikorsky, 1995: 226.

“Bana adınızı, adresinizi verir misiniz lütfen?” “Niye?” dedi adam. “Çünkü bilet parasını, param olunca size geri vermek istiyorum. Berlin’de bir hafta kalacağım. Parayı adresinize kadar getirebilirim. Benim adım Emil Tişbayn. Neustadt’tan geliyorum.” (s.54)

Ve Emil hırsızı yakaladıktan sonra kazandığı parayla adamın parasını ödemek ister: “*Evet. Şimdi borcumu ödeyebilirim artık.*” *Emil elini cebine soktu ve para çıkardı. ‘İşte... Lütfen alın.’* (s.143) Borcuna sadık bir çocuk olduğu yapılan alıntılarda daha iyi görülmektedir.

Emil’in zafiyetlerinin arkasında olumlu karakter özellikleri yatmaktadır. Emil’i hiç tanımayan bir insan onun bazı huylarını görse ne kadar aksi bir çocuk diye söylenebilir. Ama iyice irdelenirse o olumsuz gibi görünen davranışlarının altında bambaşka anlamlar yatar. Örnek olarak onun inatçılığı; diğerkâmlık ve iyilik olarak nitelendirilebilir. “*Annem kendine saç kurutma makinesiyle kürk yakalı bir manto alacak. Para benim değil mi? İstedğim gibi harcarım!*” (s.170) Emil normalde böyle bir çocuk değildir. Burada kazandığı parayla geçimlerini sağlamak için saçını süpürge eden annesine hediye alarak onu mutlu etmek ister. Yoksa derdi sırf para harcamak değildir.

Romanın kahramanı Emil yaşananlardan ders çıkartabilecek kapasitede bir çocuktur. Küçük bir yerden büyük bir şehre tek başına gider ve başına istenmeyen şeyler gelir. Kimseye inanılıp güvenilmeyeceğini yaşayarak tecrübe eder. Maceranın sonunda bir ‘ahlâk dersi’ çıkarabilecek duruma gelir: “*Ben bundan açıkça bir ders çıkardım: Kimseye güvenmemeli.*”¹⁶² Bu, kesinlikle en iyi ders olmasa da yine de başaktör işini ve olayları düşünebilecek ve onlardan genel anlamda bir ders çıkarabilecek yetenektedir.

Emil’in akıllı ve cesur işlerinin yanında korkularının da konu edindiği ruhsal sağlık durumu da ortaya konur. Bu, özellikle yaramazlığından dolayı vicdanının ve polisten korkusunun konu edindiği ‘Bir Çılgın Düş’ adlı bölümde açıkça görülmektedir. Rüyasında çarenin kaçmakta olduğunu anlar. Tabii ki bilinçaltında sadece bu korku

¹⁶² Steck Meier, 170.

yoktur. Komiserle sohbeti esnasında onun endişesi yine dile getirilir. “*Şimdi de beni tutuklamanız gerekiyor herhalde, efendim.*” (s.142)

Steck-Meier’e göre Emil’in polisten korkmasının sebebi sadece yakalanıp içeri atılmasından değil ayrıca annesiyle olan ilişkisinden de kaynaklanır. Emil genellikle kararlarına güvenir ve aklına koyduğunu yapar. Ancak bunları yaparken hata yapabileceği ihtimalini de düşünür ve bir korku yaşar. “*O, kararlarına çok fazla güvenen bir çocuktur ve bundan dolayı olası bir hatadan korkar.*”¹⁶³ Emil, annesi uğruna kendini büyük beklentilerin içine sokar ve bu beklentileri yerine getiremediğinde annesinin hayal kırıklığına uğrayacağını düşünür. Korkularının yersiz olduğu da düşünülebilir. Çünkü Emil annesine durumu açıkça söylediğinde Bayan Tişbayn ona bunun için kızmayacaktır. Evet çalınan para onlar için büyük bir meblağdır, ancak dünyada Emil’den başka tutunacak dalı olmayan Bayan Tişbayn için o para çocuğundan daha değerli değildir.

Ana karakterlerimizden biri de Emil’in annesi Bayan Tişbayn’dır. Anne, Emil’in merkezi anlamda bağlandığı bir figürdür. O da, Kästner’in çocuk kitapları için örnek bir kişidir. Anne tek başına, zor şartlar altında çalışır, daima oğluyla ilgilenir ve evin geçimini sağlar. Anne ve oğul arasındaki ilişki normal sıradan bir ilişki değildir. Bu konuyu daha önce ele aldığımız ‘Anne-Oğul Arasındaki Sıkı Bağ’ başlığı altında ayrıntıları ile açıkladık. Onların birbirlerine bu denli bağlı olmalarındaki tek sebep babanın ölümü değil ayrıca içinde bulundukları maddi durumdur. Anlatıcı okurlarına annesinin durumunu şöyle anlatıyor: “*Kazancını yalnızca kira, havagazı, kömür, yiyecek ve giyeceğe harcamıyordu tabii ki. Bu arada Emil’in okul ödentileri ve defter, kalem, kitap gibi, başka okul giderlerini de karşılaması gerekiyordu.*” (s.14). Yine daha önce de bahsettiğimiz gibi Emil ve Profesör arasındaki konuşmadan maddi durumu iyi olmamasına rağmen Bayan Tişbayn’ın Emil’e diğer çocuklardan geri kalmaması için onların kadar harçlık vermesi yalnız başına yaşayan bir kadının oğluna ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Bunun dışında Bayan Tişbayn’ın oğlu dışında bir de annesi vardır. Tişbayn düzenli olarak annesine her ay para göndermeye çalışır. Bazı aylarda iş olmamasından para gönderemez. Gönderemediği aylardaki parayı işleri düzelince, eli bollaşınca telafi

¹⁶³ Steck-Meier, 109.

etmeye çalışır. Buradan Bayan Tişbayn'ın düzenli bir anne olmasının yanında sorumluluk sahibi bir evlat olduğu da ortaya çıkmaktadır.

“Bak Emil” dedi, “burada tastamam yüz kırk avro var; bir tane yüz avroluk ve iki tane yirmi avroluk. Anneannene yüz yirmi avro vereceksin. Son aylarda para yollayamadığım için üzgün olduğumu söyle. ‘Annemin kazancı son zamanlarda pek iyi değildi, o yüzden gönderemedi, ama şimdi, arayı kapatmak için, her zamankinden biraz daha fazla yolladı’ de ve yanaklarından öp benim için. (ss.12-13)

Kästner, mükemmel bir anne olarak gördüğü kendi annesi Ida Kästner'i Bayan Tişbayn karakterinde canlandırır. Ida Kästner tüm benliğiyle oğluyla ilgilendiği için, Erich Kästner de annesini hayal kırıklığına uğratmak istemez ve mükemmel bir çocuk olmak zorundadır. Kästner'in hayatında baba tamamen bastırılmıştır. Anne-oğul arasındaki bağın bu benzerliği ‘Emil ve Dedektifler’ kitabında da mevcuttur. Bayan Tişbayn, Kästner'e göre anne rolünde ideal-tipik bir insandır. Kästner'in annesinin özelliklerinin hepsi Emil'in annesi Bayan Tişbayn'da mevcuttur.

Kitapta Emil'in Profesör lakaplı arkadaşı, iyi bir çocuk karakteridir. Kästner, Profesör'de büyürken çocukluğunu unutan bir insanın hangi yönde gelişeceğini gösterir. Profesör'ün konuşması diğer arkadaşlarının konuşmasından farklıdır. Genelde her şeyi bilirmiş gibi konuşur: “*Bu çocuğun da, böyle öğretmenler gibi, bilgiç bilgiç konuşması yok muydu ya, kahrederdi insanı. Bu yüzden arkadaşları ‘Profesör’ diyorlardı ona zaten.*” (s.98) Lakabının Profesör olması onun artık bir çocuk olmadığının göstergesidir. Kitapta Profesör özellikle hırsız yakalama çalışmalarında gruba liderlik etme konusunda ön plana çıkar. Tam bir orkestra şefi gibi kimin nerede ne yapacağına karar verir. Ayrıca burada biraz Profesör'ün aile hayatına değinmek gerekir çünkü onun aile hayatı Emil'in aile hayatından farklıdır. Her ne kadar aralarında bir bağ olsa da Profesör'ün aile ilişkileri Emil'inki kadar sıkı değildir. Bunu Profesör'ün büyükşehirde Emil'in ise küçük şehirde yaşamasına bağlayabiliriz. Yaşam şekilleri aile arasındaki bağları etkilemiş olabilir.

“Bizim evde işler hiç de böyle değil” dedi Profesör. “Eve biraz erken dönecek olsam, bir de bakarım ki evde kimse yok. Ya dışarıda yemek yemeye çıkmışlardır ya da sinemaya, tiyatroya felan gitmişlerdir. Tabii biz de birbirimize çok bağlıyız, ama bizim evde herkes kendi hayatını yaşar.” (s.103)

Emil ve Dedektifler kitabında tamamiyle kötü özellikler taşıyan çocuk karakter yoktur. Ancak yetişkin kötü karaktere rastlamak mümkündür. Sadece hırsız canlandıran melon şapkalı adam Bay Grundeis vardır. Küçük çocukun cebindeki parayı çalacak kadar aşağılık ve alçak bir insandır. İşlediği suç sadece bununla sınırlı değildir. Grundeis bir ay önce Hannover'deki bir bankayı soyan ve bundan dolayı aranan bir insandır. Emil ve yaşlılarının kurduğu grup, bu kötü insanın hakkından gelip onu polislere yakalatmışlardır. Ve layığı olduğu yere, hapisaneye atılmıştır.

Kitapta yardımcı rol oynayan büyük anne iyi özellikler sergilemektedir. Zor koşullarda bir hayatı olmasına rağmen dünyada tanınabilecek en tatlı yaşlılardan biridir. Küçük şeylerden mutlu olan neşeli bir insandır. Emil'in babası ölmeden önce anneanne onlarla beraber yaşar ancak Emil'in babası öldükten sonra Bayan Tişbayn'a yük olmamak için diğer kızının yanına geçer. Ve gittiği günden beri sürekli kızına ve Emil'e mektup yazar. Yaş farkına rağmen çocuklarla arası çok iyidir ve onlarla yakından ilgilenir. Çocukları bir arada görüp birbirleriyle sohbet etmelerinden bile mutlu olur. Yaşlı bir bayandır ancak ruhu hala gençtir.

3.3. NOKTACIK İLE ANTON

3.3.1. Eserin Özeti

'Noktacık' diye de adlandırılan "Luise Pogge" zengin bir aileden gelir. Fakat ebeveynleri çok yoğundur ve bundan dolayı Noktacık ile ilgilenmesi için çocuk bakıcısı Bayan Andacht işe alınır. Fakat Bayan Andacht asla iyi bir çocuk bakıcısı değildir. Çünkü akşamları Weidendammer köprüsünde kibrit satmak için Noktacık'a yırtık pırtık elbiseler giydirir. Bunun sebebi Andacht'ın nişanlısıdır. O, kötü niyetli, tehlikeli bir insandır. İnsanlardan yalvararak kopartılan paraların ona verilmesi gerekir, ayrıca Pogge'nin evini soymayı da planlar. Bayan Andacht da nişanlısını çok sevdiği için onun her söylediğini yapar.

Noktacığın en iyi arkadaşı, zor koşullarda büyüyen "Anton" adında bir gençtir. Anton zor şartlarda annesi ile beraber yaşar. Hem okuluna gider hem de akşamları okulun yanında ayakkabı bağı satarak hasta annesine bakar. Anton Bayan Andacht'ın nişanlısını sevmez ve onun dolandırıcı olduğunu anlar. Yaşı küçük olmasına rağmen

sanırsın bir yetişkinin deneyimine sahiptir. Çok yeteneklidir ve cesareti ile en kötü olayın bile karşısında durabilen çocuktur.

3.3.2. Eserin İncelenmesi

Erich Kästner'in Noktacık ile Anton kitabı bir önsözle başlar. Önsözün bir başlığı vardır, o da “Elden Geldiğince Kısa”dır. Anlatıcı bu önsözde anlatacağı hikâyenin nasıl olduğundan, konusunun gerçek hayattan mı alınıp yoksa hayali mi olduğundan bahseder. Önsöz italik yazılmıştır. Kitap, 16 bölümden ve her bir bölümden sonra anlatıcının doğrudan kendi fikirlerine yer verdiği 16 ‘Düşünce’den oluşmaktadır. Ve her bir ‘düşünce’ye bir başlık verilmiştir. Bu düşünceler bölümlere bağlıdır, yani bölümlerde anlatılanların yorumlanmış halidir. Bu düşüncelerde her bölüm ahlâki açıdan bir kez daha aydınlatılır. Düşüncelerin bölümlerden bir farkı varsa o da yazım şeklidir.

Bu kitapta düşünmeyle ilgili ne varsa, küçük bölümler halinde yazacağım, ve bu kitabı basacak olan adamdan, “düşünceler”imi öyküden biraz farklı biçimde basmasını isteyeceğim. Düşüncelerle ilgili bölümler tıpkı bu ÖNSÖZ’deki gibi italik dizilip basılacak. (s. 9)

Yukarıda ifade edildiği gibi önsöz ve düşünceler kısmı italik yazılmıştır. Yazar kitabı “Küçük Bir Sondeyiş” ile bitirir. Kitabın her bir köşesinde Kästner’in yazarlık rolü ve anlatma şekli son derece belirgindir. Yazar kitapta olayların arka planını okura “ben anlatıcı”dan aktarır. Hem bölümler kısmında hem de düşünceler kısmında “ben anlatıcı” söz konusudur. Ancak özellikle düşünceler kısmı okuru doğrudan düşünmeye teşvik eden sorular içerir:

Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz bilmiyorum. Bir erkek çocuğun yemek pişirmesini doğru buluyor musunuz? Annesinin önlüğünü takmasını, patates soymasını, bunları bir tencereye koymasını, üstüne tuz serpmesini, tüm öbür şeyleri yapmasını? (s. 34)

Anlatıcı, çocuk okurlarıyla da bir diyaloga girer, onlardan konuşulan konu üzerine düşünmelerini ister. Birinci bölümün başlamasıyla anlatma şekli ben-anlatıcı durumundan, yazarın olayın dışında kaldığı ve “sadece üçüncü şahıs ile ilgili kişilerin

dikkatinin çekildiği ve olayların her şeyi bilir bir perspektiften anlatıldığı”¹⁶⁴ tanrısal bir anlatıma dönüşür. Okur, başaktörün duygu ve düşüncelerinden bir şeyler öğrenir. Kästner’in her kitabında olduğu gibi bu kitabında da dışa dönük anlatılan bir çerçeve hikâye, içe dönük bir ben-anlatıcı ve tanrısal bir anlatıcı vardır. Anlatıcının çocuk okuru etkilemek istediği yollar önceden belirlenir, bu da Kästner’in metinlerini uluslararası anlamda güçlü kılar.

Noktacık ile Anton, Erich Kästner’in ikinci çocuk romanıdır. Noktacık ile Anton daha çok sosyo-eleştirel çocuk kitabının özelliklerini taşır. Kästner’in bu çocuk romanı sosyal ve ekonomik köklü değişikliklerin yapıldığı Weimar Cumhuriyeti döneminde 1931 yılında yayımlanmıştır. Noktacık ile Anton’da tamamen fakir ve zengin arasındaki farkın sosyal temeller üzerine kurulu olduğu ekonomik ve toplumsal durum konu edinir. Kurt Beutler sosyal olayların tasvirini şu şekilde değerlendirir: “*Çevre romanları içinde çevrenin ayırt edici özelliğini ortaya çıkaran nispeten büyük mekan Kästner’in ekonomik ve sosyal şartlara verdiği önemi gösterir.*”¹⁶⁵ Konut durumlarının tasviri oldukça ayrıntılı yapılır. Anlatılan hikâye Weimar Cumhuriyeti’nde geçer ancak Noktacık ile Anton kitabında o döneme ait bilgiler ilk bakışta görülmez. Benzer bir durumu Ruth Klüger de “Das doppelte Lottchen” kitabında belirler ve kitabı “*tarih dışı*”¹⁶⁶ olarak tanımlar.

Bunların yanında Noktacık ile Anton eserinde 1. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşayan, aralarında Anton ve annesinin de bulunduğu toplumun sosyal tedarik durumu görülebilir. Eğitim öğretimin sosyal şartlarla sıkı bir ilişkisi vardır. Bu sosyal durumlarla birlikte Weimar Cumhuriyeti’nde eğitim öğretim alanında da bir değişim meydana gelmiştir. “*Eğitim artık sadece imtiyazlı sınıfın konu alanı değildir.*”¹⁶⁷ Eğitim, zengin sınıfın sahip olduğu bir ayrıcalık olmaktan çıkmıştır. Bu dönemde sosyal statü iyi bir okul eğitimiyle sadece belli bir ailenin bireylerine bağlanmaz. İsteyen, hırslı olan herkes bu ayrıcalığa ulaşabilir.

Erich Kästner gerçekçi tasvir aracılığıyla öne çıkan ve Weimar Cumhuriyeti’nin modern hayatını gerçekçi bir yüzle sunan ‘Yeni Nesnellik’ akımının yazarıdır. Kästner modernliğin kendi hayat biçimi, motifi ve timsali olarak görünen ve olumlu yönde bir

¹⁶⁴ Mario Klarer, *Einführung in die neuere Literaturwissenschaft*, Primus Verlag, Darmstadt 1999, 51.

¹⁶⁵ Beutler, 187.

¹⁶⁶ Ruth Klüger, *Frauen lesen anders*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1997, 65.

¹⁶⁷ Sonja M. Allen, “*Erich Kästners Kinderromane: Eine vergleichende Analyse von drei Werken*”, Master Thesis Memorial U of Newfoundland, 2004, 519.

değişim gösteren büyükşehirdeki hayatı ele alır. Tabii ki modernitenin yardımıyla dönemin gerçekliğinde mevcut olan, fakat Noktacık ile Anton'da sadece tema şablonu olarak görev yapan ve bütün boyutlarıyla incelenmeyen olumsuz manzaralar da birlikte görünür. Susanne Haywood şöyle der: “*Modern günlük hayat, modern ve kapitalist bir toplumun yan belirtileri olarak yabancılaşıma, büyükşehir adsızlığı, çocukların çalıştırılması, işsizlik, okul eğitimi ve bozulmuşluk gibi tarihi sorunları da beraberinde getirdi.*”¹⁶⁸ Noktacık ile Anton'da: Aile içinde yabancılaştıran Bayan Pogge, geceleri Weidendammer köprüsünde ayakkabı bağı satan çocuğun (Anton) çalışması, anne hastalandığında ortaya çıkan işsizlik, özellikle Anton'un okul durumu, ödevlerindeki gecikmeler ve kitabın kötü çocuk karakteri Gottfried Klepperbein'daki bozulmuşluk gibi birçok konu bulunur. Anton ve annesinin resmi makamlar aracılığıyla olası ayrılığından veya hayatlarını sürdürmek için paraya sahip olamamalarından dolayı aç kalma durumu gibi tehlikelerden bahsedilmez ve kitap mutlu bir sonla bitirilir. Gerçeğin iki yönlü tanımı için örnek olarak Noktacık ile Anton hikâyesinin geçtiği, heyecanlı, büyüleyici ve olumlu tasvir edilen büyükşehir Berlin gösterilebilir:

Berlin güzeldir; özellikle buradan, bu köprüden bakınca ve en çok da akşamları! Arabalar birbirini sıkıştırarak Friedrich Caddesi'nden yukarı çıkar. Lambalar ve farlar ışıldar, kaldırımlarda insanlar birbirini ileri doğru iter. Trenler düdüklerini öttürür, otobüsler homurdanır, arabalar korna çalar, insanlar konuşur ve güler. Çocuklar, bu ne hayattır, bir bilseniz! (s. 65)

Büyükşehir sık sık gürültülü, kirli, telaşlı özellikleriyle bağdaştırılırken Berlin Kästner'de hayatın ta kendisidir. Örneğin büyükşehirin yetişkin dünyasının kaldırımı olarak sayılan ülkelerdeki gibi çocuk ve gençlik edebiyatı, genellikle sakin bir olay çevresi düzenler. Buna karşı Kästner bu kitaptaki başkahramanları Noktacık ve Anton'u hayatı yaşayarak öğrenmeleri gereken bu sıradan dünyada serbest bırakır. Buna; yetişkinlerin görevleri, vazifeleri ve de yükümlülükleri bağlamında her şeyden önce çocuk olan varlığının yanında aynı zamanda evin geçimini sağlamak için annesinin görevini üstlenen Anton'un yaptıklarını örnek olarak gösterebiliriz. Bununla birlikte Anton'un kendini attığı tehlikeler ve yaşadığı diğer olumsuzluklar hiçbir kelimeyle ifade edilemez.

¹⁶⁸ Susanne Haywood, *Kinderliteratur als Zeitdokument. Alltagsnormalität der Weimarer Republik in Erich Kästners Kinderromanen*. Peter Lang, Frankfurt 1998, 118.

Değişen sosyal durumlarla beraber 1. Dünya Savaşı'ndan sonra aile kavramında da değişimler olur. Çekirdek aile kavramı literatüre girmeye başlar. Çekirdek aile anne, baba, çocuk ve duruma göre hizmetçiden oluşur. Toplum açısından her birinin görevi vardır. Babanın payına para kazanma ve iş peşinde koşturmak düşerken annenin payına evin işlerini, kocanın ve çocukların genel bakımını üstlenmek ve ayrıca çocuğa hal ve hareketleri ile örnek kişi olmak düşer. Ancak biz bunları tam olarak Noktacık ile Anton kitabında göremeyiz. Bay Pogge tek başına çalışıp evi geçindirme anlamında tüm sorumlulukları yerine getirir. Öğle yemeklerinde evde olduğu için ve kızıyla annesinden daha çok ilgilendiği için anlattığımız bu kavrama uymaz. Ayrıca Bayan Pogge de tanımda geçen kriterlere uymaz. Çünkü Bayan Pogge daha çok dış dünya ile meşguldür. Dış dünya demekteki kastımız çalışma anlamında değil. Varlıklı bir aile oldukları için devamlı burjuva eğlenceleriyle zaman geçirir ve çocuğunu bakıcıya bırakır. Ev işlerini zaten yapmaz. Berta adında bir aşçısı vardır ve evin tüm işlerini o yapar. “Görev Hakkında” başlıklı birinci düşüncede bu konuya özel bir yer verilir, kadının eş ve anne olarak rolünü sadece izlediği dile getirilir:

Kocasıyla ilgilenmiyor, öyleyse onunla neden evlenmiş?
Çocuğuyla ilgilenmiyor, o zaman onu neden dünyaya getirmiş?
Kadın görevini ihmal ediyor, haksız mıyım? Tiyatroya ya da sinemaya ya da at yarışına da gitmeyi sevmesine kimse bir şey demeyecektir. Ama o öncelikle Noktacık'ın annesi ve Bay Pogge'nin eşidir. (ss. 21-22)

Çekirdek aile konumundaki kişilerarası ilişkiler çok samimi iken bu durum edebiyat alanına pek yansımaz. Helga Karrenbrock, Weimar Cumhuriyeti'nin çocuk ve gençlik edebiyatındaki aile kavramını inceler ve bağımsız çocukların can alıcı noktasını ortaya koyar:

Ebeveynler aktör olarak neredeyse hiç öne çıkmazlar, babalar adeta az bulunan insanlardır. Eylemler öncelikle aile dışı alanlarda, özel kentsel çocuk kamuoyunda vuku bulur; eylemler konutların ötesinde büyükşehir caddelerinde bağımsızca hareket eden, gündelik hayatın maceralarını yaşayan ve anlaşmazlıklarını aralarında halleden çocuk kahramanlar tarafından gerçekleştirilir.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Helga Karrenbrock, *Familienszenen*, In: (Hrsg) Hans-Heino Ewers und Inge Wild, “Familienbande? Eltern und Kinder in der neuen Kinderliteratur der Weimarer Republik”, Juventa Verlag, Weinheim und München 1999, 95.

Buraya kadar kitabın anlatım şeklini, yazıldığı dönemin sosyo-ekonomik şartlarını inceledik. Bu incelemeleri eğitim-öğretim, sosyal hayat ve aile kavramı açısından ele aldık.

3.3.3. Düşünceler

Erich Kästner'in Noktacık ile Anton kitabının en ayırt edici özelliği her bölümün sonunda o bölümün değerlendirmesi yapılan 'Düşünceler' kısmıdır. Daha önceki bölümümüzde de söylediğimiz gibi eser 16 bölümden oluştuğu için 16 'Düşünce' kısmı vardır. Düşünceler italik baskı şekliyle asıl metinden farklıdır. Bu farkla düşüncelerin asıl metne ait olmadığı ve onların metinlere dahil edilmeyeceği okurlara açıklanır. Bu, önsözde yazar tarafından kaleme alınır: "*Demek ki italik gördüğünüz şeyleri, hiç orada değilmiş gibi sayabilirsiniz.*"(s.9) İçerik açısından hikâyedeki düşünceler, tematize edilmiş bakış açısını benimser. Düşünceler bölümü; görevden, gururdan, hayalden, cesaretten, meraklı insanlardan, yoksulluktan, hayatın acımasızlığından, üçkâğıtçılıktan, tesadüflerden, saygıdan, minnettarlıktan, yalandan, arkadaşlıktan, kendine hâkim olmadan, aile faktöründen ve sonuç olarak mutlu sondan bahseder. Özetle saydığımız ahlâki davranış şekilleri ve özellikleri tıpkı yetişkinler gibi çocuklar içinde ciddiye alınan değerler ve erdemler olarak nitelendirilebilir. Diğer bir ifadeyle çocuk okurlara bir şekilde yol göstermeyi isteyen hikâyenin ahlâki yönü söz konusudur. Yazar, dil kullanımıyla hitap ettiği kitlenin yaşına uygun bir şekilde hareket eder. Bu, genellikle kaldırılan işaret parmağıyla yapılır. 'Düşünceler' fikri okurları kendi yansımalarıyla heyecanlandırmak ve diğer insanlarla ilişkilerinde geçmiş ve gelecek davranışları hakkında düşündürmekten ibarettir.

Bu düşünceler şekli ve de hikâyenin sonundaki ahlâki arabuluculuk Fabl'ın tipik bir özelliğidir. Fabl'da dize veya nesir şeklinde çok az öğretici hikâye söz konusudur. Özellikle belli durumlarda hayvanlardan öyle bahseder ki hemen insani davranış şekilleriyle bir uyum belirir ve ahlâkın veya hayat tecrübesinin türetilabilir bir kuralı için tasvir edilen özel durum zevkli-somut bir örnek olarak anlaşılabilir.¹⁷⁰ Ahlâki davranış biçimlerini resimli hikâyeleriyle anlatan Wilhelm Busch 'Ve hikâyenin ahlâkı'

¹⁷⁰ Günther und Irmgard Schweikle, *Metzler Literatur Lexikon: Begriffe und Definitionen*, 2., überarbeitete Auflage, Metzler Verlag, Stuttgart 1990, 147.

bitiş sözüyle ünlüdür. Burada ‘Cumartesi Akşamı Banyosu’ örnek olarak gösterilebilir. Fabl’den farklı olarak Busch’da hayvanlar değil davranışlarıyla gençler vardır.

Düşüncelerle ilgili son olarak ‘16. Düşünce’ye bir parantez açmak gerekir. 16. Düşüncenin tamamı yazar Kästner aracılığı ile verilir ve kişisel modülasyonları kendini gösterir. Bunlara diğer düşüncelerin sonlarındaki “*Öyle değil mi?*” (s.22) veya “*Bunun mümkün olduğuna inanıyor musunuz? Böyle olması için yardım etmek ister misiniz?*”(s.71) gibi sorular veya “*İnsanları mutlu etmenin ne kadar mutluluk verici olduğunu öğrenmeye bakın!*”(s.88.) gibi istekler eklenebilir. Ve böylece ciddiye alındığını hissedenden okura doğrudan hitap ettiği sonucu ortaya çıkar. Yazarın hikâyesinin her bir bölümünde kendi bakış açısını açıkça dile getirmesinin ve örneklerle vurgulamasının faydası vardır. Sondaki sorularla okurunu ne yapmak istediğine dair serbest bırakır. Kendi kafasındaki eğitim biçimini destekleyen kendi düşüncelerini sorar. Böylece her bir düşüncenin içeriğini kaldırılan işaret parmağıyla hissettirir ve onları bir öğretmen edasıyla kaleme alır.

3.3.4. Aile Hayatı – Çocuklar ve Ebeveynler Arasındaki İlişki

Aile teması gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatının odak noktasıdır. Aile içinde yaşananlar, aile içindeki sorunlar gün yüzüne çıkartılıp gündelik hayatla bir araya getirilir ve bir harmoni sağlanır. Ancak bunlar gerçek yaşam üzerine kuruludur. Kästner buna kendisiyle özdeşleşmiş özelliklerini de katar. Olayları genellikle başaktörler üzerinden aktarır. ‘Noktacık ile Anton’ adlı kitabında da aynen olayları başaktörler üzerinden kaleme alır.

‘Noktacık ile Anton’ kitabındaki her iki ana karakter kitabın ismine konu olan Noktacık ve Anton’dur. Onlar ailelerinin yanında yaşarlar. Ancak ikisinin durumu çok farklıdır. Noktacık varlıklı bir aileden gelir:

Meclisin bulunduğu kıyıya çok uzak olmayan büyükçe bir evde oturuyorlardı. Evin on odası vardı; öyle büyüktü ki Noktacık yemeğini yedikten sonra çocuk odasına gidene dek çoğunlukla yeniden acıkiyordu. Yol o kadar uzundu! (s.14)

Anton’un evi, Noktacık’ın evinin tam tersi özelliklere sahiptir. Anton’un annesiyle başlarını sokacak küçücük bir evleri vardır. Anton annesiyle çok kötü şartlarda yaşar: “*Vay canına, ne mutfaktı ama! Anton’un fakir bir çocuk olduğunu hemen anlamıştı*

aslında. Ama bu kadar küçük bir mutfak olması onu yine de şaşırttı.” (s.30) Anton, Noktacık kadar zengin değil ancak Noktacık’tan daha fazla huzura ve şefkate sahiptir. Noktacık arzu edilen her şeye sahip olmasına rağmen ebeveynleriyle ilişkisi oldukça kötüdür: “*Babası Bay Pogge, bir baston fabrikasının müdürüydü. Çok çalışıyor, çok da para kazanıyordu.*” (s.12) Aslında Noktacık’ın sorunu babası ile değildir. Artık onun çok çalışmasına alışmıştır. Ancak annesi Bayan Pogge çalışmamasına rağmen ve bolca zamanı olmasına rağmen kızı ile ilgilenmez. Noktacık ile ilgilenmesi gereken Bayan Andacht adında bir çocuk bakıcısı vardır. Noktacık bunu kendine dert eder. Doğal olarak her çocuk gibi o da annesi ile daha çok zaman geçirip eğlenmeyi ister. Fakat annesi sosyete eğlencelerinden kendini alamaz. Noktacık, kitabın başında bu durumu hiç önemsemiyormuş gibi bir görüntü çizse de sonunda babasına şunları söyler:

„Para kazanman gerektiği için zamanın olmadığını biliyorum’ dedi. Ama annemin para kazanması gerekmiyor, yine de bana zaman ayıramıyor. İkiniz de bana zaman ayıramıyorsunuz. Şimdi başka bir bakıcım olacak ve ondan sonra ne olacak, kimse bilemez.’ (s.146)

Noktacık babasının iş konusundaki sıkıntılarını bilir. Hatta öyle ki Noktacık’ın küçüklüğünden beri babasının durmadan çalışıyormuş görüntüsü ortaya çıkar. Ona zaman ayıramayan annesine karşı çok sert eleştirilerde bulunur. Anne-kız ilişkisi baba-kız ilişkisinden çok daha kötü bir hal alacakmış gibi görünür.

Anton’un annesi ile olan bağı Noktacık’ın ebeveynleri ile olan bağından çok daha iyidir. Anton ve annesi birbirlerine çok düşkünlüdür ve kendilerini birbirlerine adarlar. Anton, annesi hasta olduğu zaman annesine bakar, ev işlerini yapar, kira ve yemek parasını çıkarmak için akşamları dilenmeye gider ve bunun yanında okuluna da devam eder. Bu durumu annesi şu cümlelerle dile getirir:

Katı olmamalıydı, çocuğun son haftalarda kendisi yüzünden çok şeye göğüs gemesi gerekmişti. Önce her gün hastaneye ziyarete gelmişti. Aşevinde yemek zorunda kalmıştı, gece gündüz evde yapayalnızdı. Sonra eve getirilmişti. On dört gündür yatıyordu, hatta bir kaç kere odaları ıslak bir bezle silmişti. (s.95)

Satırlarda çocuğun omuzlarına binen yükü görmek hiç de zor değildir. Anton annesinin hastalığıyla ilgilenmenin yanında annesinin taşımak zorunda olduğu tüm sorumluluğu da üstlenmek zorundadır. O, burada çocuk olarak yetişkinin rolünü

üstlenmektedir. Gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatının ne anlatmak istediğini bu satırlarda tam olarak görebiliriz. Kurgulanan değil de hayatın tam içinde yaşanan olaylar dile getirilir. Kästner, bunları eserlerinde öyle güzel işler ki eseri okurken kitap okuyormuş gibi değil de sanki o sahneleri kendin yaşıyormuş gibi hissedersin.

3.3.5. Arkadaşlık ve Öğretmen-Öğrenci İlişkisi

Kästner'in neredeyse bütün kitaplarında değişmeyen tek olgu, arkadaşlıktır. Erich Kästner'in kitaplarında başaktörler arasında mükemmel bir arkadaşlık vardır. 'Noktacık ile Anton' adlı kitaptaki en önemli arkadaşlık, kitabın isminde de geçen başkahramanlar Noktacık ve Anton arasında gerçekleşir. Noktacık ile Anton o zamanki sınıf ayrımını aşan özel bir arkadaşlık kurarlar. Ne Noktacık ne de Anton içinde bulundukları sosyal şartlarla uğraşırlar. Noktacık, Anton yoksul bir aileden geldiği için ona tepeden bakmaz ve Noktacık'ın ailesinin çok zengin olması Anton için önem teşkil etmez. Noktacık, Anton'u ebeveynleriyle tanıştırdığında Noktacık'ın ebeveynleri sosyal anlamda Anton'un arka planına kafa yormazlar: “*Bu benim en iyi arkadaşım Anton, dedi Noktacık ve elini tuttu. Adı Anton, o müthiş biridir.*” (s.134)

Noktacık ve Anton arasında o kadar güzel, o kadar kuvvetli bir arkadaşlık vardır ki her ikisi de birbiri için her türlü tehlikeyi göze alabilir. Kötü karakterli Gottfried Klepperbein, Noktacık'ı elindeki sırrını ebeveynlerine söyleyeceğini ileri sürerek tehdit eder ve karşılığında da Noktacık'tan para ister, yani Noktacık'a şantaj yapar. O anda Anton olayı hemen anlar ve Noktacık'ın zor durumda kalabileceğini düşündüğü için onu koruma altına alır.

„Beni iyi dinle’ dedi Gottfried Klepperbein’a. „Bu ufaklığı bir daha rahatsız edersen karşında beni bulursun. O benim korumam altında, anlaşıldı mı?’, Sen ve senin şu nazik sevgilin’, diyerek güldü Klepperbein. „Sen tam bir salaksın!’ O anda öyle bir tokat yedi ki iki seksen yola uzandı. (s.51)

Noktacık da Anton için çoğu tehlikeyi göze alır. Örneğin Noktacık akşamları bakıcısı Bayan Andacht ile dilenir. Dilenirken Andacht'ın nişanlısı bunları takip eder. Çünkü topladıkları parayı nişanlısı alır. Adam son derece tehlikeli bir insandır. Ancak Noktacık dilenilen paranın birazını gizlice alır ve Anton'un paraya Bayan Andacht'ın

nişanlısından daha fazla ihtiyacı olduğu için Anton’a verir: “*Noktacık onun eline bir şey sıkıştırdı. Sok cebine!*” (s.69) diye fısıldadı kısık bir sesle.

Bunun yanı sıra Noktacık ile Anton kitabında öğretmen-öğrenci ilişkisine göz atarsak bir sonraki ele alacağımız ‘Uçan Sınıf’ adlı kitaptaki kadar çok değinilmez. Ancak yine de değinmek gerekir. Noktacık ile Anton kitabında okul sadece Anton ile ilişkilendirilmiştir. Anton’un öğretmeni Anton’a ödevlerini daha iyi yapmazsa eve bir mektup göndereceğini söyler ve onu tehdit eder. Öğretmenin bilmediği şey Anton’un annesine bakmak zorunda olmasıdır. Noktacık burada yine sağlam bir arkadaşlığın nasıl olması gerektiğini gözler önüne serer ve durumu Anton’un öğretmenine anlatmayı kendine bir görev bilir:

‘Size yalnızca şu kadarını söyleyebilirim: Zavallı çocuk gece gündüz kendini harap ediyor. Annesini seviyor ve onun için çırpınıyor ve yemek pişiriyor ve para kazanıyor ve yemeğin parasını ödüyor. Saçlarını kestirdiğinde de parasını taksitle ödüyor. [...] Bay Bremser, ‘Beni azarlamayı bırak. Bunu bana niye anlatmadı peki?’ diye sordu. [...] , ‘Dilimi koparıyorum daha iyi dedi.’ dedi. Sanırım çok gururlu.’ (s. 85)

Burada Bay Bremser’in ne kadar anlayışlı bir öğretmen olduğu görünür, çünkü kısa bir konuşmadan sonra Anton ve öğretmeni arasındaki buzlar erir: “*Bay Bremser bana son saatte çok iyi davrandı, zamanım olduğunda kendisini bir gün ziyaret etmemi istedi.*” (s.90) Noktacık’ın, Anton’un öğretmeniyle konuşmasını, öğretmenin onu dinlemesini ve Anton’a karşı bakışını değiştirmesini söylemesi yetişkinlerin gözüne sokulan bir durumdur. Kästner çocuğu burada birkez daha ön plana çıkartır.

Arkadaşlık kavramı Kästner’in bu eserinde de kendini fazlasıyla hissettirir. Aslında özellikle bu eserde Noktacık ve Anton arasında geçen tüm kelimeler incelenmelidir. Çünkü Noktacık ve Anton arasında harika bir dostluk ve arkadaşlık vardır. Çoğunun cesaret edemeyeceği şeyleri birbirleri için yaparlar. Nasıl her şey her arkadaşına söylenmezse her şey de her arkadaş için yapılmaz. Kästner ince ayrıntıları her zaman ki gibi çocuklar üzerinden bir inci gibi işler.

3.3.6. Karakter Analizi

Erich Kästner'in romanlarının merkezinde yatan kahramanlar vardır. Örnek kişilerdir ve açıkça model görevini üstlenirler. Bu kahramanlar yetişkinlerin sorumluluklarını ve özelliklerini üstlenen çocuklardır.

Noktacık ile Anton kitabındaki başkahramanlardan biri Anton'dur ve örnek kişidir. Anton'un annesinden başka kimsesi yoktur. Kendisini annesine feda eder ve örnek bir çocuk olmaya çalışır. Çocuk yaşına rağmen annesi ameliyat olduğu için onun yetişkin özellikleri ve işleri, bütün evin bakımı ve giderleri yani her şey Anton'un üzerine kalır. Ailenin geçimi omuzlarına yüklenmiştir. Bütün bunları karşılamak için akşamları hem ayakkabı bağı satıp hem de dilenerek evin geçimini sağlamaya çalışır. Diğer taraftan da okuluna devam eder. Kästner, bu figürle günümüzde yetişkinlerin bile üstesinden gelmekte zorlandığı sorumlulukları bir çocuğa yükler.

“Annem. Yarın, birkaç saat ayağa kalkmak istiyormuş.[...] Anton iki yumurta aldı, tencerenin kenarında kırdı, kabukları kömür kutusuna attı, tencerenin içine biraz su koydu, bir torba aldı, yumurtaların ve suyun üstüne biraz un döktü, sonra küçük bir karıştırıcıyla tencerenin içindekileri karıştırdı. (s.27)

Anton'un annesi Bayan Gast hayatını oğluna adayan bir kadındır. Hayatta oğlundan başka tutunacak dalı yoktur. Gündelikçilik yaparak oğluna bakmaya, evin geçimini sağlamaya çalışır. Ancak hayat şartları çok zordur ve kazandığı parayla hepsinin altından kalkması kolay bir iş değildir. Özellikle hastalandığında hayat hem kendisi için hem de oğlu Anton için daha da çekilmez bir hale gelir. Hastalandığında evin giderlerini ve Anton'un eğitim için gerekli olan parasını verecek kimse yoktur. O zaman bütün işler Anton'a kalır. Bayan Gast hayatını adadığı oğlunu kaybetmekten korkar. Hasta yatağında bir taraftan kendi canı ile uğraşır diğer taraftan da Anton'u düşünmek zorunda kalır.

Noktacık ile Anton eserinin diğer başkahramanı Noktacık'tır. Noktacık iyi bir kız çocuğudur. Ancak Kästner'e göre Noktacık'ın olumlu özelliklerinin yanında olumsuz özellikleri de vardır. Noktacık'ın sıkıldığında yabanileşmesi ve çocuksu esprileri, ayrıca takındığı tarzı onun çocukluğa Anton'dan daha yakın olduğunu gösterir. Noktacık zengin bir ailede büyüdüğü için maddi anlamda hayatın zorluklarını hiç görmemiştir.

Ancak Erich Kästner gibi Anton da ailevi durumlarından dolayı erkenden büyümek zorunda kalmıştır. Kästner'in Noktacık'ı bu çocuksu özellikleri yüzünden Anton'a göre daha olumsuz bir profil çizer.

Noktacık ile Anton'da en başından beri, kötü karakter olarak bir çocuk ele alınır: Gottfried Klepperbein. Daha ilk bölümde onun, Noktacık'a şantaj denemelerinden ne olduğu anlaşılır. Hikâye ilerledikçe olumsuz özellikleri kendini iyiden iyiye göstermeye başlar. Gottfried Klepperbein'ı eğer başka şekilde nitelememiz gerekirse bunlara 'tembel' ve 'para düşkünü' gibi sözcükleri de ekleyebiliriz. *“Baksana” dedi, “On avro verirsen anlatmam. Yoksa babana söylerim.”* (s.19) Gottfried işine gelmeyen durumlarda her şeyi yapabilecek kapasitede bir çocuktur. Kästner, on ikinci “düşünce”de Gottfried'i ‘ikiyüzlü ve açgözlü’ olarak tanımlar ve okur ilk başta onun bu özelliğinin ileride değişebileceği umuduna kapılır. Ancak *“insanın içinde en başından beri var olmayan bir şeyi, ne kadar istesiniz de ona kazandıramazsınız”* (s.119) Kästner, Gottfried'i düzelme umudu olmayan olumsuz bir karakter olarak karakterize eder.

Noktacık ile Anton kitabındaki Berta karakteri, Pogge'nin aşçısı iyi yetişmiş karakterli bir insandır. Berta'nın aslında sorumlu olduğu kişiler çocuk bakıcısı Andacht ve Noktacık'ın ebeveynleridir ancak o daha çok Noktacık ile ilgilenir. Romanın birinci düşüncesinde Kästner tarafından iyi bir insan olarak tanımlanır: *“Noktacık'ı pek beğendim; Şişko Berta'yı da.”* (s.21)

Bir de Noktacık'ın bakıcısı Bayan Andacht vardır. Bayan Andacht çok uzun, çok zayıf ve çılgın biridir. Andacht'ın işe başlamasıyla Noktacık'ta hem görsel hem de ruhsal anlamda gözle görülür değişiklikler olmaya başlar. Noktacık'ın yoğun bir şekilde çalışan babası bile bu durumu fark eder. *“Kızım solgun görünüyor,” dedi Bay Pogge, kaygılı bir halde. “Sizce de öyle değil mi?”* (s.14) Andacht sözde bakıcıdır. Geceleri Noktacık'a kötü elbiseler giydirir ve Noktacık ile dilenmeye gider. Bu durum küçük kızın artık günlük hayatını da etkilemeye başlar. Andacht topladıkları paraları Robert adındaki nişanlısına verir. Robert kötü niyetli bir insandır, hatta Anton onu Noktacık'a *“Şeytan Robert”* (s.48) olarak gösterir. Andacht fiziksel özelliklerinden dolayı özgüven kaybı yaşar ve bir nişanlısının olmayacağını düşünür. *“Bayan Andacht, bu kadar uzun ve zayıf olduğu için aslında artık bir nişanlısı olmayacağına inanmıştı; ama şimdi on*

dört gündür bir nişanlısı vardı.” (s.47) Andacht nişanlısını elinde tutmaya çalışır ve adeta nişanlısının ağzına bakar. Onun kendisini terk etmesinden korktuğu için o ne derse yapar.

Noktacık’ın babası Bay Pogge, çocuğuna ilgi gösteren ve anlayışlı bir baba profili çizen bir insandır. Bay Pogge’nin işleri çok yoğundur. Kızına ayıracak çok vakti yoktur ancak yine de elinden geldiğince yanında olmaya çalışır. Örneğin öğle yemeklerini beraber yerler. Kitabın başında kızının ruhsal sağlığından çok maddi ve fiziki durumunu önemser. Ancak hikâye ilerledikçe kızının bir boşlukta olduğunu, bakıcı olarak tuttukları kadının Noktacık’ı kötü yollara sürüklediğini öğrenir. Sonra kızını yakın takibe alır ve her şeyi öğrenir. Artık daha da fazlasını yapmaya çalışır.

Üzerinde durulması gereken asıl karakter Bayan Pogge’dir. Bayan Pogge anne kılığına girmiş ancak annelikle yakından uzaktan alakası olmayan bir kadındır. Sadece çocuğu doğurmakla anne olunmadığı kanaatindeyim. Anne demek çocuğuna vakit ayırmak, ona anne sevgisini aşılama ve onu duygusal yönde doyurmaktır. Bunları bir kenara bırak kadının evde durduğu yok. Kızına ve kocasına ayırdığı tek bir vakti yok. Kadının bu davranışları o kadar dikkat çeker ki hizmetçi Berta’nın sözlerine kulak vermek gerekir:

“Benim hanımı ıslak bir paspasla güzelce bir dövmek gerek,” demişti. “O kadar tatlı, neşeli bir kızı ve çekici bir kocası var, ama onun ikisiyle ilgilendiğini mi sanıyorsun? Aklına bile gelmez. Gün boyunca kent merkezinde geziniyor, alışveriş yapıyor, aldıklarını değiştiriyor, ikinci çaylarına ve moda defilelerine gidiyor; akşamları zavallı kocasını da yanında sürüklüyor. At yarışları, tiyatro, sinema, balolar; sürekli hareket halinde. Eve neredeyse hiç uğramıyor.” (ss.17-18)

Kästner bu eserinde Noktacık’ın maddi anlamda daha zengin ancak duygusal anlamda daha fakir, Antonun ise maddi anlamda daha fakir ancak duygusal anlamda daha zengin olan çocukluğunun tezatlığı ile kendisine göre çocuk eğitiminde önceliğin nerede olması gerektiğini gözler önüne serer.

3.4. UÇAN SINIF

3.4.1 Eserin Özeti

Roman, Kirchberg kentinde liseye giden, arkadaşlık bağları kuvvetli olan yatılı okul öğrencileri Johnny, Martin, Sebastian, Uli und Matthias'ın arasında geçer. Noel akşamından kısa bir süre önce beş arkadaş ‘‘Uçan Sınıf’’ adında bir tiyatro oyunu için hazırlanırlar. İlk denemeler ve çalışmalar arasında epizot gibi anlatılan ve birbirine bağlı bir dizi macera yaşarlar. İlk olarak öğretmen Kreuzkamm'ın defteri ve oğlu, aralarının bozuk olduğu rakip okulun öğrencileri tarafından kaçırlır. Bundan dolayı rakip okulun öğrencileri ve kendileri arasında büyük bir kavga meydana gelir. Yetişkin bir arkadaş olan ‘‘Sigara İçmez’’in yardımıyla sonunda sorunu çözmeyi başarırlar. Bu beş arkadaş okuldan dışarı çıkış saatlerine uymadıkları için iyi ve bir o kadar da adaletli olan öğretmen Bökh tarafından cezalandırılırlar. Bökh, öncelikle olayların arka planını dinler ve gerekçesini öğrendikten sonra onlara daha ılımlı bir ceza verir.

Kitabın diğer ana temaları tiyatro oyunu için yapılan denemeler ve Uli'nin cesaret denemesidir. Küçük ve korkak bir lise öğrencisi olan Uli korkak olmadığını herkese kanıtlamak ve bunu da herkesin gözü önünde yapmak ister. Bunu spor salonunda elinde bir şemsiyeyle merdivenlerden atlayarak yapar ve bacağını kırar.

Diğer büyük maceralar ise tiyatro oyununun sunumudur ve ana karakterler tarafından Dr. Bökh'ün yıllar önce kaybettiği arkadaşı ‘Sigara İçmez’ ile bir araya getirilmeleridir. Sonunda liseli öğrenciler Noel akşamı evlerine giderler. Ebeveynlerinin bilet parası gönderemediği Martin Thaler Noel gecesine eve gidememe riskiyle karşı karşıyadır. Üzüldüğünü hiç kimsenin fark etmemesi için uğraşsa da başarısız olur. Dr. Bökh ile bir sohbetinde üzüntüsünün gerekçesini anlatır ve Bökh hemen bilet parasını verir. Ve böylece bu hikâye hoş bir macerayla sona erer.

3.4.2. Eserin İncelenmesi

‘Uçan Sınıf’ adlı roman 12 bölümden oluşmaktadır. Roman, ‘Önsözün Birinci Bölümü’ ve ‘Önsözün İkinci Bölümü’ başlıklı iki önsözle başlar ve birinci bölümden on ikinci bölüme kadar devam eder. Sonunda da bir sonsöz mevcuttur. Roman, çerçeve bir hikâyeye başlar. Hikâye kronolojik ve ardışık bir şekilde geçmişe doğru anlatılır. Romanın dili günlük trafiğe benzer. Başaktörlerin dilinin kendine has bir rengi vardır.

Kästner, kitapta olayların arka planını okura aynı ‘Noktacık ile Anton’ kitabında olduğu gibi “ben anlatıcıdan” aktarır. Bu kitapta önsöz, sıralama şeklinde gelecekteki bölümün kısa bir özetiyle başlar; dış anlatı (extradiegetisch) özetinin bu tarzı her bir sonraki bölümden önce gelir.

Önsözün ilk bölümü Bayan Kästner ile oğlu arasındaki bir atışmadan, Zug dağının doruğuna bakmaktan, Gottfried adındaki bir kelebekten, siyah-beyaz bir kediden, hiç erimeyen bir parça kardan, uyumlu bir paydos saatinden, ayrıca buzağların büyüyünce bazen öküz olduğu yolundaki yerinde uyarıdan söz ediyor. (s.7)

Fakat yakından bakınca bu özetlerdeki anlatıcının her şeyden önce değersizlikleri anlattığı ortaya çıkar. Bu kısa özetten sonra ben-anlatıcı, yazma işlemini sorunsallaştırması için fikirlerini kendi bakış açısından die getirir.

Bu sefer ki adamakıllı bir Noel öyküsü olacak. Aslında bu öyküyü iki yıl önce yazmak istemiştin; ve daha sonra da, tabii ki geçen yıl. Ama olur ya işte, araya hep bir şeyler girdi. (s. 7)

Anlatıcı önsözün önemli yerlerinde sorular ve davetler aracılığıyla doğrudan okura başvurur. Okura başvurarak hitap ettiği kitleyi etkisi altına almaya çalışır. Sorular ve davetler çok somuttur ve içtendir. Ayrıca Kästner’in kişilik özelliklerini yansıtır.

Yeri gelmişken, sizden bütün kalbimle rica ederim: Kendi çocukluğunuzu asla unutmayın! Bana söz veriyor musunuz? Söz mü? (s.14)

Yalnızca: Kendinizi kandırmayın ve başkalarının da sizi kandırmasına izin vermeyin. Bir şeyler ters gittiğinde, korkmayın. Belanın üstüne gitmeyi öğrenin. Şansızlığa uğradığınızda, pes etmeyin. Kuyruğu dik tutun! Nasır bağlayın! (s.18)

Anlatıcı bu sorular ve istekler sayesinde çocuk okurları bilinçli bir şekilde etkileyen pedagoglar ve rehberler yaratır. Onların ellerinden tutar ve onlara yol gösterir, böylece yazarlık koltuğunu güçlendirir.

Bunların yanında kitabın ebediliği konusunda ortak bir fikre varılır. Kitap 1933 yılında yazılmıştır. Ancak bugün hala yeni baskıları yapılmaktadır. Her kitap bu başarıyı yakalayamaz hele de söz konusu bir çocuk kitabı ise çok daha zordur. Kitap, o

zamanki gibi bugün de çocukların gündelik hayatlarında var olan konuları içerdği için bugün hala çok okunan çocuk kitapları arasındadır. Bu konular: Arkadaşlık, aile ve okul. Daha önceki bölümlerde bunlar üzerinde fazlaca durduk ve şimdi inceleyeceğimiz Uçan Sınıf adlı kitapta da duracağız.

Katharina Döbler, bir röportajında Uçan Sınıf kitabı ile ilgili düşüncelerini anlatır. Kitabın ebediliğinden ve arkadaşlık temasından bahseder. Arkadaşlık temasını bu denli güçlü tutan unsurları dile getirip kitabı metheder:

1933'te yayımlanmasına rağmen kitap zamanları sessizce aştı. Döbler, savaşı ve savaş sonrasını tıpkı televizyon ve internet gibi otorite karşıtı hareket olarak değerlendirdi. Döbler, çocukluğun çirkin deneyimleri – terkedilmişlik, çaresizlik ve başkası tarafından kabullenmeye özlem – olduğu için Kästner'in arkadaşlığın yıkılmayan kalesini inşa etmesini över.¹⁷¹

3.4.3. Aile Hayatı – Çocuklar ve Ebeveynler Arasındaki Bağlar

Aile teması, gerçekçi çocuk ve gençlik edebiyatının ana konusudur, çünkü çoğu insanın ve olayın aileyle, çocuklar ve ebeveynler arasındaki ilişkiyle bir bağı vardır. Hannelore Daubert çocuk ve gençlik edebiyatında aile teması üzerine bir makale ele alır: “*Bugün yetişen çocukların muğlak aile deneyimleri değişik bir şekilde konu ediliyor ve bununla beraber modern çocuk ve gençlik edebiyatı, zamanı tanımlayan nitelikten çok iletişim aracına dönüşüyor.*”¹⁷²

Kästner'in ‘Uçan Sınıf’ adlı kitabında baş aktörler bu aile hayatına çok fazla sahip değildirler. Çünkü onlar yatılı bir okulda yaşarlar. “*Öğrencilerin anne ve babaları uzak kentlerde ya da çocukların devam edebileceği bir üst okulun bulunmadığı kasabalarda otururlar. Ve çocuklar da sadece tatillerde evci çıkarlar.*” (s.20) Bu yüzden anne babalar neredeyse çocuklarıyla birlikte zaman geçiremezler. Yılın büyük bir bölümünde yatılı okulun öğretmenleri ve öğrencileri bir arada oldukları için doğrudan aile olurlar. Fakat bu ebeveyn-çocuk problemi olduğu anlamına gelmez. Çünkü o zamanki şartlar buna el verir.

¹⁷¹ www.perlentaucher.de/buch/14107.html

¹⁷² Hannelore Daubert, *Taschen der Kinder- und Jugendliteratur*, Band 1&2, In: (Hrsg.) Günter Lange, “Familie als Thema der Kinder- und Jugendliteratur”, Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler 2005, 684.

Bu durumun sebebi maddiyattır. Kitapta parasızlıktan dolayı çocuklar ve ebeveynler arasında sıkıntılar yaşanır. Bu sıkıntılar adaletsizliğe bağlanır ve bu adaletsizliğin sonucunda maddi sorunların ortaya çıktığı düşünülür. Eserde bu durumu yaşayan karakter Martin Thaler'dir. Martin'in ebeveynleri, Martin'in Noel'de eve gelmesi için ona para gönderemezler. Martin bir monologda kendisinin ve ebeveynlerinin içinde bulunduğu durumu yansıtır ve toplumu da eleştirir:

Annemi ve babamı çok seviyorum, onlar da beni çok seviyorlar, yine de Noel akşamı birlikte olamıyoruz. Peki ama neden? Parasızlık yüzünden. Peki niye bizim paramız yok? Benim babam öbür adamlardan daha mı az çalışkan? Hayır. Bizler kötü insanlar mıyız? Hayır. Neden peki? Adaletsizlikten, pek çok insan adaletsizlikten dolayı acı çekiyor. Gerçi bunu değiştirmek isteyen iyi insanlar var ama Noel akşamı da yarın. O zamana kadar bunu beceremezler. (s.134)

Bu monolog aslında çocukların ebeveynleri ve ailelerinin içinde olduğu durumun farkında olduklarını ve onların duygu ve düşüncelerinin geliştiğini gösterir. Ebeveynler de sıkıntılarını gizlemek isterler, ancak yine de çocuklar durumun gerçek yüzünü anlarlar. Martin'in durumunda ebeveynler para sıkıntısını oğullarından uzak tutmaya çalışırlar, fakat başaramazlar. Annesinin Martin'e rahatlaması için gönderdiği mektup durumu iyice kötüleştirir. Bu bağlamda çocuk ve ebeveyn arasında sağlam bir ilişki oluşmaz.

Aileyle birlikte ortaya çıkan başka bir sorun da babalardır. Daha doğrusu var olmayan babalar. 'Uçan Sınıf' kitabında Johnny, babası tarafından Amerika'da buharlı bir gemiye konur ve babası, büyük ebeveynlerinin yaşamadığını bilmesine rağmen Johnny'i Almanya'ya büyük ebeveynlerinin yanına gönderir. Buharlı geminin kaptanı Johnny'i alır, fakat Johnny babasının ona yaptığını asla unutmaz ve ileriki hayatı için kendi kendine hayaller kurar:

İleride kesinlikle köyde yaşayacağım. Kocaman bahçesi olan küçük bir evde. Ve beş çocuğum olacak. Ama onlardan kurtulmak için denizler aştırmayacağım onlara. Babamın bana kızdığı gibi de kızmayacağım. Karım da annemden daha iyi biri olacak. (s. 104)

Aslında bu cümleler özümсенerek okunursa altında koskocaman bir travmanın yattığı anlaşılmaktadır. Öyle ki bu travmayı bir ömür boyu atlatması da imkansızdır. Bir insanın hayatında ilk sarılacağı kişinin ebeveynler olduğu göz önüne alınırsa onlardan

yoksun olarak büyümenin ne demek olduğu o zaman daha iyi anlaşılır. Çocuklar kendilerine yapılanları unutmazlar, hele de söz konusu kendi ebeveynleri ise asla unutmazlar. Çocukluklarında sıkıntı çektikleri için, çoğu şeyden, sevgiden mahrum yetiştikleri için büyüdülerinde her şeyi daha farklı ve daha iyi yapmaya çalışırlar. Johnny'in yatılı okulda ne kadar iyi bir ortamı olsa da, çocuk yaşta ailesi tarafından yapılanları unutamaz ve ailesini de affedemez. Çünkü aile sıcaklığından mahrum yetişmiştir.

Kästner'in başaktörleri, Kästner'in barışçıl sesini de gölgelemeyen zor şartlarda yaşarlar. Çocuklar ve ebeveynler yatılı okullar yüzünden ya da Martin'in durumundaki gibi parasızlıktan biraraya gelemezler ve bu da hem çocuklara hem de ebeveynlere acı verir. Kästner'in küçük yetişkinler olarak anlattığı çocuklar, muhteşem bir zeka ile problemleri ele alırlar ve onları duruma göre analiz ederler. Fakat çocukların hayatı birbirlerinininkine uymaz.

3.4.4. Okul ve Öğretmen-Öğrenci İlişkisi

Franz-Josef Payrhuber çocuk ve gençlik edebiyatının teması olan okulla ilgili şöyle söyler: “*Okul: Birinin bir şekilde yolunun düştüğü yerdir, en azından zorunlu eğitim başladığından beri. [...] Okulun çeşitli edebi çalışmaların konusu da olduğu ve olacağı şaşılabilecek bir durum değildir.*”¹⁷³ Öğrenciler zamanlarının çoğunu okulda geçirirler ve böylece okul, hayatlarının merkezi olduğu için Kästner'in ‘Uçan Sınıf’ adlı kitabında okul ve öğretmen-öğrenci ilişkisi çok önemlidir. Brunken’e göre Kästner'in hikâyelerinde “*modern eğitim merkezi olan yatılı okul, toplumsal birlikteliğe ulaşmak için laboratuvar olarak*” karşımıza çıkar. Brunken atmosfer için orada şunu söyler: “*Kästner’de bu birliktelik; karşılıklı saygı, empati, adalet, yüce gönüllülük, akıl, güven ve sorumluluk aracılığıyla karakterize edilir.*”¹⁷⁴

Kästner, yatılı okuldaki hayatı aile hayatına benzetmek için Doktor Johann Bökh figürünü, yani yatılı okulun özel öğretmenini yaratır. Doktor Bökh babanın, güvenilir insanın ve adaletli öğretmenin rolünü üstlenir. Öğrenciler Doktor Bökh’e ‘Justus’ derler.

¹⁷³ Franz-Josef Payrhuber, *Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur*, Band 1&2, In: Günter Lange (Hrsg), “Schule als Thema der Kinder-, und Jugendliteratur” Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler 2005, 706.

¹⁷⁴ Brunken 2005, 74.

Justus, Almanca’da adaletli demektir. Çünkü Doktor Bökh adaletli bir insandır. Bundan dolayı bütün öğrenciler ona saygı duyar. Öğrenciler onu sevip hayranlıkla izlerler. Bökh onların örnek aldığı kişidir. Fakat aynı zamanda karşı gelinmeyen, saygıda kusur edilmeyen öğretmen-öğrenci ilişkisi vardır.

„Niçin bana sormadınız? dedi. Bana bu kadar az mı güveniyorsunuz?“ dedi. Döndü. „O zaman cezayı ben hak ediyorum! Çünkü yaptığınız hatada suç benim.’ Olur mu hiç öyle şey, Bay Justus?“ diye bağırdı Matthias kendini kaybederek. Sonra yaptığı hatayı fark edip hızla düzeltti: „Olur mu öyle şey Bay Bökh?“ dedi utanıp sıkılarak. Umarım, biliyorsunuzdur, size ne kadar ...” Devamını getiremedi. Pencerede duran adamı ne kadar çok sevdiklerini itiraf etmeye utanmıştı. (s.85)

Doktor Bökh burada sadece öğretmeni canlandırmaz, ayrıca gençler için bir nevi babadır. Çocuklar Doktor Bökh’e çok saygı duyarlar ve onu çok severler, fakat öğretmen olduğu için ilk sırada saygı gelir. Öğretmen-öğrenci arasındaki o ince çizgiyi hiçbir zaman aşmazlar.

Martin, öğretmenin boynuna sarılmaya yeltendi. Ama sonra vazgeçerek saygıyla geri çekildi ve Justus’a sevgiyle uzun uzun baktı. (s. 168)

Uçan Sınıf’taki öğrencilerin sadece Doktor Bökh gibi modelleri yoktur ayrıca her okulda olduğu gibi başka sevilen öğretmenler de vardır. Öğrenciler hangi hataları yaptıkları ve başka ne yapmaları gerecekleri konusunda fikirlerini açıkça beyan ederler. Buna bir örnek olarak Fritsche adında bir öğrencinin bir konuşmada öğretmenin görevleri hakkında söylediği sözler verilebilir. Bu sözlerde Kästner’in bir öğretmenin nasıl olması gerektiği ile ilgili düşünceleri açıkça dile getirilir:

Bir öğretmen kesinlikle değişime açık olmalıdır. Yoksa öğrenciler erkenden yataklarına yatar, derslerini de kasetten dinlerlerdi. Yo, hayır, insan olan öğretmenlere ihtiyacımız var, iki bacaklı konserve kutularına değil! Bizi geliştirmek istiyorlarsa, önce kendileri gelişmek zorunda olan öğretmenlere ihtiyacımız var. (s.97)

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi Kästner eski öğretmenlerin pedagojik yetenekleri konusunda çok yeterli olmadıklarını bilir. O, bazı öğretmenlerin adaletsizliğini ve yeteneklerinin kısıtlılığını kendi vücudunda hissetmeyi başarır. ‘Als ich ein kleiner Junge war’ adlı kitabında Kästner, iyi öğretmenlerle ve az iyi öğretmenlerle olan kişisel

deneyimlerini yazar. Öğretmenlerin öğrencileri eğitmeden önce, öncelikle başta öğretmenlerin eğitilmesi gerektiği kanısına varır.

Kästner, kitaplarında öğretmen-öğrenci arasında sağlam bir bağ kurar. Kästner’de öğretmen, çocukların onlar gibi olmak istedikleri örnek kişilerdir. Öğretmen yeri gelir babayı yeri gelir güvenilecek bir insanı temsil eder.

3.4.5. Arkadaşlık

Arkadaşlık konusu, Erich Kästner’in kitaplarının olmazsa olmazıdır. Çocuk kahramanlar arasında harika bir arkadaşlık söz konusudur. Onlar birbirlerini tutarlar, her koşulda birbirlerine yardım ederler ve aralarından su sızmaz.

Kästner’in Uçan Sınıf kitabında Uli ve Matthias’ın arkadaşlığı ön plana çıkar. Matthias uzun, güçlü, cesur ve özverilidir. Uli için her şeyi yapar. Uli de Matthias’ın tam tersidir. Kısa, çelimsiz ve çok korkaktır, yine de her ikisi sağlam bir arkadaşlık kurarlar. “*Uli’nin yüzü sevinçten parlıyordu. Senin için çok korktum!*” dedi. (s.64) Rakip okulun öğrencisiyle olan düelloyu kazandıktan sonra Uli, Matthias’ı bu sözlerle karşılar. Uli’nin yeterli cesareti olmadığı için Matthias’a cesaretinden dolayı hayran kalır. Fakat bu, hikâyenin akışında değişir ve Uli merdivenlerden atlayarak cesaret denemesini bitirdikten sonra korkulara katlanmak zorunda olan Matthias’dır. “*Matthias başını iki yana salladı. ‘Küçük dostum’ dedi baygın yatan çocuğa. ‘Bir de senin korkak olduğunu söylerler!’ Bunun üzerine geleceğin dünya boks şampiyonunun küçük gözlerinden iri iri yaşlar akmaya başladı.*” (s.123) Yatılı okul, gençlerin evi haline geldiği için bir aile ortamı oluşur ve arkadaşlık bağları daha güçlü hale gelir. Gençler birbirlerine destek olurlar ve her konuda hep birlikte hareket ederler.

Uçan Sınıf kitabında Uli ve Matthias arasında diğerlerine nazaran daha yakın bir arkadaşlık, dostluk vardır. Bu, belki ilk başta göze çarpmaz ancak biraz dikkatli bakılırsa hemen fark edilebilir. Yeri geldiğinde içini dökebileceğin, dertleşebileceğin arkadaşın vardır. Birine bir şey oldu mu diğeri de aynı duyguyu hisseder. Birinin canı yandı mı diğerinin de canı yanar. İşte Uli ve Matthias’ın arkadaşlıkları da bu cinstendir.

Arkadaşlık kavramını diğer çocuk kahramanlarda da görebiliriz. Örnek olarak kitabın başkahramanı Martin’i verebiliriz. Martin Noel gecesi maddi sorunlarını

çözdükten sonra evine gider. Ve bir yıldız kayması görür. Hemen bir dilek tutar ve bu dileğin de gençlerle olan arkadaşlığının onun için çok şeyi ifade ettiğini gözler önüne serer ve şöyle der: “*Annemin ve babamın, Justus’un ve Sigara İçmez’in, Johnny, Matz ve Uli’nin, ayrıca Sebastian’in hayatta çok, çok ama çok mutlu olmalarını dilerim!*” (s.182) Arkadaşları onun ailesiyle eşdeğerdedir.

Kästner’de arkadaşlık ikinci bir ailenin işlevine sahiptir. Arkadaşlar birbirlerini her konuda destekler, birlikte eğlenir ve sorunlarını birbirlerine anlatırlar. Kitapların kahramanları canları sıkıldığında, dertleşmeleri gerektiğinde ebeveynlerinden çok arkadaşlarına başvururlar. Çocuk figürlerin yetişkinlere olan güveni özellikle önem arz etmez.

3.4.6. Karakter Analizi

Erich Kästner’in incelediğimiz diğer eserleri için söylediğimiz şeylerin çoğu ‘Uçan Sınıf’ eseri için de geçerlidir. Uçan Sınıf kitabında da yaşlarına göre çok fazla sorumluluk taşıyan çocuk kahramanlar vardır. Martin, Johnny gibi. Kästner’in çocuk kahramanlarının en büyük özelliği kendilerinden çok ebeveynlerini düşünen ve onlar için büyük fedakarlıklar yapan örnek kişilerdir.

Eser kötü karakterlerden iyi karakterlere doğru bir eksen de ilerler. Ayrıca karakterler açısından çocuklar için çocukluğa daha yakın olan kötü karakterlerden çok, yetişkin özellikler gösteren iyi karakterler öne çıkarılır. Kitabın asıl kahramanı başlarda Jonathan Trotz (Johnny) gibi görünür ancak Martin Thaler hikâyesinin akışında asıl kahraman olarak karşımıza çıkar. Martin burada çok yönlü bir çocuğu temsil eder. Hem çalışkan hem de kendini sosyal hayattan koparmayan, arkadaş canlısı, haksızın karşısında olan bir çocuktur. Hayatı sadece kitaplardan ibaret değildir. Yeri gelir arkadaşlarıyla gezmeye çıkar yeri gelir deyim yerindeyse arkadaşlarıyla ölüme gider. Onu öne çıkaran önemli özelliklerinden biri de adaletli olmasıdır. Arkadaşları ondan şu şekilde bahseder:

“Martin Avrupa’nın tartışmasız en acayip sınıf birincisi,” dedi Matthias, bir yandan da ağzındakileri çiğnemeye devam ederken. “Hem çok çalışkan hem de inek değil. Okula başladığı ilk günden beri sınıf birincisi; yine de her kavgada bizimle beraber. Hem parasız yatılı hem de burs alıyor, ama kimseye de boyun eğmiyor. Karşısındaki ister öğretmen olsun ister son sınıf

öğrencisi ya da kral, eğer haklıysa onu tutabilene aşkolsun!’’
 ‘‘Sanırım, kendine Justus’u örnek aldı,’’ dedi Uli, büyük bir sır vermişcesine. ‘‘Tıpkı Justus gibi o da adil olmayı seviyor. Belki de ileride onun gibi bir adam olur.’’ (ss.52-53)

Sınıf birinciliği arkadaşları tarafından övülür ve saygı duyulur. Çünkü o sadece akıllı ve iyi fikirlere sahip biri değil ayrıca adalet duygusu gelişmiş bir çocuktur. Zor durumlarda soğukkanlı davranmayı bilir ve akıllı davranır. Gençler, Kreuzkamm’ın oğlunun kaçırıldığını haber verdikten sonra Martin hemen durum değerlendirmesi yapıp talimatlar vermeye başlar. Burada liderlik ruhunu ön plana çıkarır.

Martin’in dürüstlüğü ve adalet duygusu; özellikle beş arkadaş okuldan kaçtığında Dr. Bökh’e yapmak zorunda kaldıkları açıklama da kendini iyiden iyiye gösterir. Martin kurallara riayet etmedikleri için sorumluluğu tek başına üstlenmek ister: ‘‘İzinsiz gittik,’’ diye açıkladı Matthias. ‘‘Öyle olmadı,’’ dedi Martin. ‘‘Beni izlemelerini onlara ben söyledim. Bütün sorumluluk benim.’’ (s.82) Tabii ki Martin’in arkadaşları gerçeği örtbas etmezler ve lafı uzatmadan kaçma olayını anlatırlar. Bu içtenlik tamamen çocukların öğretmenlerine karşı duydukları güvenden kaynaklanmaktadır. Martin’in birlikte yaşadığı insanlara karşı tavırları saygı çerçevesindedir.

Zor şartlarda büyüyen Martin sorumluluk sahibi, mütevazı ve çalışkan bir çocuktur. Azimli olmayı çok erken yaşlarda öğrenir. Kendisi ve çok sevdiği ebeveynleri için daha iyi bir gelecek ister. Ancak ailesinin maddi durumu Martin’i zor duruma sokar. Ailesinin tüm çabalarına rağmen Martin’in Noel gecesini yanlarına gelmesi için gerekli bilet parasını gönderemezler. Bu yüzden Martin dünyanın adaletsizliği için kendi kendine şöyle düşünür:

‘‘Ama ben,’’ diye düşündü Martin, ‘‘ben sapasağlamım! Bacağımı kırmadım, ama yine de yerimden kıpırdayamıyorum. Annemi ve babamı çok seviyorum, onlar da beni çok seviyorlar, yine de Noel akşamı birlikte olamıyoruz. Peki ama neden? Parasızlık yüzünden. Peki bizim niye paramız yok? Benim babam öbür adamlardan daha mı az çalışkan? Hayır. Bizler kötü insanlar mıyız? Hayır. Neden peki? Adaletsizlikten, pek çok insan adaletsizlikten dolayı acı çekiyor. (s.134)

Martin üzülmeye rağmen ebeveynlerinin, arkadaşlarının karşısında duruşunu bozmayaya çalışır ve kendi kendini şu sözlerle motive eder: ‘‘Ağlamak kesinlikle

yasaktır!’’ (s.159) Gencin bu iç çatışmalarıyla karakterinin başka bir yanı ortaya çıkar. Martin’in kendine hakim olma özelliği ve gururu, dışarıya karşı zayıf görünmesine müsaade etmez. İnsan sarrafı Dr. Bökh, Martin’e bakıp bu değişik halini sorduğunda, Martin artık gözyaşlarını tutamaz ve olanları ona anlatır.

Kästner, Martin karakterinde kendi anılarını işler. Örneğin maddi sıkıntılar, anne ile olan yakın ilişki ve Martin’in öğretmeni Dr. Bökh’e olan hayranlığı. Martin, fakir bir kahramanın hiçbir bahanenin arkasına sığınmadan başarılı olabileceğini kanıtlamak ister.

Martin’in en iyi arkadaşı Jonathan Trotz’dur. Jonathan karakterinden kitabın önsözünde bahsedilir. Anlatıcı burada çocuklarla ve hüznün temasıyla uğraşır, Jonathan’ın hayat hikâyesini bir nakış gibi işler. Jonathan daha dört yaşında ebeveynleri tarafından terk edilmiştir. Jonathan’ın babası onu Amerika’dan Almanya’ya yaşamayan büyük ebeveynlerinin yanına gönderir. Jonathan’ı geminin kaptanına emanet eder ancak onu limandan almaya kimse gelmez. Ve kaptan bu trajik olayı şu cümlelerle ifade eder:

O zamanlar Jonathan Trotz başına gelen şeyin ne olduğunu anlayacak yaşta değildi. Ama büyüyünce, yatağında gözünü kırpmadan yatıp ağladığı pek çok gece oldu. Kaldı ki dört yaşındayken başına gelen bu acı olayı, inan bana, cesur bir delikanlı olmasına karşın, ömrü boyunca atlatamayacaktı. (ss.16-17)

Böyle bir çocukluğun gençlerde bu denli iz bırakması son derece normaldir. Çünkü hayat boyunca unutulamayacak bir travmadır. Arkadaşı Martin’e güvenerek içinde olduğu durumu şöyle anlatır:

“Zamanla her şeye alışılıyor,” dedi Johnny. “İnsan anne ve babasını seçemiyor. Bazen günün birinde beni almak için ortaya çıkacaklarını hayal ediyorum, ama sonra yalnız kalabildiğim için ne kadar mutlu olduğumu fark ediyorum. [...] “Endişelenme. Çok mutlu olduğumu söylersem, yalan söylemiş olurum. Ama mutsuz da sayılmam.” (s.171)

Bu sözler Jonathan’ın kendisini teselli etmekten başka bir şey değildir. İçinde bulunduğu psikolojik durumun kendisi de farkındadır ancak güçlü olmaya çalışır. Yaşanmışlıklarını hayalini kurduğu mutlu bir gelecekle telafi etmenin yollarını arar. Sadece geleceğe umut dolu gözlerle bakmayı dener. Her şeye rağmen hayatın yaşamaya değer bir yer olduğunu vurgular:

Babamın bana kızdığı gibi de kızmayacağım. Karım da annemden daha iyi biri olacak. Annem şimdi nerededir acaba? Acaba yaşıyor mudur hala? “Belki Martin de benim yanıma taşınır. O resim yapar. Ben de kitap yazarım. Yaşamak güzel olmasa,” diye düşündü Jonathan Trotz, “gülünç olurdu!” (s.104)

Travmatik geçmişine rağmen Jonathan Trotz eserde sempatik bir genç olarak anlatılır. O; duyarlı, bazen melankolik, sakin, ağırbaşlı bir çocuktur ve az konuşur. Şairlik yeteneği gelişmiştir. Çok okur, hikâye veya tiyatro metinleri yazar. Okul bahçesinde günün yarısını tamamen yalnız geçirmesine ve kuşlarla sohbet etmesine rağmen sosyal biridir ve arkadaş gruplarıyla hemen kaynaşır.

Okur, Jonathan karakterinde erken yaşta büyümek zorunda kalan ve sıkıntılarla dolu bir geçmişe sahip olan bir çocuğun yaşadıklarına şahit olur. Kästner, Jonathan örneğinde iyi bir karakterin ve mutlu bir geleceğin inşası için geçmişin hiçbir şekilde engel olamayacağını gösterir. Geçmişin geçmişte kaldığını mutlu yarınlara umut dolu gözlerle bakmanın gerektiğini belirtir.

Bir diğer karakter Matthias Selbmann’dır. Matthias Selbmann, okura daima aç bir insan figürü olarak takdim edilir. Matthias güçlü ve cesur bir çocuktur. Hedeflerini ve önceliklerini açıkça ortaya koyar. Güçlü tarafı cesareti ve bedensel gücüdür. O, bu fiziksel gücünü kafasına göre kötüye kullanmaz aksine herhangi bir arkadaşının yardıma ihtiyacı olduğunda yani gerektiğinde kullanır. Örneğin küçük arkadaşı Uli’yi korur ve savunur. Uli için kendini sorumlu hisseder ve Uli’nin cesaret denemesi yaparken zemine düştüğünü görür ve derinden sarsılır: “*Matthias başını iki yana salladı. ‘Küçük Dostum,’ dedi baygın yatan çocuğa. [...] Bunun üzerine geleceğin dünya boks şampiyonunun küçük gözlerinden iri iri yaşlar akmaya başladı.*” (ss.123-124) Burada Matthias’ın duyarlı kişiliği de ortaya çıkmaktadır. Matthias ayrıca güvenilir ve sözüne sadık bir gençtir. Bundan dolayı arkadaşları da eninde sonunda geri vereceğini bildikleri için ona düşünmeden borç para verirler. Matthias figüründe çocuk okura akıllı ve yeteneği dengede tutabilen arkadaşlar sunulur.

Uli Simmern neredeyse Matthias’ın tam tersi özelliklere sahip bir gençtir. Küçük ve korkaktır. Matthias’ın aksine onun tehlikeli şeylerle işi yoktur. Ancak bu korkaklığını artık dert etmeye başlar, buna son vermek için girişimlerde bulunur ve

arkadaşlarına şöyle seslenir: “*Buna daha fazla katlanamayacağımı,*” dedi alçak sesle “*size bildirmek istiyorum. Bu beni hasta ediyor. Bir korkak olduğumu düşünüyorsunuz. Ama göreceksiniz. Sizden bugün saat üçte spor sahasına gelmenizi istiyorum. Saat üçte. Sakın unutmayın!*” (s.113)

Bir diğer karakter de Sebastian Frank’tır. Sebastian’ın karışık bir kişiliği vardır. Arkadaş grubu içinde dışlanmış bir rol üstlenir. Arkadaşlarıyla tiyatro oyununda birlikte olmasına ve arkadaşlarının yaşamında yer edinmesine rağmen çağdaşlarından farklıdır. Anlatıcı tarafından son derece akıllı ve öngörüşlü biri olarak tanımlanır. Ancak tarzıyla kırıncı olabilir: “*Bu kadar aptal olmasaydın,*” dedi Sebastian Matz’a, “*sana şöyle derdim: Bu kadar zeki bir insan nasıl olur da bu kadar çok tıkınabilir?*” (s.26)

Buraya kadar eserdeki olumlu çocuk karakterlerini ele aldık. Ancak bir de olumsuz özellikler taşıyan rakip okulun öğrenci grubu vardır. Bu grup toplumsal kurallara riayet etmez, kafalarına göre takılırlar. Davranışlarıyla olgunluklarının ve bağımsızlıklarının eksikliklerini ortaya çıkarırlar.

Eserde çocuk karakterler kadar yetişkin karakterler de vardır. Bunlardan en önemlisi Doktor Johann Bökh’tür. Öğrencileri tarafından “Justus” olarak adlandırılan ve adaletine saygı duyulan Dr. Johann Bökh hoşgörülü, yardımsever bir öğretmendir. Öğretmenlik görevini yatılı bir okulda yerine getirir. Son derece sevilen bir öğretmendir. Öğrencilerine saygı duyar, öğrencilerinin isteklerini ciddiye alır ve onlardan kendisine güvenmelerini ister. Bu yüzden öğrencilerinin yatılı okuldan kaçmadan önce ondan izin almamaları onu hayal kırıklığına uğratar. Ve öğrencilere döner: “*Niçin bana sormadınız?*” dedi. “*Bana bu kadar az mı güveniyorsunuz?*” Döndü. “*O zaman cezayı ben hak ediyorum! Çünkü yaptığınız hatada suç benim.*” (s.85)

Kurallara uyma davranışı bir öğretmende kendiliğinden olması gereken bir özelliktir ancak Bökh’e göre insanlık, kanunlardan ve yönetmenliklerden daha önemlidir. İhlâllere göz yummaz ancak yapılanların hedefinde iyilik varsa anlayış gösterir. Sonunda arkadaşını kurtarmak için kaçan öğrencilerin cezasında iyi niyet gördüğü için cezayı hafifletir. Dr. Bökh şöyle söyler: “*Bununla birlikte çevresel koşullar da göz önünde bulunduralabilir,*” diye devam etti Justus. “*Kaldı ki koşullar*

göz önünde bulundurulduğunda, güvenilir arkadaşlar olarak ne pahasına olursa olsun kente gitmek zorunda olmanız, tartışma götürmez’’ (s. 84-85)

Dr. Bökh gençlerin anlatacaklarını dinler ve cezayı sohbet esnasında onlarla birlikte verir. Gençlerden verilecek cezadan kendisinin mutlu olmayacağını anlamalarını, gençlerin de bunu onaylamalarını ve sonucun her iki tarafı da mutlu etmesini ister. Burada tam bir adaletten değil de daha çok cezanın yumuşatılmış halinden söz edilebilir. Gençler, iyi niyetleri göz önünde bulundurularak bir defaya mahsus öğleden sonra dışarı çıkmama cezası alırlar ve Bökh’ü kahve içmeye davet ederler.

Bökh her öğrencinin sahip olmak isteyeceği cinsten bir öğretmendir. Kimin yarısı varsa ona merhem olmaya çalışır. Öğrenci için elinden gelen ne varsa yapar. Bunun en güzel örneğini Martin’in Noel gecesini yaşadığı olayda görmek mümkündür. Bökh, parasızlıktan Noel akşamı ailesinin yanına gidemeyen Martin’e Noel akşamını sevdiklerinin yanında geçirmesi için yaklaşık 20 Mark verir. Dr. Bökh annesiyle arasındaki bağı düşünerek Martin’in Noel akşamı ailesinin yanına gitmesinin ne anlama geldiğini iyi bilir.

Dr. Bökh’ün eğitim anlayışı verilen örneklerde de görüldüğü gibi öğrenci yanlıdır. Onun eğitim anlayışı körü körüne itaat üzerine değil aksine çocukların yerine getirmeleri gereken ahlâki kurallar ve değerler üzerine kuruludur. Okuldaki kendi deneyimlerinden, öğretmenlik mercinin ve öğrencilerin kötüye kullanılmasının ne kadar gereksiz olduğunu bilir. Buna göre öğrencilere görevlerini anlatmaya ve şeffaf olmaya çalışır. Şefkat, eğitim için bir motivasyondur. O, bunları sorumlu olduğu kişilerden de ister.

Kästner, Bökh karakterinde kafasındaki ideal tipe can verir. Bu ideal insan, çocukluğunu asla unutmayan, ruhu hala genç kalan ve baba gibi özelliklere sahip bir eğitimcidir. Kästner, Bökh’ü örnek alınması gereken bir kişi olarak çocuk okurlarının karşısına çıkarır. Çünkü Bökh hem pedagojik anlamda donanımlı bir öğretmen hem de toplumsal kuralları hayatına bire bir yansıtan kusursuz bir insandır.

Eserin gizemli karakteri, takma adı ‘Sigara İçmez’ olan Robert Uthofft’tur. Yetişkin bir insandır ve çocuklar onu çok severler. Sigara İçmez de çocukları çok sever,

onları ciddiye alır, onların yanında durur ve onları arkadaşları olarak görür. İnce ruhlu ve akıllı bir insan olduğu için gençler onu gizli gizli fakat sık sık ve severek ziyaret ederler. Justus’a sormadıkları şeyleri Sigara İçmez’e danışır ve ondan nasihat alırlar. Ancak buna genelde haklıyı haksızdan ayırmanın zor olduğu durumlarda başvururlar.

Sigara İçmez, her şeyden elini eteğini çekerek toplumun bir kenar mahallesindeki eski bir tren vagonunda yaşar. Öğrenciler onun hayattaki çoğu sıkıntıya katlanmak zorunda olduğunu tahmin ederler: “*Hayattaki tek amacı, sigara dumanıyla dolu meyhanelerde liste başı parçalar çalmak olan bir adama benzemiyordu hiç.*” (s.40) Öğrencilerin tahmininin doğru olduğu kitabın sonunda anlaşılır. Sigara İçmez’in aslında bir doktor olduğu, karısının ve çocuğunun öldüğü ve bundan dolayı burjuva hayatını terk ettiği kitabın sonunda anlatılır. O şimdiki durumundan memnundur ve arkadaşı Bökh’e şöyle der:

“O acayip tren vagonunda hayatımdan bütünüyle memnunum. İlkbaharda çiçekler yeniden açacak. Çok paraya ihtiyacım yok. Ayrıca düşünmek ve kitap okumak için, senin kayıp yıllar olarak değerlendirdiğin bu son yıllarda olduğu kadar zamanım olmamıştı hiç. O zamanlar yaşadığım felaketin bir anlamı vardı. Benim gibi garip adamlar da olmak zorunda. Doktor değil, bahçıvan olmalıymışım.” (s.140)

‘Sigara İçmez’ burjuva hayatını, zenginliği bir kenara bırakarak artık hayatında nelerin gerçek değerler olduğunu anlatır:

“Aslında benim yaşadığım gibi yaşayan çok çok az insan var. Elbette hepsinin şüpheli lokallerde piyanist olması gerektiğini söylemek istemiyorum. Ama önemli olan şeyin ne olduğunu hatırlayacak daha çok insan olmasını arzu ederdim. Para, mevki, şöhret, bunların hepsi çocukça şeyler! Bunlar oyuncak başka bir şey değil. Gerçek yetişkinlerin bunlarla işi olmaz.” (s.141)

‘Sigara İçmez’ karakteri, başına gelenleri kader olarak kabul eden bir yetişkini canlandırır. Bundan dolayı hiçbir toplumsal baskıya ve norma önem vermez aksine mutluluğu, iç huzuru kendi yolunda arar. Hayat felsefesini sadece teorik olarak dile getirmez ayrıca onu pratikte de uygular.

Kitapta son karakterimiz olan okul müdürü, Doktor Grünkern’in özellikle olumsuz yönleri ön plana çıkarılır. Olumsuz yönü yıllardır aynı dersi anlatıyor olması ve aynı yerde aynı şakaları yapması. Kästner’in bahsettiği öğrencilerden biri durumu şu şekilde özetler: “*Onlar bizi geliştirmek istiyorlarsa, bizim kendini geliştirmek zorunda olan*

öğretmenlere ihtiyacımız var.”¹⁷⁵ Burada yıllardır aynı şeylerin aynı metodlarla değil de çağa ayak uydurarak yapılması gerektiği gözler önüne serilir. Çünkü kullanılan metodlar üzerinde ve ders anlatma şeklinde zamanla değişiklikler yapılmaz ise ders belli bir müddet sonra monotonluğa dönüşür ve o ders öğrenci için bir işkence haline gelir.

Kästner’in modelleri doğrulukta ve fazilette örnek kişilerdir. Emil, Anton veya Martin, Kästner için bir çocuğun taşınması gereken kıstaslara sahiptir. Kästner bir eğitimci olarak edebi talimatlar aracılığıyla model işlevini onlara yükler. Bu model işlevini ahlâki bir yol belirleyerek çocuk okurlara aktarır.

¹⁷⁵ Kästner, Eintritt frei!, 99.

SONUÇ

Erich Kästner, 20. yüzyılın ikinci çeyreğine damga vurmuş, savunduğu fikir ve görüşlerle edebiyata yeni bir soluk getirmiş ünlü bir çocuk ve gençlik edebiyatı yazarıdır. Gerçekleri iğneleyici ve eleştirel bir şekilde ele alarak kendine has bir tarz yaratmıştır.

Kästner'e ait yapılan tüm araştırmaların odak noktasında otobiyografik öğeler bulunmaktadır. Eserlerini oluştururken çocukluk yıllarındaki yaşamışlıklardan yola çıkar. Kästner araştırmaları çoğunlukla çocukluk yılları etrafında şekillendirilmektedir. Bizim çalışmamızda da Kästner'in eserlerindeki toplumsal olaylar çocuk perspektifinden yansıtılarak şekillendirildi. Bunları yaparken Kästner'in çocukluk yılları ve döneminin yansımaları incelendi. Eserlerinin ebediliği üzerinde duruldu. Ayrıca hem Türk çocuk ve gençlik edebiyatı tarihi hem de Alman çocuk ve gençlik edebiyatı tarihi üzerine ayrıntılı bilgiler verildi.

Erich Kästner'in çocuk ve gençlik kitapları günümüzde dünyaca bir üne sahiptir. Kitapları bugün hala en çok satılan çocuk ve gençlik kitapları arasındadır. Yazılmasının üzerinden yıllar geçmesine rağmen, günümüz çocuklarının daha farklı yaşamlara sahip olmalarına rağmen Kästner'in eserleri hala yerini korumakta ve okunmaya devam etmektedir. Binlerce çocuk Emil, Anton veya Martin ile ilgili hikâyeleri ilgiyle okumaktadır. Bu kitaplar sadece heyecanlı bir şekilde okunsun diye değil, ayrıca çocuğun kitabı baştan sona okuduktan sonra keşfetmesi gereken gizli görevleri yerine getirsin diye de yazıldığını düşünmekteyiz.

Günümüzdeki çocuklar için böylesine ilgi uyandıran, her çocuğa yeni bilgiler vermek isteyen ve bugün hala hayata dair yeni şeyleri öğretebilen kitaplar çok ender bulunur. Kästner'in yıllardır okunmasının sebebi, ele aldığı konuların güncelliğinde yatmaktadır. Konu seçimiyle ebedilik kazanmıştır. Kaç yıl geçse de her daim çocuk kitlesine hitap etmiş ve bundan sonra da edecektir.

Uzun yıllar okunmasının bir sebebi de Kästner'in çocuk kitaplarındaki pedagojik karakterlerdir. Kästner'in çocuk ana figürleri imrenilecek cinstendir. Ebeveynlerine karşı iyi bir ruh hali içindedirler ve onlara karşı bir sevgi beslerler. Kästner'in kitapları

aslında bütün çocuklar için model görevi üstlenmektedir. Onlar, iyi bir eğitimin ne kadar önemli olduğunu, ebeveynlere saygının ne anlama geldiğini ve gerçek arkadaşlığın nasıl görüldüğünü gözler önüne sermektedirler.

Hayatı boyunca çocukluğunun etkisi altında kalan Kästner çocukluğunu hemen hemen bütün kitaplarına yansıtmaktadır. Kitaplarındaki en önemli olgulardan biri Kästner'in hayatının ciddi şekilde annesi tarafından etkilenmiş olmasıdır. Çoğu kitabında özellikle ele aldığımız Emil ve Dedektifler, Noktacık ile Anton adlı kitaplarında, tıpkı kendi hayatında olduğu gibi eserlerdeki ana karakterler ve anneleri arasında da müthiş bir bağ vardır.

Kästner verilmek istenen mesajı sürekli çocuk ana karakterler üzerinden verir. Çünkü Kästner'in çevresinde müthiş derecede bir "ahlâk çöküntüsü" vardır. Kästner de bu ahlâk çöküntüsünü ortadan kaldırmak için gelecekteki yeni nesilleri eserleriyle hayata daha iyi hazırlayacağını düşünür. Ve gelecek nesillerin çocukluktan itibaren ahlâk çerçevesinde yetişmesini ister.

Bu doğrultuda öncelikle yazarın otobiyografisine başvurduk. Çünkü yazarın kaleme aldıkları ile yaşadıkları aynı doğrultudadır. Eserlerindeki karakterler bile ya kendisini ya da hayatında olan insanları yansıtmaktadır. Yansıtılan fikirler hem kendi duygu ve düşüncelerinin hem de yaşadığı dönemin bir izdüşümüdür. Bu genel bilgilerden yola çıkarak onun yazma sürecinin önemli basamaklarını mercek altına aldık.

Ele aldığımız üç eser Emil ve Dedektifler, Noktacık ile Anton ve Uçan Sınıf Erich Kästner'in bütün kitleler tarafından tanınmasına vesile olmuştur. Kästner, ilk çocuk eseri olan Emil ve Dedektifler romanı ile adını her kesimden insana duyurur. Ancak 1931'de yazdığı Noktacık ile Anton romanı ve 1933 yılında yazdığı Uçan Sınıf romanıyla çocuk ve gençlik edebiyatındaki yerini sağlamlaştırır, böylece çocuk ve gençlik edebiyatı yazarı ünvanını elde eder. Erich Kästner 1933'te Adolf Hitler'in başa gelmesiyle sıkıntılı dönemler geçirmeye başlar. Kästner'in ve çoğu yazarın eserleri yakılır. Çoğu yazar sürgüne gönderilir ancak Kästner Berlin'de kalmaya devam eder. 1944 yılında bir bomba saldırısında evi yıkılır ve Berlin'den Münih'e taşınır. Kästner, Nazilerin başa gelmesinden (1933) Nazi Almanyası'nın yıkılışına kadar (1945) 'İç

Göçe' zorlanır. Kästner, Nazi Almanya'sı döneminde her ne kadar yazmaya devam etse de edebi anlamda bir suskunluk dönemine girmiştir.

Kästner'in eserlerini ele alacak olursak çoğu eserde olduğu gibi Kästner'in eserlerinde de naif anlatıcılar vardır. Kästner'in naif anlatıcıları onun yaşamından, hayata bakış açısından, aile-okul-arkadaşlık ilişkilerinden, yaşadığı bölgeden, büyükşehir temasından kesitler sunar. Bu kesitlerle Kästner'e gönderme yaparak birçok noktaya dikkat çeker. Bunlar, Kästner'in yapıtlarında özellikle gerçek dünya düzeni üzerinde kuruludur. Genel anlamda otobiyografik bir zeminde gelişen Kästner'in yapıtları onun naif ve tutarsız ifadeler kullanan anlatıcıları ile birleşir. Eserlerini yazarken gerçekleri iğneleyici ve eleştirel bir tarzda ele alarak 'Kästner tarzını' oluşturur. Çalışmamızın tüm bölümlerinde bu tarz takip edilmiştir. Kästner'in incelediğimiz romanlarının içeriği ve yapısal özellikleri çalışmamızı şekillendirme açısından önemli ölçütler olmuştur.

Kästner'in çocukluk yıllarındaki zor şartlar ve toplumsal olaylar bu edebi çalışmanın ana malzemesini oluşturmuştur. Kendi yaşam deneyimleri her eserinde kendini fazlaca hissettirmektedir. Bundan dolayı özellikle kendi hayat deneyimlerini aktaran bölümler onun hayata bakış açısını belgeleyen bölümler olarak değerlendirilebilir. Onun romanları sınıf ayrımını (fakir-zengin, güçlü-güçsüz), aile içi sorunlarını, arkadaşlık ilişkilerini, öğretmen-öğrenci ilişkilerini, büyükşehir-küçük şehir farkını, ekonomik ve sosyal sorunları ele alır. Romanlarında özellikle ekonomik ve sosyal statü son derece önemli bir yer tutar. Kästner bu statüyü gerçek temeller üzerine kurarak bir toplum eleştirisi yapar. Bu tarzının, Erich Kästner'i çağdaşlarından ayıran en önemli özellik olduğunu düşünmekteyiz.

Kästner romanlarının başkahramanları çocuklardır. Ve her romanında bir anlatıcı mevcuttur. Kästner romanlarının temel özelliği başkahramanların ve anlatıcıların Kästner ile büyük benzerlikler göstermesidir. Emil ve Dedektifler'de Emil, Noktacık ile Anton'da Anton ve Uçan Sınıf'ta Martin karakterleri Kästner portresinin kopyasıdır. Hepsinde kendi çocukluğundaki zorluklar görülmektedir. Emil, eserde orta tabakadan bir çocuğu canlandırır. Bu çocuğun annesiyle olan bağı ve zor hayat şartları gözler önüne serilir. Anton, yoksul bir ailede yetişen çocuktur. Daha çocuk olmasına rağmen hem evin geçimini sağlamak hem de eğitim hayatını devam ettirmek için bir sürü

sorumluluğa sahiptir. Burada özellikle aile hayatına, ekonomik ve sosyal sorunlara göndermelerde bulunulur. Martin ise yine yoksul bir ailede büyüyen, yatılı bir okulda kalan dürüst, çalışkan ve de sosyal bir çocuktur. Martin karakteri üzerinden arkadaşlık ilişkisi, öğretmen-öğrenci ilişkisi, parasızlık ve aile hayatı somutlaştırılır. Bu başkahramanlar ve anlatıcı hem yaşadıklarıyla hem de anlatım tutumlarıyla eserlerin farklı bir bakış açısından değerlendirilmesine olanak sağlar. Çünkü ortaya konan anlatım tutumu, birer Kästner portresi çizen anlatıcının olayları ele alış biçimiyle alakalı olarak gelişmiştir.

Kästner'in eserlerindeki başkahramanlar ve anlatıcılar dünyaya karşı gerçekçi duruşları ile dikkat çekmektedirler. Çünkü hem başkahramanların hem de anlatıcıların dile getirdikleri ifadeler Kästner'in düşünce dünyasının bir aynasıdır. Hepsinin hayatında hayali bir dünyadan ziyade gerçekte, yaşamakta olan bir dünya söz konusudur. Ancak bu gerçek dünya iğneleyici ve eleştirel bir tarzda ele alınır. Bu da Kästner'in temsilcisi olduğu 'Yeni Nesnellik' akımının bir özelliğidir.

Kästner'in anlatıcıları hem bir roman figürü hem de anlatıcı olarak olaylarda yerlerini alırlar. Onlar hem aktaran hem de yaşayan figürler olarak iğneleyici ve eleştirel bir anlatım tutumu takınırlar. Aktarılan gerçek dünya ve figürler de genellikle bu çerçevede ele alınırlar. Canlı bir şekilde tasarlanan diyaloglar aracılığıyla doğrudan okura hitap etme tarzı oluşturulur ve okur hikâyenin içine çekilir. Bunlar sorular sorarak ve isteklerde bulunarak yapılır. Okura hitap etme ve olayları heyecanlandırma yoluyla okur, olayları yorumlama ve değerlendirme fırsatına sahip olur.

Eserlerin genelinde hem ben anlatıcı hem de tanrısal anlatıcı vardır. Kimi eserde tamamen ben anlatıcı söz konusudur kimi eserde ise ben anlatıcıyla başlanıp tanrısal anlatıcıyla devam edilir. Bu ben-anlatıcı ve tanrısal anlatıcı içe dönüktür. Ayrıca eserlerde çocuklara uyan gündelik, açık ve anlaşılır bir dil kullanılmaktadır. Hatta hikâye hangi bölgede anlatılıyorsa o bölgeye ait yerel kelimeler ve cümlelerle de renklendirilir.

Romanlarda anlatı perspektifi olarak içten bakış hâkimdir. Bu içten bakış özellikle anlatıcıların iç dünyasında, duygularında, düşüncelerinde, hayata karşı bakışlarında göze çarpar. Anlatıcılar detaylı betimlemeler yapar ve bu betimlemelerle içeriğe renk

katarlar. Bu betimlemelerde gerçekçi duruşuyla yine Kästner tarzı kendini hissettirir. Eserlerde kronolojik ve ardışık bir şekilde anlatılan olay örgüsü vardır. Bu olay örgüsü genellikle geçmişe doğru ilerler.

Sonuç olarak; Erich Kästner çocukluk anılarından ve o zamanki hayat şartlarından yola çıkarak eserlerini ele almıştır. Bu eserlerine toplumsal olayları ve ölümsüzlüğü yakalayan konuları yerleştirmiştir. Bunları kaleme alırken eleştirel ve iğneleyici bir tarz kullanmıştır. Doğrudan olmasa da çocuk okurları rahatsız etmeyecek bir şekilde ahlâki öğeleri eserlerine yerleştirmiştir. Toplumdaki bozulmuşluktan dolayı kafasında tasarladığı yaşayış biçimini bu ahlâki öğelerle yeni nesillere mesaj olarak aktarmaya çalışmıştır. Bunun için de bunları çocuk okurlara iletecek örnek insanlara ayrı bir önem vermiştir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Kästner, Erich,

Uçan Sınıf, (Çev.: Şebnem Sunar), Can Yayınları , İstanbul 2015.

Noktacık ile Anton, (Çev.: Vedat Çorlu), Can Yayınları, İstanbul 2013.

Küçük Hafiyeler/Emil ve Dedektifler, (Çev.: Serap Sezgin), Can Yayınları, İstanbul 2016.

Als ich ein kleiner Junge war, Dressler Verlag, Berlin, 1957.

İkincil Kaynaklar

Allen, Sonja M.,

“*Erich Kästners Kinderromane: Eine vergleichende Analyse von drei Werken*”, Master Thesis Memorial U of Newfoundland, 2004.

Bamberger, Richard,

Jugendlektüre, “*Erich Kästner*”, Verlag für Jugend und Volk, Wien 1965.

Baumgärtner, Alfred Clemens-Heinrich Pleticha,

Kinder – und Jugendliteratur, In: Margareta Gorschenek - Annamaria Rucktäschel, “Jugendbuch und Literatur. Überlegungen zu einem umstrittenen literarischen Phänomen”, W. Fink Verlag, München 1979.

Bäumler, Marianne,

Die aufgeräumte Wirklichkeit des Erich Kästner. Prometh Verlag, Köln 1984.

- Beutler, Kurt, *Erich Kästner. Eine literaturpädagogische Untersuchung*, Beltz Verlag, Berlin 1967
- Bravo-Villasante, Carmen, *Weltgeschichte der Kinder und Jugendliteratur: Versuch einer Gesamtdarstellung*, Hermann Schroedel Verlag, Hannover u.a 1977.
- Brunken, Otto *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur, 'Mittelalter und Frühe Neuzeit'* Metzler Verlag, Stuttgart 1990.
- *Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur Band 1-2*, In: Günter Lange (Hrsg): "Kinder und Jugendliteratur von den Anfängen bis 1945. Ein Überblick", Schneider Verlag Hohengehren GmbH Baltmannsweiler 2005.
- Dahrendorf, Malte, *Vom Umgang mit Kinder- und Jugendliteratur. Plädoyer für einen lese- und leserorientierten Literaturunterricht*. Volk und Wissen Verlag, Berlin 1996.
- *Kinderliteratur und Modeme. Ästhetische Herausforderungen für die Kinderliteratur im 20. Jahrhundert*, In: Hans-Heino Ewers, Maria Lypp und Ulrich Nassen (Hrsg.), "Zum Hiatus zwischen Kinderliteratur und literarischer Modeme (25-38), Juventa Verlag, Weinheim und München 1990.
- Dankert, Birgit, *Kinder- und Jugendliteratur. Ein Handbuch*, In: (Hrsg.) Gerhard Haas, "Detektiv-und Kriminalgeschichten für junge Leser", (s. 139-152), Reclam Verlag, Stuttgart 1984.
- Daubert, Hannelore, *Taschen der Kinder-und Jugendliteratur, Band 1&2*, In: (Hrsg.) Günter Lange, "Familie als Thema der Kinder- und Jugendliteratur", Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler 2005.
- Dilidüzgün, Selahattin, *Çağdaş Çocuk Yazını*, Morpa Kültür

Yayınları, İstanbul 2006.

Doderer, Klaus

Lexikon der Kinder und Jugendliteratur, "Kinder- und Jugendliteratur", Beltz Verlag, Weinheim- Basel 1977, o. S.

Erich Kästner. Lebensphasen – politisches Engagement– literarisches Wirken, Juventa Verlag, München 2002.

Enderle, Luiselotte,

Erich Kästner, Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg 1966.

Enginün, İnci,

"Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış". *Türk Dili Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, S.400, (s. 187-194) Ankara 1985, Türk Dil Kurumu.

Erdoğan, Fatih,

Toplumsal Tarihimizde Çocuk Edebiyatının Yeri, "Toplumsal Tarihte Çocuk (haz. Bekir Onur), (s. 85-91.), Tarih Vakfı, İstanbul 1994.

Gaschke, Susanne,

Die Welt in Büchern. Kinder, Literatur und ästhetische Wirkung, Königshausen & Neumann Verlag, Würzburg 1995.

GEÇGEL, Hulusi,

Türkiye'de Çocuk Kitaplarının Gelisimi, 2006.
Erişim:

<http://www.ozkanpapatya.com/?pnum=63&pt=%C3%87ocuk+Kitaplar%C4%B1+Tarih%C3%A7esi>

Gökşen, Enver Naci,

Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız, Remzi Yayınevi, İstanbul 1985.

Görtz, Franz Josef –Sarkowicz, Hans,

Erich Kästner. Eine Biographie, Piper Verlag, München 1998 Große, Wilhelm-Ludger Grenzmann, Klassik.Romantik, Klett Verlag, Stuttgart 1983.

Haywood, Susanne,

Kinderliteratur als Zeitdokument. Alltagsnormalität der Weimarer Republik in Erich Kästners Kinderromanen. Peter Lang, Frankfurt 1998.

Härtling, Peter,

Helpf den Büchern, helff den Kindern!,
Hanser Verlag, München 1985.

Hazard, Paul,

Kinder.Bücher und große Leute,
Hoffmann und Campe Verlage, Hamburg
1952.

Hurrelmann, Bettina,

*Klassiker der Kinder- und
Jugendliteratur*, Fischer Verlag, Frankfurt
am Main 1995. Haas, Gerhard, Kinder-
und Jugendliteratur. Ein Buch, Reclam
Verlag, Stuttgart 1984.

Kaplan, Mehmet – Emil,
Birol – Enginün, İnci,

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I, İÜ
Fen- Edebiyat Fak., İstanbul 1974.

Kaminski, Winfred

*Einführung in die Kinder- und
Jugendliteratur. Literarische Phantasie
und gesellschaftliche Wirklichkeit*,
Juventa Verlag, Weinheim und München
1998.

*Einführung in die Kinder- und
Jugendliteratur. Literarische Phantasie
und gesellschaftliche Wirklichkeit*,
Juventa Verlag, Weinheim und
München 1987.

*Geschichte der deutschen Kinder- und
Jugendliteratur*, In: (Hrsg.) Reiner
Wild. "Weimarer Republik", (s. 251-
265) Metzler Verlag, Stuttgart 1990.

Karrenbrock, Helga,

Familienszenen, In: (Hrsg) Hans-Heino
Ewers und Inge Wild, "Familienbande?
Eltern und Kinder in der neuen
Kinderliteratur der Weimarer Republik",
Juventa Verlag, Weinheim und München
1999.

Kästner, Erich,

Maskenspiele. Nacherzählungen,
Band 9, "Nachwort von Sybil Gräfin

- Schönfeldt'', Carl Hanser Verlag ,
München- Wien 1998.
- *Eintritt frei! Kinder die Hälfte! Romane
für Kinder II.*, Carl Hanser Verlag,
München/Vien 1998.
- *Splitter und Balken. Publizistik*, Carl
Hanser Verlag München/Vien 1998.
- *Gesammelte Schriften in sieben
Bänden*, Bd. 5, Kiepenheuer & Witsch,
Köln/Berlin, ohne Jahr.
- *Gesammelte Schriften in sieben
Bänden*, Bd. 7, Kiepenheuer & Witsch,
Köln/Berlin, ohne Jahr.
- *Erich Kästner, Parole Emil.
Romane für Kinder I*, Carl Hanser
Verlag, München/Vien 1998.
- Kıbrıs, İbrahim, *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Eylül
Yay., Ankara 2000.
- Klarer, Mario, *Einführung in die neuere
Literaturwissenschaft*, Primus Verlag,
Darmstadt 1999.
- Klüger ,Ruth, *Frauen lesen anders*, Deutscher
Taschenbuch Verlag, München 1997.
- Kordon, Klaus, *Die Zeit ist kaputt. Die
Lebensgeschichte des Erich Kästner*,
Beltz & Gerber Verlag, Weinheim und
Basel 1994.
- Krüger, Anna *Die erzählende Kinder- und
Jugendliteratur. Neue Inhalte und
Formen im Kommunikations-und
Sozialisationsmitte*, Diesterweg:
Frankfurt am Main, Berlin, München,
Sauerländer: Aarau, Frankfurt am
Main , Salzburg 1980.
- Ladenthin, Volker *„Erich Kästners Morallehre – eine
wiedergefundene Miniatur“*. Hrsg.
Mathias Flothow. Erich Kästner: Ein
Moralist aus Dresden, 2. Auflage,

- Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 1996.
- Lypp, Maria, *Literatur für Kinder*, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Göttingen 1977.
- Oğuzkan, A.Ferhan, *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yay, Ankara 2007.
- Öztürk Çelik, Sakine, *Çocuk Edebiyatı*, 4. Baskı, Emel Yay., Ankara, 1987.
“Çocuk Edebiyatı”, *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Ders Kitapları*, (s. 203-215) Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 1998.
Erişim:
<https://byrm09.files.wordpress.com/2015/02/unite12.pdf>
- Payrhuber, Franz-Josef *Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur, Band 1&2*, In: Günter Lange (Hrsg), “Schule als Thema der Kinder- und Jugendliteratur” Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler 2005.
- Reich-Ranicki, Marcel, *Erich Kästner Zeitung. Zum 90. Geburtstag des Autors (1899-1974)*, “Erich Kästner, der Dichter der kleinen Freiheit.” (1974 geschrieben), Dtv, München 1989.
- Scheiner, Peter, *Taschen der Kinder- und Jugendliteratur*, In: (Hrsg.) Günter Lange “Realistische Kinder- und Jugendliteratur” Schneider Verlag Hohengehren GmbH, Baltmannsweiler 2005.
- Schikorsky, Isa, *Klassiker der Kinder- und Jugendliteratur*, In: (Hrsg.) Bettina Hurrelmann, “Literarische Erziehung zwischen Realismus und Utopie –Erich Kästners

-
- Kinderroman *Emil und die Detektive*” (s. 216-233). Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1995.
-
- Erich Kästner, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2003.
- Schneyder, Werner, *Erich Kästner. Ein brauchbarer Autor*, Kindler Verlag, München 1982.
- Schweikle, Günther – Schweikle, Irmgard, *Metzler Literatur Lexikon: Begriffe und Definitionen, 2., überarbeitete Auflage*, Metzler Verlag, Stuttgart 1990.
- Sever, Sedat *Çocuk ve Edebiyat*, Tudem Yayınları 2015.
- Steck-Meier, Esther, *Erich Kästner als Kinderbuchautor*, Peter Lang, Bern 1999.
- Şimşek, Tacettin, *Çocuk Edebiyatı*, Rengarenk Yay. Ankara 2002.
- Şirin, Mustafa Ruhi, *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, Gökyüzü Yayınları, İstanbul 1988,
-
- 99 Soruda *Çocuk Edebiyatı*, 3.Baskı, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
-
- Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, Kök Yay., Ankara 2007.
- Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük* (9. baskı), C. 1, Ankara; Hasan Güleriyüz; Yaratıcı Çocuk Edebiyatı, Pegem Yay, Ankara 1998.
- Uerding Gert, *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur*, In: (Hrsg.) Klaus Doderer, “Was sich Nie Und Nirgends Hat Begeben. Überlegungen zu einer Poetik der Kinder und Jugendliteratur.” (18-35) Beltz Verlag, Weinheim/Basel 1977.

Von Wilpert, Gero,

Sachwörterbuch der Literatur,
‘Neue Sachlichkeit’, Kröner
Verlag, Stuttgart 1989.

Wild, Inge,

Kinder und Jugendliteraturforschung
1998/99, ‘Die Phantasie vom
vollkommenen Sohn. Erich Kästners
Familiengeschichte/
Familiengeschichten
in psychoanalytischer Sicht’,
Metzler Verlag, Stuttgart/Weimar
1999.

Yalçın, Alemdar – Aytaş, Gıyasettin,

Çocuk Edebiyatı, Akçağ Yay.,
Ankara 2007.

İNTERNET KAYNAKLARI

Rezensionsnotiz zu die Zeit: 09/07/2016, www.perlentaucher.de/buch/14107.html

Pünktchen und Anton, Erişim Tarihi: 05/7/2016, [www.kaestnerfuerkinder.net/
/anton.php](http://www.kaestnerfuerkinder.net/anton.php)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Ad Soyad	Recep BODUR
Doğum Yeri ve Tarihi	AMASYA/04.04.1986
Eğitim Durumu	
Lisans	Atatürk Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi – Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	Atatürk Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi – Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	Almanca, İngilizce
Çalıştığı Kurum	Milli Eğitim Bakanlığı Almanca Öğretmeni